

Sociální aspekty kriminality mladistvých

Bc. Alexandr Veselý

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Alexandr VESELÝ**
Osobní číslo: **H118591**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální aspekty kriminality mladistvých**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na analýzu současného stavu kriminality mládeže v brněnské aglomeraci
- na představení typických kazuistik v dané oblasti výzkumu
- na navržení preventivních opatření pro předcházení těchto jevů

Charakteristika práce

- 1, specifika současné mládeže
- 2, vymezení sociální patologie
- 3, kriminalita mládeže
- 4, prevence
- 5, výzkum

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Chmelík, J., Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži, 2. vyd. Praha: Policie České republiky, 1998

Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence, 1. vyd. Praha: Portál, 1998

Mühlpachr, P., Sociopatologie, 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005

Zoubková, I., Moulisová, M. Kriminologie a prevence kriminality, 1. vyd. Praha, Armex, 2004

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloš Jázl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

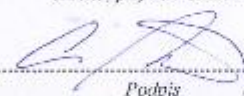
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Bc. ALEXANDR VOŠEK

Jméno, příjmení studenta

V Brně 15.3.2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydávající zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být již nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k volitelné veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnožování.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3.

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené faktem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vědomí držedce, mohou se tyto osoby domáhat nabrzení chybného projevu jeho vůle a soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává neúčinné.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výsledků jiná díla zveřejněná v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží ke vztá vidělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bc. Alexandr Veselý. Název práce: *Sociální aspekty kriminality mladistvých*. (Diplomová práce, Brno, 2013, 154 s.)

Autor diplomové práce představuje z pohledu sociální pedagogiky fenomén současné mládeže s vymezením jejich specifík ve městě Brně, se zaměřením na sociálně vyloučené lokality, upozorňuje na nejdůležitější sociální aspekty kriminality mladistvých, které modelují dědičnost a vrozené osobní dispozice, život v rodině, škole a vrstevnických skupinách, zabývá se vlivem médií a internetu. Neopouští stranou vymezení sociální patologie se zvláštním zřetelem k drogovým a jiným formám závislosti, projevy agresivity a sexuálně rizikového chování. Podává hlubší sondu specifík kriminality mladistvých a zabývá se úlohou orgánů státní správy v oblasti trestního řízení, vymezuje prvopachatele a recidivující mladistvé, opatření ukládaná dle zákona O soudnictví ve věcech mládeže, představuje druhy páchané trestné činnosti a přináší hlubší pohled na strukturu prevence kriminality, včetně koncepce prevence kriminality a protidrogové politiky města Brna. V empirické části práce provádí analýzu konkrétních kriminálních deliktů od běžné majetkové kriminality, přes loupeže, znásilnění, těžké ublížení na zdraví až po případy vražd, s cílem definovat, jak se sociální aspekty podílí na páchání trestné činnosti mladistvých různé závažnosti.

Klíčová slova: kriminalita – sociální aspekty – delikvence – adolescence – sociální patologie – závislosti – etopedická zařízení

ABSTRACT

Bc. Alexandr Veselý. Title: *Social Aspects of Juvenile Crime* (Thesis, Brno, 2013, 154 s.)

Author of the thesis presents the perspective of social pedagogy phenomenon of modern youth and their respective specificities in the city Brno, with a focus on socially excluded localities, highlights the most important social aspects of juvenile delinquency that model inheritance and innate personal disposition, life in the family, school and peer groups, deals with the influence of the media and the Internet. Leaving aside the definition of social pathology with special attention to drug and other forms of addiction, aggression and sexual risk behavior. It gives a deeper probe specific addresses juvenile delinquency and the role of the state administration in the area of criminal procedure, defines first-time offenders and recurrent juvenile measures imposed by the Act on Juvenile Justice, is a kind of crimes committed and brings a deeper look at the structure of crime prevention, including the concept crime prevention and drug policy of the city of Brno. In the empirical part of the document provides the analysis of specific criminal offenses from common property crime, through robbery, rape, grievous bodily harm, to cases of murder, in order to define how the social aspects involved in crime youth of varying severity.

Keywords: Crime - social aspects - delinquency - adolescence - social pathology - addiction - etopedical equipment

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D., za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytoval při zpracování diplomové práce. Současně děkuji mému nadřízenému Ing.Mgr.Bc. Vítu Schwarzbachovi za projevenou podporu, vrchnímu komisaři kpt. Ing. Luboši Macholánovi, SKPV Krajského ředitelství Policie ČR Brno a kurátorce mládeže Bc. Dagmar Neugebauerové za poskytnuté informace a konzultace. Své rodině za trpělivost, kterou se mnou měla při dlouhodobé realizaci díla.

Bc. Alexandr Veselý

„Neexistuje dobro, z něž by nemohlo vzniknout zlo a není zla, z něž by nemohlo vzniknout něco dobrého. Ve světě si zachovávají víceméně rovnováhu nejen den a noc, ale i dobro a zlo, což je důvodem, proč vítězství dobra znamená vždy obzvláštní akt milosti. Stín prostě patří k lidské přirozenosti a jen v noci nejsou žádné stíny.“

C.G.Jung

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociální aspekty kriminality mladistvých“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne 15.03.2013

Bc. Alexandr Veselý

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SPECIFIKA SOUČASNÉ MLÁDEŽE	11
1.1. FENOMÉN SOUČASNÁ MLÁDEŽ	11
1.2. KVANTIFIKAČNÍ KRITÉRIA MLADISTVÝCH VE MĚSTĚ BRNĚ	13
1.3. DĚDIČNOST A VROZENÉ OSOBNÍ DISPOZICE	16
1.4. RODINA V POSTINDUSTRIÁLNÍ SPOLEČNOSTI A JEJÍ VÝZNAM	20
1.5. VLIV PROSTŘEDÍ	24
1.6. VLIV MÉDIÍ A INTERNETU NA MLADISTVÉ	30
2 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	32
2.1. SOCIOLOGIE DEVIANTNÍHO CHOVÁNÍ	32
2.2. DROGOVÁ ZÁVISLOST	34
2.3. ALKOHOLOVÁ ZÁVISLOST	38
2.4. JINÉ ZÁVISLOSTI	40
2.4.1. Další sociálně patologické projevy	42
2.5. AGRESIVITA	43
3 KRIMINALITA MLADISTVÝCH	47
3.1. KRIMINALITA A KRIMINOLOGIE	47
3.2. TYPICKÉ PROJEVY KRIMINALITY MLADISTVÝCH	57
3.3. METODIKA VYŠETŘOVÁNÍ PROVINĚNÍ	66
3.4. DELIKVENCE	69
3.5. STATISTIKY KRIMINALITY MLADISTVÝCH	75
4 PREVENCE	80
4.1. PREVENCE KRIMINALITY Z HLEDISKA SOC. PEDAGOGIKY	80
4.2. STRUKTURA PREVENCE KRIMINALITY	83
4.3. FORMY POMOCI, UKLÁDANÁ OPATŘENÍ	85
4.4. ETOPEDICKÁ ZAŘÍZENÍ PRO BRNĚNSKOU MLÁDEŽ	94
4.4.1. Útěky	102
4.5. KONCEPCE PREVENCE KRIMINALITY MĚSTA BRNA	103
II PRAKTICKÁ ČÁST	110
5 VÝZKUM	111
5.1. PROJEKT VÝZKUMU	111
5.2. REALIZACE PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ	114
5.3. PRŮBĚH VÝZKUMU	137
5.4. ANALÝZA VÝSLEDKŮ KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	138
5.5. VYHODNOCENÍ A SHRNUÍ VÝZKUMU	143
ZÁVĚR	147
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	149
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	152
SEZNAM PŘÍLOH	153
Přílohy	154

ÚVOD

Kriminalita mládeže zůstává v životě moderní společnosti jedním z nejzávažnějších fenoménů. Zdá se, že společnost má mimořádný zájem na žádoucím směru výchovy nové generace, která by měla vytvářet předobraz její kvality. Přesto dochází až překvapivě často k projevům závadového chování způsobených mladistvými provinilci. Mediální obraz některých jejich činů vyvolává oprávněné znepokojení o jejich brutalitě a lhostejnosti. Z různých masmediálních prostředků jsou předkládány návrhy, jak kriminalitu eliminovat a snižovat. Dozvídáme se o nových organizacích a různých alternativních opatřeních, z nichž významná část je určena právě pro mládež. Zapomínáme však, že vývoj jedince nespočívá pouze v materiálních podmínkách, ale především v sociálních, a zde právě společnost až příliš často selhává. O harmonický rozvoj jedince se snažila již antická pedagogika a renaissance, ale dnes čelíme hrozbám, které nikdy v minulosti naši mládež neohrožovaly a vyžadují nové přístupy.

Výběr problematiky kriminality mládeže nebyl dílem náhody. Vychází především z dlouholeté profesní kariéry autora práce ve funkci vyšetřovatele Služby kriminální policie a vyšetřování v Brně, kde vykonává vyšetřování různorodých forem obecné kriminality. Autor je velmi často v pravidelném kontaktu s mladistvými pachateli protiprávních deliktů a plně si uvědomuje závažnost problematiky, která poškozuje nejen společnost, ale vážně narušuje i okolí mladistvých delikventů. Autor upozorňuje, že pro obsažnost tématu a zvoleného výzkumu se diplomová práce nebude zabývat kriminalitou páchanou na mládeži ani přesahem k hloubkové komparaci se subjekty mladších či starších věkových kategorií.

Diplomová práce se v teoretické části zabývá fenoménem současné mládeže z pohledu širokých možností sociální pedagogiky, a to zejména u populace brněnské. Dále přináší hlubší rozbor sociálních aspektů působících v prostředí rodiny, vrstevnických skupin a školy, které sekundárně mohou vést ke vzniku kriminality. Nezapomíná na představení problematiky dědičnosti a vrozených osobních dispozic a nepředvídatelného vlivu médií a internetu, který dnes zasahuje do procesu vývoje každého adolescenta. Důraz klade na vymezení sociální patologie se zvláštním zřetelem k užívání návykových látek. V 3. kapitole přichází rozsáhlá sonda do kriminologie mladistvých s vymezením zákonných norem, vyšetřovacích úskalí, specifického přístupu širokého okruhu státních institucí při odhalování,

prověřování a vyšetřování juvenilní kriminality. Autor vymezuje nejen typické znaky a projevy kriminality mladistvých, ale také přichází s vysvětlením pojmů prvopachatel a přichází s termínem recidivující mladistvý, který považuje za explicitnější než běžně užívané označení mladistvý delikvent. Teoretická vymezení jsou doplněna statistickými údaji, se zaměřením na problematiku brněnskou i celostátní. Ve 4. kapitole se zabývá prevencí, ale představuje též státem ukládaná opatření za spáchaná provinění, aby blíže představil model etopedických zařízení zacílených na brněnskou a jihomoravskou rizikovou mládež.

Ke zkoumání v empirické části diplomové práce shromáždil autor případy skutečných kriminálních deliktů z působnosti různých součástí Policie ČR v gesci Krajského ředitelství v Brně, se záměrem provést analýzu sociálních aspektů u mladistvých delikventů, kteří byli pravomocně odsouzeni za spáchání činu různé právní závažnosti. Ve zkoumaném souboru tak nechybí jak delikty spadající do drobné kriminality, jakožto i případy znásilnění, těžkého ublížení na zdraví, loupeží a vražd.

Předkládaná práce nemůže být kompletní sondou do velmi složité a měnící se problematiky juvenilní kriminality, přesto svojí systematickostí, komplexností a hloubkou zvoleného výzkumu může přinést cenné memento o problémech, se kterými vyrůstá část dnešních adolescentů a jejichž dopady na společnost mohou dosáhnout, nejsou-li řešeny, až fatálních důsledků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SPECIFIKA SOUČASNÉ MLÁDEŽE

1.1. FENOMÉN SOUČASNÁ MLÁDEŽ

Český právní řád považuje za mládež všechny osoby ve věku do 18 let. Shodu lze nalézt i v oblasti trestního práva, kde dle § 2, odst. 1, písm. a) zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, se mládeží rozumí „dětí a mladiství“.¹ Podobným termínem je označení nezletilý, které Chmelík² specifikuje jako fyzickou osobu, která nedovršila osmnáct let věku nebo nenabyla zletilosti manželstvím. Na časové ose života je vyjádřen obdobím od narození do nabytí zletilosti. Proti tomuto výkladu se staví praxe u orgánů činných v trestním řízení, kteří za nezletilé označují osoby do věku 15 let a zavádí trestněprávní pojem mladiství pro osoby ve věku mezi patnáctým až osmnáctým rokem života. Ačkoliv se ve své práci zabývám sociálně patologickými jevy mladistvých, nelze opomenout ani předchozí období jejich života, které mnohdy zcela zásadně ovlivňuje problémové chování v období adolescence.

Charakterizovat současnou mládež lze z mnoha hledisek, přesto se domnívám, že kompletní popis není v našich možnostech a je nad rámec této práce. „Člověk se rodí s určitými psychickými, fyzickými a sociálními dispozicemi, které jsou dané jednak dědičnými a biofyzilogickými, ale také společensko – historickými faktory, které do určité míry předpovídají vývoj jedince.“³ Každé narozené dítě má zcela specifické dispozice, ale vyrůstá ve společnosti, jejíž společensko-historické faktory jsou dané. Z vnějšího pohledu vyrůstají dnešní děti v postmoderní společnosti, která nabízí pestrý výběr způsobu života a široké spektrum možností chování, jež sehrávají klíčovou roli nad kvalitou socializačního procesu, ve kterém zabezpečuje nejvýznamnější roli výchova. Výchova v rodině, ve škole i mimo ni bude blíže zodpovězena v dalších kapitolách.

¹ ŠÁMAL, P., et. al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 9.

² CHMELÍK, J.: *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. vydání. Praha : Policie České republiky, 1998. s. 9.

³ GALBAVÝ, L., *Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou*. In: Truhlářová, Z., Smutek, M.: *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006, s. 94 – 102.

Dle mého názoru je dnešní mládež negativně ovlivněna zúžením rodičovské péče, která plyne z maximální snahy rodičů o ekonomické zabezpečení požadavků rodiny. Absence společného času tráveného s dětmi v důsledku nepřítomnosti rodiče doma nebo jeho únavy po zaměstnání vyvolává nejen značné omezení společných aktivit, ale také schopnost naslouchání osobních vztahů a otevřené komunikace. Dítě bere nedostatek pozornosti rodičů jako projev nezájmu a vzniká u něho citová deprivace, chybí úcta k hodnotám a k člověku, rodič přestává být autoritou a dítě hledá autoritu jinde, kde je to ovšem ještě náročnější. V životní dráze mu tak chybí vzor. Mládí je období hledání identity a pokud absentuje vzor, kterým nemusí být jen rodič nebo prarodič, ale třeba zkušený pedagog nebo vedoucí zájmového kroužku, dítě se identifikuje v idolu. Je jím někdo, kdo v některé oblasti vyniká, ale celkový obraz této osoby může být velmi znepokojující.

Naše mládež vyrůstá v zemi, která má otevřené hranice, je poměrně liberální a demokratická, což vytváří zidealizovanou představu sociální reality, kde je život chápán jako cesta bez povinností, bez vynaložení úsilí, kde má každý právo na zábavu, bohatství, štěstí a zdraví. Mladí lidé žijící ve skutečném světě se prostřednictvím masových médií, prezentovaných zejména televizí, internetem, sociálními sítěmi a on-line způsobem života stávají oběťmi virtuálních představ o světě, kde skutečný život vyplněný prací a povinnostmi, je nahrazen nereálnými představami o snadném zbohatnutí, o cestování po celém světě nebo o nesmrtelnosti akčních hrdinů. Idealizována je i představa krásného a úspěšného člověka.

Dalším problémem našich dětí je delegování péče na prarodiče, případně jen jednoho z rodičů, což je důsledek snahy o ekonomickou prosperitu, zajišťovanou zpravidla nadměrnou zátěží živitele rodiny nebo naopak rozvodem rodičů a výchovou dětí jedním z nich. Nastává roztržičnost výchovného způsobu, cílů a hodnot výchovy. Ponechání dětí samy sebou v důsledku časového zaneprázdnění rodičů, partnerských konfliktů nebo rozvodu velmi často vede k vytvoření poruch socializačně výchovného působení a může se podílet na závadovém chování dítěte. Při výchově dětí, kde absentuje zájem rodičů nebo kde chybí ekonomické zajištění rodinného rozpočtu, dochází k omezení až eliminaci zájmových aktivit dítěte. Nudící se dítě pak čas tráví v partě podobně neangažovaných dětí nebo vysedává u počítače nebo televize. Na druhou stranu mnohé z dětí doslova migrují mezi školou, kroužky, sportovními oddíly a všechny tyto časově i fyzicky náročné aktivity, včetně nezpochybní-

telných zvýšených nároků na objem vzdělávacích povinností, vedou k životu sice aktivnímu a ve skupinách vrstevníků, ale přitom se často dostávají pocity osamění, neboť dochází k fragmentaci času. Do nadměrného množství aktivit roztržitý život se skládá jakoby z útržků, které do sebe nijak nezapadají. Výchovu dětí bezpochyby velmi hluboce a efektivně ovlivňuje také školní docházka. Zatímco mnozí rodiče berou školní docházku jako zásadní prostředek výchovného procesu mladého jedince, škola ve skutečnosti může pouze doplňovat výchovu v rodině, připravuje mladé lidi na různé obtížnosti a překážky v životě a pomáhá jim osvojit si způsoby, jak je překonat.

1.2. KVANTIFIKAČNÍ KRITÉRIA MLADISTVÝCH VE MĚSTĚ BRNĚ

Druhá nejlidnatější obec České republiky a centrum Jihomoravského kraje město Brno eviduje přibližně 400.000 obyvatel s trvalým bydlištěm. Kromě toho je spádovou oblastí pro studenty, pracující, nemocné a ostatní občany z velmi širokého okolí. Sídlí zde i značná část institucí okresu Brno – venkov i úřadů celorepublikových, případně mezinárodních. Celková rozloha obce činí 230 km², které jsou rozděleny do jednotlivých teritorií příslušných městských částí. Těch je významné množství, celkem 29, kdy jejich působnost zasahuje nejen původní zástavbu, ale také novou výstavbu prezentovanou především sídlištěmi, obchodními a průmyslovými zónami a v neposlední řadě výstavbou moderních rodinných domů. Rozdělení na takové množství městských částí umožňuje cílené působení v jednotlivých lokalitách s výbornou místní znalostí, na druhou stranu vyžaduje značné personální zázemí a ekonomické výdaje. Asi polovinu současných městských částí tvoří původní vesničky, které se v průběhu expanze města postupně plně integrovaly do městské aglomerace, avšak uchovávají si původní tradice, například hody nebo dožínky.

Kvantifikaci mladistvých lze i v tomto případě pojmout z širšího okruhu hledisek, avšak pro naše účely se stěžejní jeví hledisko sociálně patologické. Nejvýznamnější jsou tzv. vyloučené lokality, v aktuální době prezentované především městskými částmi Zábrdovice a Husovice, s přesahem do lokalit Brno-střed a Brno-sever, Brno-Židenice, Brno-

Maloměřice a Obřany.⁴ Ačkoliv se domnívám, že hovořit o vyloučené lokalitě, která zahrnuje téměř střed města, není zcela explicitní, termín je všeobecně zažitý. V těchto oblastech, respektive na některých z jejich ulic (Cejl, Vranovská) žije hlavní část sociálně potřebných občanů se stěžejním zastoupením romského etnika. Kromě těchto větších lokalit se ovšem vyskytují tzv. „hot spots“ i v jiných městských částech, např. v městské části Brno-Nový Lískovec (Koniklecová 5). V posledních 15 až 20 letech došlo k určité transformaci bydlení sociálně potřebných osob, která započala jejich stěhování z lokalit při městských částech Brno – jih a Brno – střed. V průběhu let změnili bydliště mnozí sociálně potřební občané, ale pokračování v páchání trestné činnosti ve starých lokalitách to nezabránilo. Z mé dlouholeté policejní praxe mohu konstatovat, že trestná činnost je páchána zejména v lokalitách Brno – jih a Brno – střed, kam delikventi dochází za účelem provozování závadového jednání, přičemž zcizené věci jsou většinou prodávány ponejvíce v lokalitách jako jsou Zábrdovice či Husovice, kde se nachází velká síť zastaváren a bazarů.

V roce 2006 provedla společnost Gabal Analysis & Consulting analýzu sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.⁵ Definovala ve městě Brně 4 sociálně vyloučené romské lokality a zkoumala dostupnost sociálních služeb v zónách, které svou polohou spadají pod městské části Brno-střed, Brno-sever, Brno – Zábrdovice a Brno – Jih. Sociálně vyloučené lokality mají typické charakteristiky, které lze souhrnně vymezit těmito oblastmi:

- nejpočetnější, nejméně integrovanou a sociálním vyloučením nejvíce ohroženou skupinu obyvatel tvoří Romové
- přístup k legálním formám výdělečné činnosti, závislostí na sociálních dávkách a s tím spojenou materiální chudobou je ztížený
- typický je uzavřený ekonomický systém vyznačující se častým zastavováním majetku (půjčování peněz na vysoký úrok apod.)
- životní styl, špatné hygienické poměry a s nimi související horším zdravotní stav patří k nejrizikovějším faktorům
- životní styl a strategie jsou orientovány na přítomnost

⁴ Koncepce prevence kriminality ve městě Brně na léta 2013–2016 - „*Městský program prevence kriminality v Brně*“, in: <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna>

⁵ <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/dokumenty>

- typický je zvýšený výskyt sociálně patologických jevů (drogy, gamblerství, alkohol) a kriminality
- sociokulturní kompetence a jazyková bariéra jsou snižené

Počet Romů žijících v Brně se pohybuje v rozmezí 15–17 tis., což představuje přibližně 4% zastoupení z celkového počtu cca 400 tis. obyvatel Brna. Počet Romů žijících v podmínkách sociálního vyloučení se odhaduje na 7–8 tis. Představuje to necelá 2 % brněnské populace, ale téměř 45% podíl z romského etnika.⁶

Agentura Gabal Analysis & Consulting pokračovala ve svém výzkumu i v roce 2007, kdy zjistila, že v oblasti „brněnského Bronxu“ je u romského etnika toto věkové zastoupení

- ❖ Do 15 let: 50 % !
- ❖ Od 16 do 60 let: 40 %
- ❖ Nad 61 let: 10 %

Dále bylo zjištěno, že naprostá většina Romů má maximálně základní vzdělání, střední vzdělání s maturitou a vyšší mají pouze jednotlivci, nezaměstnanost v Brně činila cca 9,50 %, zatímco u romských obyvatel lokality 90 %.

Fenoménem, který v posledních letech trápí nejen orgány činné v trestním řízení nebo odbory péče o dítě, je užívání drog z řad mladistvých. Celostátně je odhadován počet uživatelů návykových látek cca 30.000 klientů, Na město Brno připadá cca 500 - 800 klientů. Nejužívanější drogou ve městě Brně je pervitin, narůstá počet klientů závislých na heroinu. Mezi mládeží je oblíbená marihuana a extáze. Těkavé látky se vyskytují u dětí a mládeže pocházejících ze sociálně slabých a nepřízpůsobených rodin, jejich počet narůstá. Užívání návykových látek v populaci dětí a mládeže ze sociálně vyloučených lokalit roste, vyvolává následnou institucionální léčbu, zdravotní péči, rodinnou terapii, reintegraci a případnou represi v případech bez jiné možnosti prevence. Distribuce a zneužívání drog je provázáno z určité části s prostředím vietnamského etnika v Brně. Další zvláštní brněnskou oblastí z hlediska mladistvých je tzv. sídlištní mládež. V Brně vyrostly v druhé polovině 20. století celé městské části založené na tomto způsobu bydlení. Jsou převážně situovány do okrajových částí města s navazující lesnatou krajinou, což pro aktivní rodiny představuje

⁶ Koncepce prevence kriminality ve městě Brně na léta 2013–2016 - „*Městský program prevence kriminality v Brně*“, in: <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna>

vhodný kompromis. V těchto lokalitách jsou velmi často vybudována nákladná hřiště, kdy na první pohled se zdá, že dětem zde nic nechybí. Bohužel tato hřiště jsou často uzamčená, případně zrušená nebo opuštěná a mládež, zpravidla o pohybové aktivitě nejevící valný zájem, si tak krátí volné chvíle různorodou činností, ve které se mohou nacházet patologické prvky. Rozšířené je zejména sprejství. Další skupinou mladistvých je tzv. zlatá mládež, prezentovaná „podnikatelským barokem“ při městské části Brno – Soběšice. I zde jsou kumulovány zcela typické problematiky, ale není jich tolik. Poslední skupinu potenciálně ohrožených mladistvých tvoří děti, u kterých je patologické jednání projevem nějaké nerovnováhy. Jejich výskyt není vázaný na lokalitu. Velmi často se ovšem jejich pohnutky, projevy chování a jeho následky opakují a prolínají.

1.3. DĚDIČNOST A VROZENÉ OSOBNÍ DISPOZICE

V procesu rozvoje jedince představují hlavní roli nejen rodina, škola a vrstevnické skupiny, ale také genetika a osobnost. Souhrn genetických dispozic představují informace, na nichž závisí vytvoření předpokladů pro rozvoj různých psychických vlastností, které označujeme jako genotyp. V genetické výbavě každého jedince se nachází jedinečná informační báze, která postupně aktivizuje předmětné složky genetického programu, které se liší tempem zrání, kvalitou, variabilitou, integrovaností nebo koordinovaností. Jedinec je specifický díky své ojedinělé osobnosti a temperamentu, které ovlivňují jeho rozhodování, motivaci k určitému konání nebo inteligenci. „Genetické vlohy pak určují míru pravděpodobnosti rozvoje určité vlastnosti, tedy stupně její kvality či intenzity. Její konkrétní varianta, kterou lze označit jako fenotyp (daný např. citovou stabilitou nebo úrovní rozumových schopností) je však v různé míře závislá na působení vnějšího prostředí.“⁷ Genetické vlohy samy o sobě nezpůsobují delikvenci, pouze zvyšují pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez kterých by se delikventní jednání neuskutečnilo. Genetické vlohy determinují hranici pro působení vlivů prostředí. Patří mezi biologické determinanty ovlivňující delikventní chování, ačkoliv jejich genetická zakotvenost není společenskými vědami náležitě doceněna. Těsné spojení s biologicky určenými genetickými dispozicemi nalzáme v bohaté sféře psychologických faktorů, kam patří zejména vrozené osobnostní

⁷ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a upravené vydání. Praha: Portál, 2004, 870 s.

dispozice. Vývoj jedince zásadně ovlivňuje zejména úroveň rozumových schopností. Do spektra vrozených vad řadíme sníženou úroveň rozumových schopností, které byly opakovaně potvrzeny průzkumy u mladistvých a dospělých, jež se ocitli ve věznicích či nápravných zařízeních. Herbert C. Quay⁸ o tomto fenoménu podotkl, že „pro dítě v mnoha situacích je velkým handicapem snížená úroveň rozumových schopností.“

Takové dítě si neuvědomuje důsledky svého chování, je snadno manipulovatelné a lze ho bez větších přemlouvání navést k páchání trestné činnosti. Z mé kriminalistické praxe znám případy, kdy olaští Romové využívali svého vyššího intelektu k navádění mládeže a zejména dětí z romského etnika, kteří se intelektuálně pohybují kolem inteligenčního kvocientu 60, k páchání zejména majetkové trestné činnosti, jakožto ve vyšším věku i k uzavírání různých smluv. Poměrně nedávno byly populární případy, kdy romské děti vbíhaly příjíždějícím řidičům na přechod na poslední chvíli, přičemž riskovali vážnou újmu na zdraví, ke které zpravidla nedocházelo a po menším kontaktu s vozidlem následně po řidiči požadovali finanční kompenzaci. Dle mého názoru děti v žádném případě nemohly sami promýšlet a realizovat toto své závadové jednání bez pokynu návodce, ovšem prokázat tuto trestnou činnost rodičů bylo velmi nelehké. Nižší intelekt se odráží ve způsobu života, má blízký vztah ke vztahům ke státním orgánům, který bývá neadekvátní a vyhýbavý. Tito lidé velmi často nevědí, co po nich úředník chce, a to ne vždy z důvodu, že třeba ani neumí číst a psát, ale zejména proto, že úřednímu žargónu nejsou schopni intelektuálně porozumět. Zkušení úředníci proto alespoň při ústním projednávání věcí volí mluvu hovorovější, jednodušší a přímější, která bývá mnohem lépe chápána. Bohužel snížený intelekt se odráží i v míře zapamatovatelnosti přijímaných sdělení. Mnoho z předávaných informací je zapomenuto nebo vytěsнено krátce po jejich předání. Dle Koudelkové⁹ „postihuje intelektový deficit spíše dívky s delikventním chováním než chlapce.“ Tématicky související syndrom nedostatečné mozkové odezvy se projevuje ve schopnosti neadekvátně reagovat na podněty a tím pádem i neschopností řešit složité situace. Lidé postižení RDS syndromem

⁸ QUAY, C., H., 1987. In: MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 32.

⁹ KOUDELKOVÁ, A., 1995. In: MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 32.

(Reward Deficiency Syndrome) mají zvýšenou impulzivitu a s ní související potřebu vyhledávání nových zážitků. Asi nejčastěji se ovšem setkáváme se syndromem hyperaktivity, který postihuje nejméně 5 procent, podle některých pramenů až 15 procent dětí, mnohokrát častěji chlapce než děvčata. Obvykle udávaný poměr z epidemiologických studií je 5 až 6 chlapců na jedno děvče.

Nejnápadnějšími projevy hyperaktivity jsou trvalý neklid, značné kolísání pozornosti nebo dlouhotrvající mluva, děti dosahují podprůměrných výsledků, který je vzhledem k jejich skutečnému intelektu v rozporu. Dnes se pro syndrom používá zkratka ADHD (z anglického označení Attention Deficit Hyperactivity Disorder), avšak v laické veřejnosti jsou známější původní termíny lehká dětská encefalopatie (LDE) nebo známější minimální (či lehká) mozková dysfunkce (MMD, LMD).¹⁰ Jedním z projevů ADHD je nízké sebehodnocení, které je získaným, nikoliv vrozeným, projevem. Každý jedinec do určité míry touží být spokojený, oblíbený a šťastný, později bohatý a úspěšný. Ovšem určitá část populace se rodí s vrozeným nebo získaným handicapem. Do této skupiny patří fyzické anomálie, které jedince odlišují od ostatní společnosti a poznamenávají ho při jednání s vrstevníky a často i v běžném životě. „Odlišnost ve fyzické konstrukci či postižení zakotvuje v jedinci frustraci a pocit méněcennosti a odlišnosti, který pak může kompenzovat neadekvátním chováním, které může ústít až v delikventní uspokojování svých potřeb a léčení duševních traumat.“¹¹ Koudelková¹² připouští, že „další problémovou skupinu tvoří „koncept psychopatické, eventuálně sociopatické osobnosti.“ Tyto dva pojmy bývají považovány za téměř shodné a oba označují nežádoucí způsoby chování. Starší koncepcí psychologie byla psychopatie determinována jako porucha dědičná a neměnná. Sociopatii popsala moderní koncepce psychologie, která vnesla do psychopatie pojem sociální hledisko, jako druh či spíše komplex abnormálních postojů vůči sociálnímu prostředí, což je velmi široká kategorie, zahrnující antisociální chování, které nemusí mít vždy protispolečenský nebo dokonce kriminální charakter. Zvláštní kategorii, která zcela nepochybně souvisí s problematikou dědičnosti a vrozenými osobnostními dispozicemi je pohlaví. Ze všech dostupných statistik, které srovnávají pachatele trestných činů dle pohlaví, jednoznačně vyplývá, že muži se

¹⁰ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 27.

¹¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI, a.s., 2004, s. 466

¹² KOUDELKOVÁ, A.: *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 90

dopouštějí trestné činnosti mnohem častěji než ženy, nezávisle na své příslušnosti k etnické skupině nebo druhu trestné činnosti. „Na vyšší kriminalitu u mužů projevující se zejména v oblasti násilné trestné činnosti má vliv i výše vrozené agresivity, která je ovlivňována mužským pohlavním hormonem testosteronem. Další vliv má odlišný způsob výchovy chlapců a dívek. „Dívky jsou ve společnosti pod větší kontrolou dospělých, a tak mají více příležitosti si vštípit zábrany k protispolečenskému chování. Jsou pro ně důležitější vazby v rodině než vrstevnické vazby.“¹³ S tímto tvrzením lze souhlasit, přičemž v mé praxi jsem zaregistroval jednoznačně pozitivní efekt mateřství na páchaní kriminální činnosti mladistvých pachatelek a jejich drogovou závislost. Tyto dívky ačkoliv jsou do porodu závislé na drogách a finanční prostředky na ně získávají trestnou činností, po porodu změny své chování, jejich život dostane řád, strukturu a cíl, spočívající v povinnosti zaopatřit dítě a tento jev u nich v mnoha případech efektivně ukončí závadové stavy.

Dědičné handicap ovlivňují proces zrání jedince, který si často neuvědomuje, vzhledem ke svému nedostatečnému psychosociálnímu vývoji, důsledky svého jednání. Problematika dědičnosti a s ní spojených osobních dispozic je velmi individuální záležitostí. Jak se uplatňuje u prvopachatelů a recidivujících provinilců bude předmětem mého výzkumu. Dle mého názoru má genetika jen určitý podíl na vývoji osobnosti, zatímco zásadní vliv na její utváření mají vliv výchova, rodinné prostředí, škola, vrstevníci, partneři. Omezený potenciál genetických dispozic je znát na příkladu tzv. vlčích dětí nebo na daleko početnějších příkladech adopcí dětí pocházejících od rizikových rodičů, přičemž tyto děti zpravidla mohou mít některé odchylky od standardních vloh, ale v procesu výchovy ve vhodném prostředí dochází k jejich zcela rovnocennému začlenění do společnosti.

¹³ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 40.

1.4. RODINA V POSTINDUSTRIÁLNÍ SPOLEČNOSTI A JEJÍ VÝZNAM

„Rodinné prostředí je tradičně považováno za hlavního činitele, jenž svým selháním umožňuje dětem kriminální chování.“¹⁴ S tímto názorem mohu souhlasit, neboť za své praxe jsem se ještě nesešel s dobře fungující rodinou u mladistvých pachatelů, kteří recidivují při páchání trestné činnosti. Jiné to je u tzv. prvopachatelů, u nichž je činitel neúplné rodiny, či disharmonické rodiny také poměrně častý, ale při řešení jednotlivých kauz dochází ke spolupráci na řešení daného problému spolu s rodinou a výsledky mohou být překvapivě dobré. Třetí pohled přináší mládež, která rodinné prostředí nepoznala vůbec nebo jen v období raného dětství. Děti byly vychovávány v kolektivních institučních zařízeních a obvykle prošly celou sérií náhradních domovů. „Tyto v pravém slova smyslu deprivované děti mají nejen oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézt v nich uspokojení, mají i oslabený smysl pro civilní, neústavní realitu. Jejich delikventní chování během dospívání a časné dospělosti může být někdy projevem naivity a „vrstevnického“ vidění světa, které neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému a také ve vztahu k mimoústavním institucím.“¹⁵ Proč je funkce rodiny tedy tak důležitá až nenahraditelná a jak se proměnilo její pojetí v současné době?

Jak uvádí Gecková¹⁶ „rodina je zdrojem časově i významově primárních sociálních vztahů a patří také k nejvýznamnějším faktorům formování sebeobran, identity dospívajícího, potom je oprávněně považovat dobré vztahy v rodině za nejúčinnější prevenci výchovně problémového chování. Rodina poskytuje základní vhlad do společenských norem, pravidel, poskytuje základní sociální a komunikační zručnosti, a když svoje dítě socializuje s láskou, pravým zájmem, důsledně, podporující autonomií a iniciativu, výsledkem bude pravděpodobně samotný, sociálně zralý a zodpovědný jedinec.“ Za důležité se považuje, „aby děti

¹⁴ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 41.

¹⁵ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 43.

¹⁶ GECKOVÁ, A.: *Rodinné prostredie a výchovne problémové správanie adolescentov*. Psychológia a Patopsychológia Dieťaťa. 1998, s. 320.

měly pocit bezpečí, dostávalo se jim průběžné a dlouhodobé péče, nebyly zneužívány ani opuštěny a byly chtěny jak rodiči, tak společností jako celkem.¹⁷ Rodiny v současné společnosti se vyznačují zúžením rodičovské péče, která v důsledku orientace rodičů na zabezpečení materiálních požadavků, s tím spojenou únavou a eliminací společných aktivit, ovlivňuje organizační chod rodiny a jeho kontrolu. Deklarovaná flexibilita rodičů je omezena k činnostem ekonomicky výhodným na úkor práce s dětmi a výchova dětí přechází na jednoho z rodičů nebo je delegována na prarodiče, pro které je mnohdy nad jejich síly. Úspěchanost vede rodiče k rychlému a věcnému řešení a nápravě vzniklého nerovnovážného stavu, ale již jsou opomíjeny příčiny, které ho vyvolaly. Mladistvým nejsou ukazovány cesty k překonávání obtíží, zklamání nebo porážek samotnými rodiči. Bez existence hodnot nelze pak pochopit specificky lidské citové stavy, jako jsou stud, povinnost, čest, pýcha, hrdost, úcta k člověku. Dítě může v těchto podmínkách postrádat první přirozený vzorec chování, autoritu. Na druhou stranu rodiče, kteří relativně mohou s dětmi strávit hodně času, ať už nezaměstnaní nebo pracující v kdysi běžném standardu, tráví volný čas raději jinými aktivitami, třeba návštěvami kulturně-společenských provozoven, hraním počítačových her nebo sledováním televize a internetu a nejenže děti neobohacují o důležité emoce jako jsou přátelství, láska, vděčnost, zármutek, odpovědnost... ale nemají ani finanční prostředky na to, aby dětem uhradily nákladné kroužky, školy v přírodě či dovolené.

Nejdůležitějších funkcí rodiny je funkce výchovná - tedy proces záměrného a soustavného formování osobnosti, usměrňování duševního a do určité míry i tělesného růstu v souladu s cíli a úkoly společnosti v daném stupni rozvoje. Pro postindustriální společnosti je typická slábnoucí vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím. Děti jsou vychovávány v neúplných rodinách, vlivem rozvodů nebo z rozhodnutí matky pořídit si dítě a vychovávat ho bez partnera. To vše vede k roztržiténosti výchovného způsobu, cílů a hodnot výchovy. Děti jsou často ponechány samy sobě v důsledku partnerských konfliktů a poruchy socializačně výchovného působení se mohou projevat zprostředkovaně v sociálně-deviantním chování dítěte.

¹⁷ JEDLIČKA, R. et al.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : Themis, 2004, str. 41.

Jaké jsou další znaky konkrétních rodin mladistvých delikventů se pokusili zhodnotit Novotný, Zapletal a kolektiv.¹⁸ Mimo jiného uvádí nízký věk rodičů a s ním spjatou nepřipravenost a nevyzrálost na výchovu dítěte, nestabilní prostředí přináší brzké rozpory mezi rodiči, které často končí rozchodem a dítě tak vyrůstá v neúplně rodině, kde chybí přítomnost mužského či ženského vzoru. Pokud do takové rodiny přichází nový, náhradní partner, zpravidla neumí navázat vhodné vazby s dítětem. Děti mohou vyrůstat v nefunkčních rodinách a v prostředí, které jim nezajišťuje ani nejzákladnější životní potřeby (oblečení, dostatek jídla). K tomu dodávám, že za současné praxe zneužívání sociálních dávek není vyloučeno, že děti jsou pro mnohé rodiče prostředkem zaopatření dávkami hmotné nouze. Takové děti jsou pro rodiče efektivní v době, kdy mají menší spotřebu než jakou za ně rodiče získají na dávkách od státu, avšak v období adolescence, kdy se nároky dětí významně zvyšují, se situace mění a větší děti počínají být přítěží. Často situace skončí tak, že v rodinách se rodí další a další děti a starší jsou vedeny k velmi samostatnému způsobu života, často pod heslem „dále, co umíš“. Dalším problémem je efektivita využívání finančních prostředků, které má rodina k dispozici. Ačkoliv se dávky snížily, mnohým sociálně slabým rodinám dává stát k dispozici poměrně značné finanční částky, nezřídka větší než s jakými hospodaří rodiny s pracujícím rodičem, jež dětem zajišťují kroužky, tábory a podobně. Z uvedeného je patrné, že nezáleží ani tak na velikosti zdrojů, jako na efektu jejich využívání. Novotný, Zapletal a kolektiv¹⁹ upozorňují na „vliv špatných vzorů, zejména v rodinách s kriminální minulostí, u osob s negativním postojem k práci nebo příživnickým stylem života“, který jsem z části popsal. I zde se zastavím, a to u problematiky zaměstnanosti, doplněním poznatků z praxe. Existuje mnoho rodin, které žijí z dávek a nikdo v nich nepracuje. Takové rodiny ztrácí režimové rozvržení dne, předvolám-li si někoho z rodiny ráno na výslech, nedostavuje se. Situace se může změnit k lepšímu tehdy, když se někdo z rodiny, nejčastěji otec-muž, zaměstná. Musí ráno vstát do práce, večer přichází unavený a nedovolí dětem do půlnoci dělat nepořádek, když musí být ráno odpočínutý do práce. Postupem času život v rodině dostane řád a ráno vstává celá rodina. Jako další znak lze uvést nízkou úroveň vzdělání rodičů, kteří mají často pouze základní vzdělání, někdy jen praktickou školu a v takových rodinách bývá význam vzdělání podceňován, stejně jako povinnost docházky na základní stupeň školství. Rodiče jsou díky nedostatečnému vzdělání ne-

¹⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI, a.s., 2004, s. 466

¹⁹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI, a.s., 2004, s. 466

zaměstnaní, často práci ani nehledají a takový životní styl ovlivňuje hodnotovou orientaci mladých provinilců.

Jsou však i případy rodin s ekonomickým nadbytkem, kde prožívá tzv. „zlatá mládež“ oplývající nadbytkem finančních prostředků, pocit nudy, který může vyústit v trestnou činnost či jiné sociálně patologické jevy. Také Mühlpachr soudí, že: „rodiny mladistvých delikventů jsou sociálně slabé, případně i rozpadlé. V posledních desetiletích ovšem výzkumníci s překvapením zjišťují, že mladiství delikventi pocházejí z dobře situovaných a na první pohled dobře funkčních rodin v mnohem větším počtu případů, než tomu bylo v minulosti. Lze to vysvětlit tím, že ony dobře funkční rodiny delikventů mohou být funkční jen navenek a pod fasádou harmonie skrývat vážné vnitřní konflikty. Dá se i odůvodněně tvrdit, že obecně slábne vliv rodiny na dospívající děti a při vzniku delikventního chování má prvořadý význam vrstevnická skupina řídící se deviantní normou. Nicméně stále platí, že většina rodin mladistvých delikventů je méně soudržných a atmosféra v nich je konfliktnější než v rodinách s normálně vyvíjejícími se dětmi.“²⁰

Věková kategorie mladistvých (15-18 let), jejíž problematikou se práce zabývá, spadá z hlediska začlenění do rodiny mezi tzv. adolescenty, jejichž vymezení není jednoznačné. Ačkoliv třeba Vágnerová²¹ rozlišuje ranou adolescenci ve věku mezi desátým až patnáctým rokem života a pozdní adolescenci, trávající přibližně od patnáctého do dvacátého roku, převažují spíše teorie s určením časového úseku s dolní hranicí 15 let a horní hranicí 20 let. Adolescence je velice dynamický a proměnlivý proces aktivního hledání a objevování. Termín adolescence je odvozen z latinského *adolescere*, což znamená dorůstat, mohutnět. Někdy je chápána jako „přechod od období nutné závislosti na druhých lidech do stádia relativní nezávislosti na druhých, charakteristického pro dospělost.“²² Projevuje se ve snaze jedince vyzkoušet téměř vše, co mu zatím bylo odpíráno.

²⁰ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 171.

²¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. I. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 870 s.

²² MACEK, P. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha : Portál, 1999, s. 40.

Asi téměř každý pubescent vyzkouší svou první cigaretu či ochutná některý alkoholový nápoj, ale do jaké míry bude mít tendence zkoušet účinky lehkých či jiných drog je bezpochyby otázkou toho, co mu okolí vštípilo. Pubescent již odmítá být jen poslušný autoritativním pozicím rodičů či učitelů ve škole. Snaží se projevovat svou vlastní autoritu. Nejdříve u svých vrstevníků, posléze u rodičů a v některých případech i učitelů ve školách či u dozoru během jiné aktivity. Bouřící se hormony vyúsťují do experimentování s partnerskými vztahy a prvními láskami, které jsou časně zvláště u romského etnika. Výrazovým prostředkem se stává oblečení, účes a další prvky selfvizualizace. Macek se ovšem domnívá, že: „pojetí adolescence jako období vzdorů, konfliktů a emoční nestability je v dnešní době překonané. Pokud je průběh dospívání konfliktní a problematický, je určen především osobnostně a situačně a souvisí často se stejným průběhem dětství i pozdějšího života. Spíše než o krizi, která se spojuje s negováním všeho dosavadního hodnotného, se častěji jedná o proces pozvolné transformace vlastních pocitů, názorů a hodnot. Pro ten se lépe než krize hodí termíny hledání a přehodnocení.“²³ Tuto myšlenku doplňuje Gecková, která uvádí, že adolescent, který je pevně zakotvený ve vztazích (zázemí doma, ve škole, mezi vrstevníky), má dobré předpoklady pro pozitivní sebeobraz, sebeúctu, vytvoření stabilní identity, prožívání subjektivní pohody a málokdy se u něho vyskytují poruchy chování. Nepřekračuje společenské normy kvůli sobě (pozitivní sebeobraz), ani kvůli blízkým lidem (zakotvení ve vztahu). Je odolnější vůči chaosu v pocitech a pravidlech, které období adolescence může přinášet.²⁴

1.5. VLIV PROSTŘEDÍ

Do života současné mládeže vstoupil fenomén globalizace, který ve svém důsledku přinesl rozvoj nadnárodních monopolů a širokou nabídku produktů, se kterými se setkáváme každý den, mohutný rozvoj komunikačních kanálů a širokou computerizaci, umožňující prudký rozvoj komunikačních a informačních technologií. Vzniká tak svět, kde i makrosociální jevy mají celosvětové souvislosti. Dnešní děti vědí, že se od nich očekávají vysoké nároky na výkonnost, že se populace diferencuje na

²³ MACEK, P. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha : Portál, 1999, s. 41.

²⁴ GECKOVÁ, A.: *Rodinné prostredie a výchovne problémové správanie adolescentov*. Psychológia a Patopsychológia Dieťaťa. 1998. s. 320.

bohaté a chudé, vysvětlujeme jim, že ekonomické zájmy jsou to podstatné, ale vše to jen posiluje oslabení úlohy rodiny pro celý život jedince. Role prostředí ve výchově mládeže je velmi důležitá. Kraus s Poláčkovou jsou názoru, že „uskutečňováním změn v prostředí a jejich prostřednictvím působíme na vychovávaného a tím ovlivňujeme jeho jednání.“²⁵ Vzhledem k tomu, že většina vychovávaných (především např. v období puberty) má onoho přímého výchovného působení (příkazů, zákazů, mentorování) „plné zuby“ a vytváří si jakousi bariéru, stává se proti tomuto působení imunní, pak právě ovlivňování prostředím, navozováním podmínek se jeví jako cesta schůdnější, hlavně efektivnější, byť zdánlivě vedená jakoby oklikou. Pedagogizovat (organizovat), intervenovat do prostředí znamená vlastně využít prostředí jako „výchovného prostředku.“²⁶ Kromě rodiny je tímto prostředím především škola a vliv okolí, prezentovaný u mládeže vrstevnickými skupinami a partami. Jedná se tedy o různorodé školní a volnočasové aktivity, u každého jedince specifické.

Školní prostředí

Do cílové skupiny mladistvých již povinná školní docházka nezasahuje, případně jen její konec, tedy edukační prostředí ovlivňuje v této věkové kategorii zejména středoškolské studenty a učně, avšak všichni mladiství delikventi mají za sebou povinnou školní docházku, která je v mnohém nasměřovala a kvalita jejího zvládnutí se projevila v průběhu další životní dráhy. Proto nemohu problematiku školního prostředí opomenout. Důležitým výchovným aspektem školní docházky je nezbytná strukturace času, která je založena na nuceném přizpůsobení dítěte časovému harmonogramu výuky. Ačkoliv pro mnohé rodiče je pojem povinného školního vzdělávání poněkud prázdný a uznávají jiné hodnoty, společnost vynucuje alespoň povinnost základního vzdělání. Při nedodržení následují pohovory s rodiči a u většího rozsahu neomluvených zameškaných hodin dětí také sankce za zahálčivý nebo

²⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Paido, 2001, s. 107.

²⁶ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno : Paido, 2001, s. 108.

nemravný život v podobě trestního stíhání za přečin ohrožování výchovy dítěte.²⁷ Tyto případy jsem řešil ve své praxi nesčetněkrát.

Za základní kriminogenní faktory ve školské výchově označuje Čírtková²⁸ především nepravdělnou školní docházku, špatný prospěch, nevhodné vzájemné chování žák versus učitel, arogantní přístup učitele k žákům, nedostatečnou kooperaci rodičů se školou a nedostatečnou kontrolní i pedagogickou činnost školy. Výchovný proces ve školách by měl doladřovat výchovu rodinnou, ale v mnohých případech dochází spíše ke korekci výchovného procesu vzhledem k sociální deviaci jedince. V posledních letech nastoupil fenomén časově zaneprázdněných rodičů, kteří delegují výchovu na školu, avšak škola nemůže nahradit rodičovskou péči a vzhledem k počtu žáků ve třídách a omezeným poznáním jejich života nemůže adekvátně reagovat na všechny impulzy a zcela jistě není schopna ovlivnit život žáků po ukončení výuky.

Asi se shodneme, že pro mladistvé již dávno nemusí být učitel autoritou a vzorovým příkladem chování. V jejich věku nabyly většího významu vztahy se spolužáky a solidarita s nimi, ovšem autorita učitele ovlivňuje především jejich kázeň, která je nezbytná pro naplnění hlavního poslání školy, kterou je vzdělávání. Slabý učitel, byť by měl znalosti sebelepší, nedosáhne zdaleka takových výsledků jako osobnost, která u učňů a studentů podněcuje zájem a žádá po nich odpovídající praktické i teoretické výsledky. Dozorová činnost učitele musí mít na středoškolské úrovni zvýšený rámec, neboť žáci jsou schopni široké škály závadového jednání, které by se mělo podchytit co nejdříve. Zvláště by se měl zaměřit na mládež špatně prospívající, s vyšším potenciálem agresivity, s vlastní subkulturou „odpojenou“ od vlivu učitele a školy, resp. napojenou na potenciálně asociální vlivy (např. kriminální gangy), kde je riziko sociálního selhání velmi vysoké. Sám by neměl svojí pasivitou nebo agresivitou podněcovat k závadovému jednání, kam patří třeba šika-

²⁷ Zákon č. 40/2009 Sb. (tr. zákoník), § 201 – „kdo ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte sváděním k zahálčivému nebo nemravnému životu, umožní opatřovat prostředky pro sebe nebo jiné trestnou činností nebo závažným způsobem poruší povinnost pečovat o dítě.“

²⁸ ČÍRTKOVÁ, M.: *Forenzní psychologie*. Plzeň : Alois Čeněk, 2004, s. 65.

na. Stává se, že sám „označí“ jedince, který je v nějakém ohledu nedostatečný a toho se následně žáci cítí oprávněni beztrestně napadat. Škola sama může směřování ke kriminalitě zabránit nebo ho oddálit, ale musí účinně a efektivně reagovat na zjištěné asociální chování jedinců. Způsob objasnění závadového jednání, jeho projednání a uložení sankce jsou pro všechny žáky školy významnou zprávou o tom, jak škola ctí pravidla hry. „Přehlížení zcela zjevných přestupků, nejasná pravidla týkající se žádoucího chování dítěte, nekonzistentní uplatňování disciplíny, deptání a degradace žáků v procesu jejich trestání, nemožnost odčinit přestupek, neobjektivní rozhodování učitele a ředitele, i ovlivňování rodičů za něco, co nezpůsobili – toto všechno jsou postoje podkopávající představu dětí o tom, že jejich chování má za každých okolností jasné hranice a že udržování těchto hranic se řídí pravidly fair play.“²⁹

Vrstevnícké skupiny

Cesta k odpoutání od rodičů a získání větší jistoty, pohotovosti a tolerance vede zpočátku přes zvýšenou vazbu na vrstevníky. Neformální skupiny úzce spřátelené mládeže se formulují ke společnému vykonávání určitých činností již v pubertálním období a přetrvávají až do počátku adolescence, kdy nejsou výjimkou ani vazby trvající po celý život. Tyto skupinky bývají relativně důvěrné, selektivní, stabilní a uzavřené, členové mají shodné názory, vzájemný obdiv a sympatie, společné cíle, ideály, zájmy i problémy. „Od každého člena se očekává přizpůsobení se normám a zájmům skupiny. Všechny vrstevnícké skupiny se vyhýbají dozoru dospělých. Ve skupině se tráví mnoho času, řeší se problémy skupiny, plánují společné akce.“³⁰ Určitým přechodem mezi školou a nevázanými volnočasovými aktivitami tvoří zájmové kroužky nebo členství a činnost v zájmových organizacích. Aktivity členů sdružení jsou vázány určitými pravidly, podléhají povinnostem a mají práva, zpravidla je vysoce žádoucí náplň, která odvádí adolescenty od nevhodných podnětů a podporují tvůrčí činnost. K závadové činnosti zde dochází jen ve vyhraněných případech. Velmi se podceňuje i vliv partnerských vztahů v tomto

²⁹ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 52.

³⁰ ČAČKA, O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno : Doplněk, 2000, s.78.

období. Osobnost partnera je v mnoha ohledech určující pro směřování jedince. Když je partnerem adolescenta člověk drogově závislý, páchající trestnou činností nebo distributor drog, stěží budeme moci ovlivnit propuknutí závislosti u sledovaného jedince a později i zapojení do trestného jednání. Náprava takového adolescenta je možná až tehdy, kdy vztah k závadové osobě ukončí nebo se jí účastní oba problémoví partneři.

„Vrstevnická skupina se stává na prahu dospělosti nejvýznamnější referenční skupinou.“³¹ Každá vrstevnická skupina představuje pro jedince více či méně stresující nárok, a sice obstat v očích vrstevníků. Nároky na konformitu bývají vyšší než v jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, způsob chování k opačnému pohlaví, druh preferované hudby, postoj ke škole, k práci, k rodičům, k penězům, ke kouření, k alkoholu, k drogám apod. Mladý člověk v partě touží po vyniknutí nad svým okolím, chce na sebe upoutat pozornost a být odlišný od ostatních. Parta je typickým příkladem neformální skupiny, která až na výjimky vzniká ze skupin formálních. Nejčastěji je tvořena studenty stejných škol, učilišť, ze svěřenců docházkových nebo pobytových zařízení pro rizikovou mládež nebo ze stejného pracoviště. Jen výjimečně se vytváří z jedinců žijících ve stejném prostředí, kam můžeme řadit třeba tzv. sídlištní či pouliční party. Problematikou part je vhodné se zabývat, neboť kriminologie zdůrazňuje, že delikvence mládeže je páchána skoro vždy v partách. Delikventní party se mohou buď úplně vymknout běžným mechanismům sociální kontroly (přestanou chodit do školy, do práce), vytvoří si vlastní hodnotové preference a nebo se chovají vysoce autonomně, nebo, což je ale méně časté, se kontrole vymknou jen době svého volna. Některé party jsou ke kriminalitě přivedeny tím, že tráví čas v hernách a na diskotékách a brzy se jim na tento způsob života přestane dostávat prostředků. Začnou si je opatřovat drobnými krádežemi, které pak přerůstají v plánované akce s napojením na překupníky. Jiné party vede ke kriminalitě nuda.³²

³¹ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 54.

³² MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 55.

Tématiku rozvíjí Jedlička s Kořou,³³ kteří uvádí, že tyto skupiny jsou složené převážně z chlapců, jen výjimečně koedukované. Zpravidla se jedná o jedince přibližně stejného věku znající se ze svého bydliště. Party mívají poměrně pevný, byť nepsaný dohodnutý řád, scházejí se v určitou dobu a na pravidelných místech. Členové těchto skupin se případně i vnějškově označují (úprava účesu, součásti oděvů), v některých se časem vytvoří ritualizované přijímací řízení. Party jsou přitom mnohdy jediným prostředím, kde dospívající zažívá pocit akceptace, sounáležitosti, významu a síly. Při pouličních bitkách může prokázat svou neohroženost, schopnost obětovat se pro kamaráda a oddanost skupině. Party mladistvých vytvářejí subkulturní společenské prostředí, formují se jako mikroskupiny, v nichž se dramaticky prohlubuje společensky nežádoucí morální vývoj dospívajícího, jsou významnými kriminogenními faktory. Tyto závadové skupiny mají po všech stránkách odlišný charakter než kontrolní skupiny nedelikventní. U part delikventů je nejčastější činností návštěva hostinců, bloumání ulicemi, výtržnosti a chuligánské jednání. Party nedelikventů naproti tomu navštěvují nejvíce sportovní podniky nebo zájmové kroužky.

Typická delikventní parta se projevuje protispolečensky, agresivně nebo rasově nesnášenlivě. Velmi snadno se začlení do takové ideologické skupiny mladý nespokojený jedinec v případech, kdy je taková skupina řízena silnou osobností. K převzetí skupinové ideologie za vlastní dochází záhy. Vlastní názor jednotlivých členů party bývá postupně vytlačen a nahrazen autoritativním názorem vůdčí osobnosti, především u extrémistických hnutí různých směrů, kde nemalé procento mladých členů vyznává a hlásá hesla, jejichž významům rozumí částečně nebo vůbec. „Za určující kriminogenní faktory proto můžeme označit silnou vůdčí osobnost party, anonymitu party, agresivnost party při prosazování své ideologie, sugestivní přijímání názoru a postojů, především vedoucího party za vlastní.“³⁴ Dělit neformální vrstevnické skupiny na subkultury dle zaměření nepovažuji za nejpřesnější. V Brně jsou nejviditelnější party ze subkultury drogové, které se zaměřují na loupeže, pouliční krádeže a krádeže věcí v obchodních domech, zatímco třeba subkultura rasistická splývá s dospělými příslušníky hnutí skinhead v jeden celek.

³³ JEDLIČKA, R. et al.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : Themis, 2005, str. 49.

³⁴ ČÍRTKOVÁ, M.: *Forenzní psychologie*. Plzeň : Alois Čeněk, 2004, s.69.

1.6. VLIV MÉDIÍ A INTERNETU NA MLADISTVÉ

Život současné mladé generace probíhá pod vlivem médií více než kdy dříve. Můžeme konstatovat, že zejména ze Spojených států amerických se k nám dostávají varovné signály vlivu médií na páchaní nejzávažnější trestné činnosti. Slyšíme i několikrát za rok, že mladík v domácnosti závislý na hraní PC her nebo obdobné činnosti zatouží zahrát si virtuální hru na živo a se zbraní navštíví školské zařízení nebo postřílí rodinu. Známe obrazy japonských dětí, které se nemohou odtrhnout od PC her ani při jízdě do školy a z ní a volný čas tráví v hernách. České děti ve 21. století získaly neomezený přístup k internetu, volný přístup k počítačovým hrám a několika desítkám programů v rozsáhlé celosvětové síti televizních stanic. Předkladatelé masmediálních sdělení, ve snaze o co největší sledovanost a komercializaci, předkládají mladistvým recipientům obsahy násilné, sexuální či podkleslé povahy, které jsou tak masivně rozšířeny, že se jim adolescent nevyhne. Domnívám se, že studie o neaktivnější úloze televize v životě mladých lidí by měly být přehodnoceny (Sak³⁵, Matouškovi³⁶). Dnes totiž děti více než televize zajímají sociální sítě, jiná zábava na internetu a hraní počítačových her. On-line způsob života je jim k dispozici v tzv. chytrých telefonech a jiných přístrojích, doma na PC nebo cestou do školy prostřednictvím notebooku či tabletu. Jaké obsahy adolescenti vyhledávají rodiče nemůžou fakticky ovlivnit, ale mohou jim již na začátku užívání nových technologií vysvětlit, co považují za správné a dohodnout se na frekvenci využívání těchto produktů. Posunutí poznání některých rizikových forem mediálních sdělení do pozdějšího věku má pozitivní efekt v tom, že si dítě situaci může lépe vyhodnotit a zkonfrontovat ji se skutečností. Fenomémem dnešní doby je, že počítačové hry a on-line život provozují také mnozí dospělí. Uvědomíme-li si časovou náročnost těchto aktivit, nezbyvá než konstatovat, že úměrně klesá jejich zapojení do rodinného života i žádoucí pohybové aktivity.

Asi největší nebezpečí, které představují masmédiá pro mládež, je prezentování reality posunutím do fiktivního prostředí. Adolescenti se pohybují v mimořádném, emotivním a virtuálním světě, prezentovaném fantazy žánrem, počítačovými vylepšeními a triky, jsou

³⁵ SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000, s. 112.

³⁶ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 55

ubezpečování o nesmrtelnosti hrdinů nebo do detailů zapojení do brutálního prostředí. Naopak tam, kde by se fiktivní prostředí uplatňovalo, což jsou počítačové hry, se setkáváme s imitací skutečných následků, které mohou způsobit např. zbraně. Zidealizované filmy stanoví normy toho, co se má považovat za úspěch, dobrý vkus a správné chování. Formují touhy, definují aspirace a naděje a stanoví křehké hranice mezi přijatelným a nepřijatelným chováním. Světem médií se seriózně zabývají i Matouškovi, dle kterých „se objevují se signály, že mnozí mladí lidé se stávají obětí tzv. „virtuální reality“, která je jim zprostředkovávána právě masmédií a ještě výrazněji počítačovými hrami a obdobnými interaktivními programy nejrůznějšího druhu. Manželé Matouškovi upozorňují na zajímavý fakt, že dle názoru psychologů zejména mladí lidé přebírající své „životní zkušenosti“ z počítačových her přestávají rozlišovat mezi realitou a fikcí, aplikují – mnohdy tragicky – různá asociální pravidla těchto fiktivních světů na poměry běžného života.“³⁷ Zajímavým fenoménem posledních 15 let je sledování telenovel, jakožto nenáročné formy zábavy některých rodin. Důkazem jsou názvy rodičích se dětí, zvláště ze sociálně rizikových zón, které odpovídají hrdinům telenovel a svědčí o tom, že masmédiá jsou nedílnou součástí života tamních dětí i dospělých. Obsahy masmediálních sdělení jsou nejen komerční a pokleslé, ale rovněž vědecké a žádoucí. Příjem těchto obsahů je dobré upřednostňovat a podporovat.

³⁷ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 106

2 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

2.1. SOCIOLOGIE DEVIANTNÍHO CHOVÁNÍ

Sociologií deviantního chování nazýváme disciplínu zabývající se výzkumem a teorií chování, jež se odlišuje od společenských nebo skupinových norem, přičemž jde obvykle o odchylku ve směru chování společensky nežádoucího, neaprobovaného, odmítaného nebo dokonce trestného. Vnímání nezdravých, společensky nežádoucích jevů se ve společnosti v čase mění. Na přelomu 19. a 20. století byly za sociálně patologické jevy považovány: sebevraždnost, alkoholismus, homosexualita, prostituce, rozvodovost, nezaměstnanost a vojny. Později se k nim přidaly narkomanie, drogové závislosti, násilí a agresivita, patologie rodiny a pohlavní choroby. „V současnosti do skupiny těchto negativně sankcionovaných forem deviantního chování patří zejména kriminalita a delikvence, patologické závislosti (drogová, kultová, hráčská), sebevraždnost, prostituce a pohlavní choroby, patologie rodiny (syndrom CAN, rodové násilí...), xenofobie a rasismus, agresivita a šikanování.“³⁸ Již zakladatel vědecké sociologie Francouz E. Durkheim (1858-1917) považoval sociologii za vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech, činech a chování, které se odchyľují od stanovených norem, ale současně jsou organickou součástí, komponentem života sociálních celků.³⁹ Do sociologie zavedl pojem sociální patologie Herbert Spencer, který hledal paralelu mezi patologií (chorobou) sociální a patologií (chorobou) biologickou, mezi biologickým organismem a společenským organismem, jejich strukturami a funkcemi. Teprve se vznikem zákonů a všeobecně závazných společenských norem se tedy člověk stává buď konformním (normy respektuje) nebo deviantním (normy porušuje). Nedodržení daných pravidel je většinou doprovázeno sankcemi, které mohou být formální, neformální, pozitivní či negativní. To, co je označováno jako deviantní, se může měnit z času na čas a je determinováno daným prostředím, situací a sociálním statutem samotného aktéra. Kraus je názoru, že: „největším problémem se samozřejmě stávají prostředí již svou

³⁸ ONDREJKOVIČ, P.: *Sociálna patológia*. Bratislava : 2000, s.9.

³⁹ HRONCOVÁ J., et al. *Sociálna patológia*. Banská Bystrica : 2004, s. 6

podstatou a skladbou podnětů závadová, deviační, která nejen neskýtají záruku žádoucího rozvoje osobnosti, ale často jej přímo ohrožují. Markantním příkladem může být rodinné prostředí s otcem recidivistou a matkou alkoholičkou. S takovým prostředím se však dítě může setkat nejen v rodině, ale také v různých partách, bandách, nebo ganzích apod.⁴⁰

„Sociologie jako vědní disciplína, která se zabývá soustavným sledováním sociálního chování lidí, výzkumem společenských skupin a analýzou procesů a jevů, které probíhají v lidské společnosti, se musí této problematice zákonitě věnovat.“⁴¹ Nás však zajímá více přístup sociálně pedagogický, který naznačuje zaměření na široký okruh problémů spjatých s výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých. Mezi tyto problémy patří zejména „poruchy rodiny a rodičovství; náhradní rodinná výchova; týrané, zneužívané a zanedbávané děti; delikvence a agrese mládeže; drogová závislost mládeže; dětská prostituce a pornografie; dodržování práv dítěte; resocializace a reedukace trestaných osob a další.“⁴² Domnívám se, že přínos sociální pedagogiky při řešení deviantních struktur nejlépe vystihuje Blahoslav Kraus, který uvádí, že: „při akceptaci potřebné harmonizace potřeb jedince a společnosti zohledňuje důležitost a význam aktivizace vnitřního potenciálu jednotlivce při optimalizaci jeho sociálního začlenění. Sociální dimenze je představována konkrétní společenskou situací, pedagogická pak spočívá v metodách a postupech směřujících k dosažení žádoucích cílů za využití pedagogických prostředků.“⁴³ Tato definice nepřímou odmítá koncept pozitivní diskriminace, tolik populární u neziskových organizací, některých médií, ale i ve státní správě. Tento koncept rizikovým občanům sděluje, že za bídu jejich života nejsou zodpovědní a že je záležitost majoritní společnosti, aby se docílilo toho, že se budou mít dobře. To však není možné a reálné a v důsledcích to udržuje tyto občany v jejich pasivitě. Jsou přesvědčováni, že ekonomický i sociální blahobyt nezáleží na jejich silách, že není v jejich možnostech se vymanit z bídy a dalších hrozeb. Jsou přesvědčováni, že musí čekat, až někdo z venku jim

⁴⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*, Praha : Portál, 2008, s. 68-70.

⁴¹ SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2006, s. 253.

⁴² PRŮCHA, J.: *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2006, s. 88

⁴³ KRAUS, B. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 11, 12)

zajistí štěstí. To samozřejmě nikdy nepůjde bez aktivizace jejich vlastních sil a podpoře rozhodnutí chtít zvládnout svůj život. V práci se budu dále zabývat některými nejaktuálnějšími sociálními patologiemi, jejichž vliv na delikvenci mladistvých jsem si během své profesní kariéry ověřil a současně je za jedny z největších hrozeb považují i renomovaní sociologové.

2.2. DROGOVÁ ZÁVISLOST

Česká republika má restriktivní drogovou politiku. Držení, užívání a prodej jakýchkoliv drog je zakázáno (dle množství držené drogy se řeší v přestupkovém či v trestním řízení). Drogy patří do širšího okruhu návykových látek, mezi které řadíme také alkoholické nápoje a všechny ostatní omamné a psychotropní látky i jedy, které mohou nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací či rozpoznávací schopnosti. Nadměrným nebo soustavným užíváním těchto látek dochází u mladistvého k tendenci dopouštění se trestné činnosti a pokud se tak děje, bývá zpravidla majetkového nebo násilně - majetkového charakteru (př. jsou loupeže, kdy krádeži předchází užití násilí nebo je násilím bezprostředně hrozeno). Získané prostředky jsou následně využívány jako platidlo za nové návykové látky, k uhrazení dluhů za dříve poskytnuté prostředky, ke zpeněžení a k dalším účelům.

Již jsme si zvykli, že naše společnost je negativně ovlivněna zneužíváním a závislostí na návykových látkách. V šedesátých letech 20. století drogová problematika, do té doby ve společnosti spíše vzácná, dosahuje nevídaného rozmachu, spotřeba omamných a psychotropních látek stoupla a snížil se věk uživatelů. Postupně se změnila kvalita návykových látek a spolu s novinkami v chemickém průmyslu a zaváděním nových postupů výroby se na trhu objevují stále nové produkty. Novomeský uvádí, že „droga je jakákoliv látka, která po vstupu do živého organismu je schopná pozměnit jednu nebo více jeho funkcí, působí přímo nebo nepřímo na centrální nervový systém a může mít příznivé postavení léku.“⁴⁴ Závislost na drogách označujeme jako toxikomanii. „Závislost je soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických fenoménů, který se vyvíjí po opakovaném užití látky a který typicky zahrnuje

⁴⁴ NOVOMESKÝ, F.: Drogy. *História – medicína – právo*. Martin: 1995, s. 12.

následující projevy: silné přání užít drogu, porušené ovládnání při jejím užívání, přetrvávající užívání i přes škodlivé následky, prioritace drogy před všemi ostatními aktivitami a závazky, zvýšená/snížená tolerance, odvykací stav při nedostatku či vysazení drogy⁴⁵.

Toxikomanie se vyznačuje nepřekonatelnou touhou nebo nutkavou potřebou po konzumaci drogy a jejím vyžadováním jakýmkoliv způsobem. Dále tendencí ke zvyšování konzumovaných dávek (vzniká tolerance na drogu), psychickou a fyzickou závislostí na účincích drogy a zničujícím účinkem na jednotlivce a společnost. V souvislosti s užíváním drog zaznívají termíny úzus, což je stav spojený s přijetím drogy ve shodě s předpisy, v zájmu jedince i společnosti, například přípitek alkoholickým nápojem na přivítanou nebo užívání předmětných léčiv dle předpisu lékaře. „Nás však zajímá zejména abúzus drog, znamenající jejich zneužití, kdy se jedná o trvalé a nebo sporadické užívání drog, nesouvisející nebo neslučitelné s lékařskou praxí.“⁴⁶ Ani abúzus drog nemusí mít destruktivní následky. Zejména u adolescentů není vyvinuta fyzická závislost, ale jedná se o fenomén psychický či psychosociální, zvláště pak u dívek. Dle mého názoru ovšem ani psychickou závislost není dobré podceňovat. Důkazem nám mohou být některé formy gemblerství nebo závislosti na internetu, jejichž dopady bývají velmi těžké. „Fyzická závislost vzniká tehdy, když se droga stane součástí metabolismu, a proto organismus reaguje určitými, převážně negativními příznaky při její abstinenci.“⁴⁷ Užívání drog začíná zpravidla v době, kdy je osobnost ještě nezralá a často řeší problém vlastní identity, drogy jsou užívány ve společnosti vrstevníků jako alternativa trávení volného času ve snaze poznat něco nového. Bohužel dlouhodobé zkušenosti hovoří o tom, že přibližně čtvrtina „zkoušejících“ během několika týdnů přechází na pravidelné užívání. Mladiství delikventi páchají pod vlivem omamných a psychotropních látek velmi často trestnou činností. Hlavní pohnutkou je, aby si opatřili finanční prostředky, které nejsou nikterak malé. Současná mládež preferuje levnější drogy a obdobné omamné látky, které jsou pro ně dostupnější. Nejvíce zneužívaná je marihuana, dále se jedná o rozpouštědla, například toluen a následují halucinogeny, jako jsou extáze a pervitin. S užíváním těchto látek začínají mnohdy

⁴⁵ KALINA, K., et. al. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Úřad vlády České republiky, vydáno o.s. Filia Nova pro Radu vlády ČR - Mezioborová protidrogová komise, 2001.

⁴⁶ LIETAVA, J.: *Drogy v dějinách lidstva*. Bratislava : 1997, s. 15.

⁴⁷ ONDREJKOVIČ, P.: *Sociálna patológia*. Bratislava : 200, s. 161.

již děti. Manželé Matouškovi uvádí, že „počet drogově závislých lidí, kteří se dopouští kriminality, je závislý na tom, kde legislativa vede hranici mezi legálními drogami a ilegálními drogami. Drogy jsou v postindustriální společnosti – podobně jako televize – vhodnou reprezentací démonických sil, jež děsí moralisty a fundamentalisty všeho druhu. Faktická společenská nebezpečnost nealkoholových drog je u nás zatím mnohem menší než např. nebezpečnost piva, ale plocha novinového papíru věnovaná drogám v posledních letech mnohonásobně přesahuje prostor, na němž se diskutují alkoholové závislosti. Kriminalizace uživatelů drog problémy postižených lidí ani společnosti neřeší, ale násobí. Uživatel však potřebuje především léčení. Trestní postihování závislých lidí jen za to, že užívali drogu – aniž se dopustili trestné činnosti - je iracionální, neefektivní a nehumánní.“⁴⁸

S tím mohu souhlasit, samo užívání drog by trestné být nemělo, ale jak odstranit další dopady toxikomanie, jako jsou rozpad rodinných vazeb, ztráta domova, zadlužení a jiné negativní následky? Velký problém drog spočívá v tom, že jsou snadno dostupné a například toluen, který však dovede napáchat obrovské škody, je zcela volně přístupný i levný. Pro toxikomany nejproblematičtější je ukončení závislostního vztahu. Existují sice některé léčebny závislých, ale léčení mládežníci se v nich dozvědí od zkušenějších „vaříčů“ spíše nové informace než aby se zbavili závislosti. Někdy bývá úspěšnější vytržení z prostředí. Stále však platí, že k neefektivnějším „detoxikačním zařízením“ patří vazba nebo výkon trestu odnětí svobody. V těchto zařízeních může docházet již krátce po umístění k propuknutí „abstinenčního syndromu, což je soubor odvykacích příznaků, které jsou různé a velmi nepříjemné (touha po droze, nepokoj, pocení, změny tělesné teploty, bolesti a křeče, zvracení, horečky, epileptické záchvaty.)“⁴⁹

Zejména u romského etnika je rozšířeno zneužívání organických rozpouštědel. Děje se tak čicháním, přičemž nejčastějším výrobkem je toluen, mezi náhražky patří

⁴⁸ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 106

⁴⁹ HRONCOVÁ J. A kol.: *Sociální patológia*, 2004, s. 42.

éter, acetón, různá ředidla a lepidla, chloroform nebo čisticí prostředky. Inhalaci rozpouštědel nazýváme fetováním, někdy tzv. sniffingem, přičemž droga nemetabolizuje, ale přímo účinkuje euforizačním, halucinačním či narkotizujícím účinkem. „Zneužívání vede k vážným tělesným a duševním poruchám nebo i smrti.“⁵⁰ V praxi se setkáváme i s opiáty, kde vyniká polosyntetický derivát morfinu heroin. Injekční podávání heroinu přineslo rozšíření žloutenky typu C mezi jeho uživatele, ale hrozí i riziko nakažení virem HIV. Z policejní praxe víme, že jen na okrese Hodonín je odhadem více jako 200 varen pervitinu, ovšem Brnu se tento typ výroby drog nijak nevyhýbá. Pervitin, mezi uživateli známý jako perník, péčko či piko, patří mezi amfetaminy, které zvyšují bdělost a mají schopnost tlumit pocit hladu. Při předávkování následují halucinace, nepokoj, poruchy spánku a také suicidální tendence, při selhání oběhového systému může nastat smrt.⁵¹ Další užívanou skupinou jsou halucinogeny, kam patří meskalín a nebo polosyntetický LSD, vyznačující se zvýšenou aktivitou a ztrátou pocitu žízně, kde je velké riziko dehydratace organismu, i halucinace mohou vyvolat velmi neadekvátní a nebezpečnou situaci.

U toxikomanů ve městě Brně převažuje intravenózní aplikace návykové látky (do žíly), lze předpokládat větší přenos hepatitidy a HIV. Z důvodu ochrany veřejného zdraví a mírnění škod z užívání návykové látky, je podporován program HARM REDUCTION, který má za cíl nejefektivnější snížení potenciálních rizik (např. nakažení infekčním onemocněním, tepennému poranění při aplikaci drogy nebo např. dehydrataci a přehřátí organismu v tanečním klubu po požití tablet extáze atd.). „V rámci harm reduction je bezúplatně poskytován výměnný program jehel a stříkaček. V registru uživatelů drog za rok 2009 jako základní droga stále převládá užívání pervitinu (48%), oproti roku 2008 to byl ovšem pokles o 13%, užití heroinu se podílelo na 24%, marihuana na 9,5%, další drogy byly užívány jako základní droga spíše ojediněle.“⁵²

⁵⁰ HRONCOVÁ J. A kol.: *Sociálna patológia*, 2004, s. 45.

⁵¹ NOVOMESKÝ, F.: *Drogy. História – medicína – právo*. Martin : 1996, s. 77.

⁵² Koncepce prevence kriminality ve městě Brně na léta 2013–2016 - „*Městský program prevence kriminality v Brně*“

Opomíjené jsou kanabisové formy drogové závislosti, kam patří užívání marihuany a hašiše. Po jejich abúzu se dostavuje pocit uvolnění, zvyšuje se vnímavost a člověk si připadá povznesený. Občas se zlepší krátkodobá paměť a schopnost soustředění. Při vyšších dávkách může způsobit zvýšení krevního tlaku, bušení srdce a třes, návaly paniky a někdy i halucinace. Pravidelní a silní kuřáci marihuany se stávají na droze psychicky závislí. Marihuana je u nás běžně užívanou drogou, uživatelé se většinou necítí jako toxikomani, protože kouření považují za naprosto legitimní. Užívání kanabisových drog ovšem zvyšuje riziko přechodu k tvrdým drogám a je časté také při tzv. dojezdech uživatelů těžkých drog. Vzniká tak provázanost uživatelů lehkých a tvrdých drog, což při snaze adolescenta o únik před problémy, ve snaze poznat nové druhy zábavy a obohatit svůj život o nové smyslové prvky, může vést k experimentům s tvrdými drogami. Pozitivní jsou léčebné účinky kanabisu, pro které došlo nedávno k jeho schválení pro zdravotnické využití v České republice. Měl by pomoci lidem se silnými bolestmi, křečmi nebo ekzémy, přičemž tyto osoby si budou moci konopí zakoupit v lékárně na předpis. Marihuana na léčebné účely se bude dovážet z Holandska a Izraele. Později by měly v České republice pěstovat konopí firmy, které získají povolení od Státního ústavu na kontrolu léčiv.⁵³

Drogy podstatně zhoršují fyzickou odolnost vůči různým onemocněním, způsobují snížení průměrného věku toxikomanů, mají za následek četné somatické změny a jiné potíže, také sebevraždy nebo úmrtí po předávkování. Dlouhodobé používání drog vede k celkové zchátralosti a sešlosti, ztrátě zaměstnání, sociálních vazeb a vyloučení ze společnosti.

2.3. ALKOHLOVÁ ZÁVISLOST

Mezi mladistvými je v moderní společnosti užívání alkoholu značně rozšířené a tolerované, přesto zakázané. Společnost sice buduje do určité míry funkční a účinný sankční mechanismus, jak některé jeho formy omezit (např. jsou prováděny čas-

⁵³ www.sme.sk/c/6704057/klaus-schvalil-legalizaciu-konope-na-liecebne-ucely.html

té kontroly podávání alkoholických nápojů mládeži v restauračních zařízeních), ale dokud bude alkohol volně dostupný a mnohdy levnější než objemově shodné nápoje nealkoholické, nebude moci žádná státní instituce následky jeho zneužívání nebo nadužívání eliminovat. „Ve skupinkách adolescentů jsou hlavními tahouny pijáctví děti, u nichž jeden z rodičů má problémy s alkoholem. Alkohol je droga, která je v naší společnosti přehlížena, podceňována a schvalovaná. Konzumace alkoholu je zabudována do většiny lidských rituálů, které provází člověka od narození až po smrt. Právě rituály spojené s konzumací alkoholu jsou vysoce nebezpečné pro děti a mládež. Nevhodné utváření základních sociálních vztahů v rodině se závislostí, nedostatečné vytváření základní potřeby životní jistoty, nedostatek vhodných identifikačních vzorů a posunutý model rodinného soužití jsou poruchy způsobené konzumem alkoholu a vedou k vážným důsledkům ve vývoji osobnosti dítěte.“⁵⁴ Dle statistiky protialkoholní (záchytné) stanice v Brně na ul. Húskova č. 2 bylo v roce 2006 zadrženo na PZS celkem 18 nezletilých, z toho 12 studentů, 2 učni, 2 svěřenci výchovných ústavů a 2 mladiství bez pracovního poměru. V roce 2007 počet nezletilých stoupl na 22, z toho bylo 17 studentů, 1 svěřenec výchovného ústavu a čtyři nezaměstnaní. V roce 2008 bylo zadrženo 20 osob do 18 let věku, z toho počtu bylo 6 studentů, 1 osoba bez pracovního poměru a 13 osob nebylo dotazováno. V roce 2009 stoupl počet zadržených nezletilých dokonce na 37, z toho bylo 34 mužů a 3 ženy.⁵⁵

S pijáctvím dospívajících jsou často spojeny problémy jako absence ve škole, střety s policií v důsledku výtržností, vandalismu, sociální agrese. Jedním z nejčastějších obecně ohrožujících trestných činů je ohrožení pod vlivem návykové látky, kterého se dopouští řidiči, kterým je při dopravní zkoušce nebo následně z rozboru krve prokázáno, že míra jejich ovlivnění alkoholem byla vyšší než 1 promile (§ 274 tr. zákoníku). Alkohol, podobně jako marihuana nebo tabák, se někdy označuje jako průchozí droga. Znamená to, že část dětí z nich přechází k látkám nebezpečnějším. Mladiství jsou ohrože-

⁵⁴ MÜHLPACHR, P.: *Sociální patologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 104.

⁵⁵ <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/dokumenty> : Protialkoholní záchytná stanice, PL Černovice Brno

ni také akutní otravou alkoholem při nárazovém pití. Masově rozšířeným jevem je nárazové pití alkoholických nápojů před návštěvou koncertu, diskotéky apod., tedy tam, kde je konzumace nápojů mnohem dražší. Děti se po večerech schází v parcích, na nádražích či u kamarádů a do nálady se dostávají intenzivním popíjením alkoholických nápojů. Někdy může mít takový experiment velmi závažné důsledky (život ohrožující) vzhledem k nízkému věku konzumentů.

Při řešení alkoholových závislostí metodami sociální pedagogiky je žádoucí využít jak jejího zaměření integračního, které směřuje k odborné pomoci a podpoře u osob, které se nachází v krizových situacích, v psychickém, sociálním či psychosociálním ohrožení a stávají se pro okolí překážkou, ale i její činnosti rozvojové, která přispívá k zajištění žádoucího rozvoje osobnosti ve směru správného životního stylu a vhodného využívání volného času.

2.4. JINÉ ZÁVISLOSTI

Závislost na cigaretách

Tabakizmus je ve srovnání s alkoholem již ve školní populaci ještě výraznějším hromadným jevem. Podle tiskové zprávy Státního zdravotního ústavu Praha bylo v roce 2008 na nikotinu závislých 2 miliony osob, z tohoto počtu 250.000 bylo mladších 18 let. Podle průzkumu, který provedla ve stejném roce MUDr. Kmeťová, VFN Praha, si 53% kuřáků ve věku 13-15 let přálo přestat kouřit.⁵⁶ Cigareta představuje symbol mužnosti a dospělosti. Děvčata kouří méně než chlapci, za to jsou však silnější kuřačky. Nikotin vyvolává kromě psychické závislosti (strach, že nedokážu přestat) také závislost tělesnou, abstinenční příznaky jsou rozličného charakteru. S postupnými ročníky narůstá jak počet kuřáků, tak počet vykouřených cigaret. Tabák je nejrozšířenější, nejsnáze dostupná a potenciálně nejnebezpečnější droga na našem trhu, neboť ohrožuje zdraví víc než jiné drogy, ale zdravotní rizika se u ní projevují až později. „Významná je masovost užívání cigaret, neboť v naší populaci kouří 60% mužů a 40% žen.“⁵⁷

⁵⁶ <http://www.szu.cz/historie>

⁵⁷ MÜHLPACHR, P.: *Sociální patologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 105.

Kouření patří ke společensky tolerovanému typu závislosti. Tabákový dým obsahuje tisíce chemických látek a z nich je 60 až 100 karcinogenních. Návykovou látkou je ovšem jen nikotin. Negativní účinky tabáku jsou kromě zhoubných nádorů, také kardiovaskulární onemocnění, choroby cév, poškození žaludku, pokles potence u mužů a riziko poškození dítěte u těhotných žen.⁵⁸

Závislost na hracích automatech, patologické hráčství

„Termín patologické hráčství představuje poruchu spočívající v častých opakovaných epizodách hráčství, které převládají na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.“⁵⁹ Podobné spojení hazardní hra označuje jakékoliv sázení pro sebe nebo pro druhé, ať už jde o peníze nebo nikoliv, nebo i jen o malou výhru, zahrnuje všechny činnosti, kde je výsledek nejistý a záleží na náhodě. V praxi se ukázalo nebezpečí patologického hráčství po zavedení výherních hracích automatů, které jsou rozšířeny v široké síti barů po celé republice, přičemž právě mladiství jsou věkovou skupinou, u které vzniká patologické hráčství nejrychleji, během několika týdnů nebo měsíců. Návštěva kasín v této věkové kategorii nepřipadá v úvahu, ale forma sportovních sázek možná je. Problémů s hazardní hrou u dětí a dospívajících přibývá i přesto, že zákon zakazuje provozování hazardní hry na výherních automatech osobám mladším 18 let. Závislost vede k závažným poruchám osobnosti, častá je léčba na psychiatrických odděleních nemocnic, ale úplné vyléčení zřejmě možné není.

Poruchy příjmu potravy

Mezi formy patologického závislostního jednání patří též poruchy příjmu potravy, kde rozeznáváme mentální anorexii, bulimii a jiné formy poruch příjmů potravy. Velmi často souvisejí s nespokojeností jedinců, zvláště pak žen, se svým vzhledem. Ideálem jsou krásky z časopisů, uměle vyretušované nebo modelky, které velmi často sami trpí těmito ne-

⁵⁸ NEŠPOR, K. - CSÉMY, L.: *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha : 1997, s. 45.

⁵⁹ VACEK, J.: *Hráčská náruživost*.. Československá psychiatrie. Bratislava : 1992, s. 170.

mocemi nebo jsou nuceny k přísné životosprávě. „Poruchy příjmu potravy souvisejí s problémy s identitou, s nechutí či neschopností zvládnout vývojové úkoly adolescence a se strachem z dospělosti.“⁶⁰ Jejich léčení je velmi komplikované a ne vždy se dostavuje úspěch.

Kultová závislost

Není v žádném prostředí vyloučena, ale není častým jevem. Sekty a podobné skupiny vytvářejí uskupení lidí, kteří svým zaměřením představují nebezpečí pro společnost, a to tím, že ze členů jsou vytvořeni nesvobodní jedinci, plně podřízeni ideovým záměrům sekty. Za neplnění povinností následují tvrdé sankce, víra bývá povýšena nad rozum, zásady jsou velmi přísné. K získávání nových členů se používá psychická manipulace, třeba „love bombing“ - bombardování láskou nebo „flirty fishing“ - lovení flirtováním.

2.4.1. Další sociálně patologické projevy

Sebevražedné jednání

„Sebevraždy mladistvých jsou důsledkem impulzivního zkratkovité jednání. Setkáváme se u nich se specifickými motivy a příčiny sebevražd jsou velmi subjektivní, souvisejí s nedostatečnou rozvahou a zhodnocením situace. Suicidální chování v dětství a dospívání je spíše volání o pomoc než skutečné přání zemřít.“⁶¹ Častější je pouze manifestační akt než reálný pokus, někdy je suicidální pokus nezdařen z neznalosti (například požitím léčiva Brufein), ale každým rok ve městě Brně zaznamenáváme několik dokonaných sebevražd mládeže.

⁶⁰ MACEK, P.: *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha : Portál, 1999, s. 177.

⁶¹ MÜHLPACHR, P.: *Sociální patologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 105.

Sexuální rizikové chování

Častou motivací pro zahájení pohlavního života je tlak vrstevníků. K pohlavnímu styku a nechtěnému početí dítěte tak může dojít dříve, než je adolescent citově zralý na to, aby si vytvořil osobní vztah k partneru i dítěti. Další zvláště rizikovou formou je prostituce, se kterou začínají děvčata v sociálně vyloučených lokalitách poměrně brzy. Jejím prostřednictvím zpravidla získávají finance na nákup omamných a psychotropních látek. Hrozí vysoké riziko nákazy syfilisem a jinými pohlavně přenosnými chorobami i hepatitidami. Adolescenti mohou být i předmětem kuplířství.⁶²

Vandalismus

Projevuje se bezdůvodným poškozováním veřejného i soukromého majetku, například ve formě sprejerství, poškrabání oken v MHD kovovými předměty, rozbíjením laviček atd. Podle tiskové zprávy Dopravního podniku města Brna (DPMB) se roční náklady na odstraňování vandalismu v brněnské MHD v posledních deseti letech pohybují v rozmezí 4 až 8 milionů Kč, přičemž v posledních 3 letech je to vždy kolem 5 milionů Kč.⁶³

2.5. AGRESIVITA

Dospívající jedinec může být jednak obětí násilných aktivit, ale také jejich činitelem, agresorem.

Syndrom CAN

V prostředí rodiny se hovoří nejčastěji o domácím násilí, které může být páchané nejen na partnerovi, ale také na dětech. Velmi často je zmiňovaný syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, „označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN). Syndrom zahrnuje soubor

⁶² Pozn. autora: Na přelomu roku 2012/2013 byla u několika velmi mladých prostitutek z okolí ulice Cejl v Brně diagnostikována nákaza syfilisem, zpravidla ve spojení se žloutenkou typu C.

⁶³ <http://www.dpmb.cz/Default.aspx?seo=vyrocni-zpravy>

nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte, jeho postavení ve společnosti a rodině, které jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dětem způsobené nejčastěji jeho nejbližšími, vychovateli a co je zarážející i vlastními rodiči.⁶⁴ Zahrnuje hlavně psychické a tělesné týrání, zanedbávání, sexuální zneužívání. Analogickým příkladem zanedbávání běžně fungujícím v praxi u drogově závislých maminek nebo obou rodičů je odložení novorozeného dítěte do kojeneckého ústavu, neboť nejmenší děti vyžadují mnoho péče a matky se závislostmi nebo jinými patologickými projevy je zanedbávají tak, že nemají jinou možnost než jak dítě v tomto stáří zabezpečit. Dalším případem jsou neléčené otitidy v sociálně vyloučených rodinách, které vedou k získané hluchotě, jež limituje jedince po celou další životní etapu. Oba tyto případy patří k velmi častým v současné romské komunitě ve městě Brně.

Šikana

V prostředí školy nebo jiného kolektivu je typickým projevem agresivity, není-li vykonávána samotnými učiteli, jednoznačně šikana. Oběť bývá bojácná, nejistá, s nedostatkem sebevědomí, citlivá až přecitlivělá, uzavřená, trpící pocitem osamělosti, ale může být i provokující, hyperaktivní. Šikanu provádí zpravidla několik členů party, jen zřídka sebevědomý jedinec. Vyhróžuje fyzickou agresí nebo znemožněním před ostatními spolužáky. Někdy agresivní formy jednání přejdou do vydírání, k neúctě ve druhé a v autority, k projevům netolerantnosti a vzájemného ponižování. Svoji skrytou povahou a mnohdy závažnými následky, mezi nimiž nechybí ani suicidiální pokusy, patří šikana k nejzávažnějším prvkům života sociálních skupin.

Rasismus, extremismus a divácké násilí

Extremismus je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje. Ocitne-li se společnost ve stádiu, v němž značně narůstají vnitřní rozpory, je většina extrém-

⁶⁴ LACA.S.: *Vybrané kapitoly sociálnej pedagogiky pre sociálnych pracovníkov*. Brno : IMS, 2011.

ních aktivit bezprostřední reakcí na ně. Extremistické postoje, byť nenormální a nebezpečné, mohou být velmi kladně přijaty sympatizující veřejností. Jednotlivé extrémní aktivity, které lze v zásadě rozdělit do 3 skupin.

- Usilují o realizaci vysoce ušlechtilých a humánních ideálů, ale způsobem, který v menší či větší míře narušuje zákon. Prosazují tedy humánní hodnoty nežádoucím způsobem.
- Svě představy o fungování společnosti, které odporují obecným normám morálky a humanity, se pokoušejí prosadit způsobem, které jim umožňuje platný právní řád. Pokoušejí se tedy „slušným“ způsobem prosadit „neslušné“ cíle.
- Snaží se o realizaci svých nelidských a protizákonných idejí protizákonnými a nelidskými způsoby (např. teroristé apod.)⁶⁵

Někdy se setkáváme s termínem radikálové, který souvisí s extremisty, kteří se pohybují na „hraně“ zákona a jejichž cíle jsou, někdy sice s výhradami, ale přijatelné. Pravicový extremismus vychází z východiska rasismu, pojednávající o „biologické výjimečnosti o převaže bílého etnika“. Mezi jeho formy patří rasismus, antisemitismus, nacionalismus, se svými modifikacemi fašismus, neofašismus, nacismus a neonacismus. „Ačkoliv se jednotlivé organizace podstatně liší, jejich koexistenci umožňuje, mimo doposud existující pocit solidarity typický pro výrazně se vyčleňující subkulturu skinheads, především existence společného nepřítele.“⁶⁶ Skupiny, které ovlivňují skinheads, tzv. tvrdé jádro je tvořeno několika elitními organizacemi, jako jsou např. Blood and Honour, Hammer Skins,... Mají hierarchickou, vojenskou strukturu, v jejímž čele stojí silní vůdci. Příznivci uznávají vlastní kodex správného a nesprávného chování. Mají také vlastní systém spravedlnosti, tvrdě postihují odpadlíky. Řadou těchto znaků se elitní skinheads podobají náboženským sektám. Příznivci levicového extremismu se naopak pokoušejí o vytvoření společnosti, v níž by panovala naprostá rovnost a mezi jejími členy by byly vzájemné harmonické vztahy založené na principu sounáležitosti, tolerance, dobré vůle a obětavosti. Zvláštní formou extremismu je divácké násilí, které zahrnuje masovější agresivní aktivity v souvislosti se spor-

⁶⁵ CHMELÍK, J.: *Extremismus*. Praha : Policie České republiky, 1997.

⁶⁶ CHMELÍK, J.: *Symbolika extremistických hnutí*, Praha : Armex, 2000, s. 8.

tovními akcemi, které působí fyzickou újmu osobám, obvykle podobně orientovaným příznivcům soupeřícího klubu, škodu na majetku nebo narušují veřejný pořádek.

Chuligánství se odehrává buď přímo na stadionech nebo v jejich okolí, časově orientované k době zápasu. Hooligans vnikají na hrací plochu, hází na ni předměty, tropí výtržnosti, ničí zařízení (vandalismus), nechybějí verbální i brachiální konflikty, některé se odehrávají i se zbraněmi. „Chuligánství“ je založeno na partách rekrutovaných převážně z mladých příznivců, kteří přicházejí na fotbalové stadiony s primárním cílem vyvolat konflikt či bitku s jinými podobnými skupinami soupeřova týmu. V tzv. kotlích nejortodoxnějších fanoušku tzv. tvrdého jádra je mnoho mladistvých. Lze shrnout, že podle B. Krause by v rámci profylaktického působení měla sociální pedagogika na základě rozboru vlivu sociálního prostředí nabízet určitá řešení směřující k odstranění sociálně patologických vlivů.⁶⁷ Měla by ovšem být zaměřena nejen na prevenci terciární (orientovanou na již deviantní jedince nebo skupiny obyvatel), ale především na tu primární a sekundární.

⁶⁷ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. s. 55.

3 KRIMINALITA MLADISTVÝCH

3.1. KRIMINALITA A KRIMINOLOGIE

V případě, že sociálně patologické jevy nabudou takové závažnosti, že je postihuje trestní zákoník, hovoříme o fenoménu trestné činnosti. Vědní obor zabývající se kriminalitou nazýváme kriminologií. Objektem jejího zkoumání je stav a vývoj kriminality, nebo-li zločinnosti, ve společnosti, zabývá se příčinami a podmínkami jejího výskytu, osobnostmi pachatelů, opatřeními a prostředky k jejímu omezování. Zkoumá zločinnost jako hromadný sociální jev i jako konkrétní jednání určité osoby nebo skupiny. Stanoví tedy normy obecné, ale důrazný je též individuální přístup k řešení každého konkrétního deliktu. Kriminologie věnuje pozornost souvislostem mezi zločinností a jinými sociálně nežádoucími jevy, které mohou ve zločinnost přerůst nebo jsou s ní jinak spojeny, jako je například užívání drog, prostituce, rozvodovost, nedostatky ve společenské a individuální morálce nebo nízká úroveň právního vědomí. Úzce navazuje na jiné vědní obory a syntetizuje jejich poznatky. Zejména jde o disciplíny sociologické, psychologii, pedagogiku, statistiku, kriminalistiku a vědu o trestním právu. Můžeme tedy chápat kriminologii jako vědu skutečně multidisciplinární, která navíc může díky svému pojetí čerpat z mnoha dalších věd prostřednictvím znaleckých posudků a jiných odborných zkoumání.

Dle § 8 tr. řádu jsou státní orgány, právnické a fyzické osoby povinny bez zbytečného odkladu, a nestanoví-li zvláštní předpis jinak, i bez úplaty vyhovovat dožadáním orgánů činných v trestním řízení při plnění jejich úkolů.⁶⁸ Státní orgány jsou dále povinny neprodleně oznamovat státnímu zástupci nebo policejním orgánům skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Další oprávnění pak mají státní zastupitelství a soudy, které mají přiděleny nezastupitelné role. Státní zastupitelství jsou určeny k zastupování státu při ochraně veřejného zájmu. Těžiště jejich působnosti spočívá v plnění role orgánu veřejné žaloby v trestním řízení a dalších úkonů vyplývajících z trestního řádu (zejména výkon

⁶⁸ ŠÁMAL, P. et.al. *Trestní řád*. Komentář. 5. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2005, s. 73.

dozoru nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení trestním, účast v hlavním líčení a veřejném zasedání konaných soudem), vykonává dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná nebo ústavní výchova. Státní zástupce v trestním řízení podává obžalobu, případně může za splnění zákonných podmínek uvedených v § 307 rozhodnout o tom, že se podání návrhu na potrestání podmíněně odkládá. Má rovněž mnoho dalších úkolů a kompetencí. Soudy jsou zcela nezávislé státní orgány vykonávající soudní moc. Pouze soudy rozhodují o vině a trestu za trestné činy, přičemž ve věcech mladistvých (a v řízení ve věcech dětí mladších 15 let) rozhodují soudy pro mládež.

Co je trestný čin stanovuje trestní zákoník, což je zákon č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů, který je účinný od 1.1.2010.⁶⁹ Trestní zákoník navázal na téměř padesát let starou normu trestní zákon a přinesl některé významné novinky v oblasti pojetí trestního práva hmotného. Po několika letech jeho fungování můžeme konstatovat, jaké z nových vizí se povedlo uvést do skutečné každodenní praxe a jaké patří spíše k normám přehlíženým. V oblasti kvalifikace trestné činnosti chci upozornit zejména na § 12, který specifikuje zásadu zákonnosti a zásadu subsidiarity trestní represe, spočívající v tom, že jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit a trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Výklad této normy není a nemůže být jednoznačný, nicméně odráží pozitivní efekt v novém přístupu k trestním oznámením, kdy je na policejním orgánu, aby zvážil, zda se jedná o věc nezbytného trestního charakteru nebo dostačuje řešení jinými prostředky. Orgány činné v trestním řízení tak získávají prostor věnovat se odhalování závažnější trestné činnosti a nejsou zahlcovány věcmi, které svojí podstatou spadají zjevně do oblasti občansko-právní, a policejní orgán je v nich využíván, někdy dokonce zneužíván, jako subjekt, který zjistí povinného, zajistí jeho přítomnost u řízení a dovede případ k odsuzujícímu rozsudku. Oznamovatelé těchto deliktů získávají rozsudek, který jim významně pomůže v realizaci jejich původního záměru - náhradě způsobené škody trestním soudem usvědčeného pachatele, a teprve poté vedou s odsouzeným občansko-

⁶⁹ Zákon č. 40/2009 Sb. (trestní zákoník)

právní spor. Soudy řešící stejné kauzy nejprve v trestní a poté občansko-právní rovině se zbytečně zahlcují. Policie v posledních letech jednoznačně naznačila, že nebude plnit všechny své původně delegované role, například dělat hlídače na parkovištích u obchodních domů, a podpora efektivnosti trestního řízení daná trestně právními kodexy dále pomáhá procesu, který je ovšem teprve v počátcích. Tento proces by do budoucna měl Policii České republiky posunout do roviny vrcholového specialisty, co nejméně zatíženého administrativní agendou na bagatelní trestné činnosti, vykonávající funkce, které ji ze zákona přísluší, a to nejefektivnějšími metodami. Tento přístup je součástí širšího konceptu community policing.

Shrneme-li možnosti § 12, pak je nutno ocenit snahu o posunutí trestního práva ke kodexu, který nenastupuje v první, ale naopak až v poslední vlně, kdy je jeho užití nezbytné. Trestní zákoník přinesl pragmatický návrat k dělení trestných činů na přečiny (úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let) a zločiny (ostatní trestné činy, závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let), nicméně pro pachatele činů je důležitější, že mají záznam v rejstříku trestů a většina firem, které obligátně vyžadují rejstřík trestů, je už nikdy nezaměstná, než jak a co nazývá trestní zákoník. V každém případě přijetím tohoto zákona se změnila trestní sazba u velkého množství deliktů (vesměš směrem výše), u skutkových znění mnoha trestných činů se zavádí speciální recidiva, kdy se zvyšuje trestní sazba tehdy, jestliže pachatel byl za obdobný skutek v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Trestní zákoník tedy úspěšně funguje, ale do konceptu trestního řízení skutečně skokové změny nepřinesl, neboť nebyla provedena novela kodexu trestního práva procesního, kterou je trestní řád. Ten upravuje normy trestního řízení a zejména vymezuje postup a činnost orgánů činných v trestním řízení při zjišťování trestných činů, jejich pachatelů a potrestání těchto pachatelů. Také stanoví práva a povinnosti osoby, proti které se řízení vede, a dalších osob zúčastněných na řízení. „Trestně právní normy stanovují skutkové podstaty trestných činů, druh sankce za jejich spáchání a obecná ustanovení o jejich vykonání.“⁷⁰

⁷⁰ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 19.

Kriminalita není zdaleka jen věcí orgánů činných v trestním řízení, kam evropské kontinentální právo zasazuje soustavu soudů, státních zástupitelství a policejního orgánu, pokud provádějí úkony trestního řízení, ale také celé řady institucí, které se podílejí na součinnosti v širších okruzích. V první řadě sem patří orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), který je zástupcem dítěte v trestních řízeních, vyhledává ohrožené děti, spolupůsobí v rodinách a vypracovává pro orgány činné v trestním řízení posudky a doporučení. Další z nejdůležitějších institucí je probační a mediační služba, která zastřešuje alternativní postupy v rámci trestního řízení, ovšem také urovnává konflikty mezi pachatelem a poškozeným. Nenahraditelným partnerem nesoucím vysokou odbornost a kvalifikovanost zastřešují dětské lékaři, psychologové a dětské psychiatry, specializovaní terapeuti a manželské rodinné poradny, zatímco neziskové organizace, komunitní programy, nízkoprahová centra a další dobrovolnické a poloprofesionální organizace, u kterých odbornost nelze adekvátně garantovat, jsou spíše jakousi nástavbou. Výkon trestu, vazby a zabezpečovací detence se vykonává ve věznicích, menší provinilce z řad mládeže lze umístit rozhodnutím soudu do soustavy etopedických nebo zdravotnických zařízení (ochranná výchova, ochranné léčení). Úkony proti mladistvému nelze provádět bez obhájce, nesnese-li věc odkladu.

Specifické znaky kriminality mladistvých, trestní odpovědnost

Člověk je schopen konat skutky, které odpovídají svým pojetím trestné činnosti, v téměř neomezené věkové škále, od raného dětství až po poslední okamžiky života ve stáří. U pachatelů nízkého věku ovšem každá společnost vymezuje, do jakého období nemají děti trestní odpovědnost s odůvodněním, že do této doby pro svoji rozumovou a mravní vyspělost nemohou rozpoznat nebezpečnost svého jednání a ovládat ho. V tomto případě činy jinak trestné spadají pod označení prekriminalita a zastřešují právě taková jednání, která by jinak byla kvalifikována jako trestný čin.⁷¹ V této souvislosti uvádí Novotný, že „za zmínku stojí někdy až šokující nízké hranice trestní odpovědnosti dětí v jiných zemích, a to nikoli v takzvaných banánových republikách. Od sedmi let jsou děti trestně odpovědné například v Honkongu, Singapuru, Zimbabwe, Irsku (zde jen ve výjimečných případech) a

⁷¹ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2002.

ve Švýcarsku (zde jsou děti souzeny zvláštními orgány). Od osmi let jsou děti trestně odpovědné ve Skotsku a na Bermudách, od devíti na Maltě a v Uruguayi, od desíti v Anglii, Malajsii, na Novém Zélandu a v Severním Irsku, od 11 let v Turecku, od 12 let v Kanadě, Izraeli, na Kypru, v Nizozemsku a Řecku, od 13 roků ve Francii....⁷² V České republice končí hranice prekriminality dovršením 15. roku, ačkoliv již mnohokrát byly tendence posunout tuto hranici směrem ke 14 letům. Děti, které v této době spáchají čin jinak trestný, nenesou trestní zodpovědnost, ale jejich skutek je dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, účinného od 1. ledna 2004, projednán soudem pro mládež, který vydává, zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření, tato opatření (§ 93):

- a) výchovnou povinnost
- b) výchovné omezení
- c) napomenutí s výstrahou
- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochrannou výchovu
- g) ochranné léčení

Trestní odpovědnost otevírá dovršení 15. roku věku. Dle § 6 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ZSM), je trestný čin spáchaný mladistvým, tedy osobou, která dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok věku, nazýván proviněním.⁷³ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže má ve vztahu k trestnímu zákoníku postavení „lex specialis“. Celkový pohled na kriminalitu mladistvých provází řada specifických oblastí, které se odráží ve způsobu páchaní delikventního jednání

⁷² NOVOTNÝ, P.: *Epidemie delikvence*. Dialog, 2006, str. 13.

⁷³ ŠÁMAL, P., et.al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 67.

a jeho znacích, ve způsobu práce s mladými podezřelými, na aspekty zvláštní právní ochrany, ve způsobu vedení trestního řízení a metodice vyšetřování, v projednávání věci na státním zastupitelství a u soudu, uložených trestech a dalších opatřeních, jakožto i ze zapojení orgánů státní správy do nápravy jedince a jeho začlenění do společnosti.

Dosažením plnoletosti, v prostředí aktuálního českého práva určeného dovršením 18. roku života,⁷⁴ de facto končí působnost zákona a veškerá oblast kriminálního jednání podléhá trestnímu zákoníku a trestnímu řádu. I zde můžeme debatovat, zda v současné době není vhodné tuto hranici posunout, zvláště když se prodloužila povinná školní docházka o jeden rok, ale dokud nebude změna uzákoněna, musí orgány činné v trestním řízení respektovat normy platné. Trestněprávní pojem osoba blízká věku mladistvého pamatuje na pachatele ve věku mezi 18. a 19. rokem života. Trestní řízení u těchto osob probíhá standardně jako u zletilých, ale při výměře trestu se může uplatnit institut polehčující okolnosti a mohou být využity i zvláštní způsoby řízení proti mladistvému, například vyžádání posudku od orgánu sociálně právní ochrany dětí. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází z obecných principů, které jsou zakotveny v trestně právních a trestně procesních normách (např. trestní zákon, trestní řád), ale speciálně upravuje některé zásady týkající se trestního řízení ve věcech mládeže a přináší změnu zákonů (o přestupcích, o výkonu trestu odnětí svobody a o výkonu vazby). Přináší zvláštní důvody zániku trestní odpovědnosti mladistvých, koncepci sankcionování mladistvých odlišnou od koncepce trestání dospělých pachatelů a další změny. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže sám stanoví zvláštní zásady řízení a kromě toho zakotvuje také nové instituty a postupy, kterými mění obecné zásady trestního řízení obsažených v trestním řádu.⁷⁵

Velmi diskutované je v této souvislosti ust. § 5 odst. 1, odst. 2, zák. č. 218/2003 Sb. pojednávající o trestní odpovědnosti mladistvého. Zmíněné ustanovení sděluje, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby

⁷⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - Šámal, s. 2

⁷⁵ JELÍNEK, J. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. Kriminalistika 2003, str. 4.

mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný a pokud se takový mladistvý dopustí činu jinak trestného, nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít vedle ochranných opatření (§ 21) obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle tohoto zákona u dětí mladších patnácti let. Relativní pojetí trestní odpovědnosti upravuje také právní úprava v Německu, kde je mladistvý trestně odpovědný, pokud je v době spáchání činu podle svého duševního a mravního vývoje dost zralý, aby rozpoznal protiprávnost svého jednání. Stejně tak je tomu také v rakouské právní úpravě.⁷⁶ Průlom do pojetí tzv. absolutní trestní odpovědnosti není uplatňován v praxi nijak významně, což je s ohledem na stále snižující se věk, leckdy překvapující brutalitu pachatelů závažné kriminality a konec konců i ve vztahu k počátku trestní odpovědnosti v mnoha dalších zemích logické. Přesto zákon vychází z vize dominantního postavení výchovného principu, subsidiární represe, kdy trest je vyřčen až jako „ultima ratio“.⁷⁷

Mezi další zásady patří zejména zásada specifického přístupu k projednání trestních věcí mladistvých, zásada ochrany soukromí mladistvého, zásada rychlosti řízení, zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy a zásada uspokojení zájmů poškozeného.⁷⁸ Tyto zásady vycházejí z požadavků mezinárodních smluv, zejména Úmluvy o právech dítěte, opírající se zejména o čl. 37 a 40, obsahující úpravu řízení ve věcech mladistvých.⁷⁹ Trestní řízení je v souvislosti s těmito zásadami prováděno s přihlédnutím k věku mladistvých, rozumové a mravní vyspělosti či zdravotnímu stavu, ke kterým je nutné přihlédnout tak, aby nebyl ohrožen jejich další vývoj. Znamená to, že výslech i poučení před jeho realizací provádíme srozumitelnou mluvou s ohledem na osobu mladistvého, mladistvému při výslechu můžeme tykat, využíváme v maximální míře poznatků z psychologické praxe s cílem působit na jeho osobu, aby došlo k potlačení dalšího možného páchání trestné činnosti.

⁷⁶ Jugendgerichtsgesetz, 1988, *rakouský zákon o soudnictví nad mládeží*, in: ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 99.

⁷⁷ Pozn.: Ultima ratio – „poslední důvod“

⁷⁸ ŠÁMAL, P., et al.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 25.

⁷⁹ Blíže v Úmluvě o právech dítěte (rezoluce OSN 44/25, přijatá 20.11. 1989), sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

Úloha orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí považují za vůbec jednu z nejpřínosnějších, neboť je to jediná instituce, která je zaměřena jen a pouze na dítě a na jejich specializaci je to znát. OSPOD je proto dobré chápat jako „specializované pracoviště sociální prevence a je také základním prvkem lokálního systému sociální prevence. V oddělení sociální právní ochrany vedle kurátorů pro mládež pracují sociální pracovníci, kteří se zabývají sociální situací v rodinách ve smyslu vhodných podmínek pro výchovnou péči o děti a jejich vývoj. Kurátoři pro mládež se zabývají dětmi a mladistvými, kteří se dopustili trestné činnosti nebo mají závažné výchovné problémy.“⁸⁰ Jejich sociální práce je pojata jako kontinuální činnost působení a pomoc, odehrávající se v kontextu sociálních situací. Těžiště práce kurátora pro mládež a sociálního kurátora spočívá v první řadě v sociálně výchovné práci s klientem, v poskytování sociálně terapeutické a poradenské služby s cílem integrovat klienta do sociálního prostředí osvojením akceptovatelného životního stylu. Kurátoři pro mládež zpravidla velmi dobře znají nejen mladistvého provinilce, ale také jeho sourozence a rodiče. Vědí, z jakého prostředí provinilci pocházejí, z jakého důvodu vykonávají trestnou činnost a mnoho dalších využitelných informací. Musí být vyrozuměni o všech jednáních mladistvých před orgány činnými v trestním řízení a zpravidla se jich také účastní. Při jednáních plní roli jakéhosi opatrovníka, mohou navrhnout opatření již v průběhu trestního řízení, kdy mladistvý již v této době může absolvovat probační program. S problémem mladistvého přichází do styku mnohem dříve, než probační služba, mohou tedy převzít roli mediace a nečekat až pověří probačního úředníka státní zástupce. Zpravidla přebírají aktivní roli, využívají oprávnění daného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže a již v průběhu trestního řízení zapojují mladistvého pachatele do procesu odčinění újmy, která jeho jednáním vznikla, vycházejí z principu restorativní (obnovující) justice, která klade důraz na práva oběti na odčinění škodlivého následku.

⁸⁰ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 222.

Často od pracovníků OSPOD slyším, aby řízení byly co nejkratší. Děti totiž vnímají čas jinak a pro ně rok nebo dva, než přijde nějaký trest, nemají žádný výchovný význam. Z hlavy takový skutek vypustily totiž i ty nejinteligentnější děti, natož ty méně chytré. Po takové době nemá udělený trest žádný význam a šance nápravy, uvědomění si důsledků svého jednání a získání náhledu klesá k nule. Výhoda OSPOD je právě v tom, že může konat rychle. Nemusí čekat, až je někdo pověří a je jedno, zda se jedná o přestupek nebo trestný čin, nezáleží na tom, zda se věc odsoudí nebo skončí na státním zastupitelství. Kurátoři pro mládež v rámci OSPOD se snaží, aby všechny děti dodržovaly zákony a jiné normy, chovaly se rozumně a neubližovaly společnosti ani jednotlivcům. Když se mladistvý dopustí nějakého protizákonného jednání, nejprve zkoumají z jakého důvodu. Řeší, jestli dítě krade, protože má hlad, nebo ho posílá maminka krást a prodává to do zastavárny, takže dítě nemá jinou šanci, nebo že krade proto, že se vyťahuje v partě anebo proto, že je závislý narkoman a nemůže s tím nic dělat. Tyto čtyři naprosto odlišné situace vyžadují vždy individuální řešení. Dále se mi pracovníci OSPOD svěřují, že jejich práce nemůže být zaměřena na konkrétní výsledek, neboť efekty jsou krátkodobé, střednědobé či dlouhodobé a nikdo nemůže vědět, kam bude provinilec směřovat. V sociálních službách je cílem cesta. V tomto procesu není možné žít v očekávání, že na konci bude obrovský úspěch, protože tak to nebývá. Činnost je tedy zejména koordinační, podpůrná a pomáhací, zvláště u toxikomanů.

Pracovníci OSPOD by měli dosáhnout, aby ten hrozný život, který toxikomané mají, na nich napáchal co nejméně škod a oni zase napáchali co nejméně škod majoritní společnosti, svému okolí. Za dobrý výsledek lze považovat, že s trestnou činností začnou tito lidé později, ne ve 14, ale třeba v 16 letech. Z hlediska vývojové psychologie tak mladé děti nejsou zralé, a to nejen fyzicky, ale zejména emocionálně, neuvědomují si, že páchají něco špatného. Čím dále se posunou sociálně – patologické jevy, tím je větší předpoklad získání vhledu. Už tím, že se věci řeší, není toho soc. patologického jednání tolik, což chrání i společnost. Smyslem práce OSPOD je oddálit a zmenšit množství závadového jednání vůči ostatním.

Zásadu rychlosti řízení vyžadují nejen státní zástupci nebo pracovní OSPOD, ale je zakotvena již v Listině základních práv a svobod v čl. 38 odst. 2.⁸¹ Požadavek rychlosti projednávání a rozhodování se promítá v různých souvislostech, například v projednávání trestní věci nebo ve lhůtách některých procesních úkonů.⁸² Zde chci upřesnit, že nejvíce byla délka řízení zkrácena po zavedení formy zkráceného přípravného řízení, které se uplatňuje u trestných činů, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Trestní řád dále stanoví, že „není-li zkrácené přípravné řízení skončeno ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4,⁸³ státní zástupce s přihlédnutím k okolnostem případu prodlouží lhůtu, v níž je třeba zkrácené přípravné řízení skončit, nejvýše však o deset dnů, v případě sjednání dohody o vině a trestu (§ 179b odst. 5) nejvýše o třicet dnů.“⁸⁴ Zásada ochrany soukromí mladistvého spočívá v tom, že do pravomocného skončení trestního řízení se mohou zveřejňovat jen takové informace, kterými nebude ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů, a to i jiných osob zúčastněných na řízení. Dále je zakázáno zveřejňování informací, ze kterých by mohlo být možné identifikovat pachatele činu, rozsudek může být uveřejněn, ale bez uvedení osobních dat, publikování informací o veřejném zasedání a hlavním líčení je zapovězeno.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zkracuje promlčecí lhůty, rozhoduje o výchovných nebo ochranných opatřeních a ukládá trestní opatření, zvláštním způsobem rozšiřuje pojetí účinné lítosti (§ 7), rozšiřuje podmínky, za kterých je možno upustit od uložení trestního opatření (§ 11). Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok (§ 31) a trestní sazby odnětí svobody se může, vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům mladistvého, mimořádně snížit (§ 32). I vazba v

⁸¹ Více v zákoně č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁸² Jelínek, J.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. Kriminální věda 2003, č. 4.

⁸³ *Pozn. autora*: Zkrácené přípravné řízení musí být skončeno nejpozději do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován.

⁸⁴ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní řád*. Komentář. 5. Vydání. I. díl. Praha : C.H.Beck 2005, s. 1387.

řízení ve věcech mladistvých nesmí trvat déle než dva měsíce a jde-li o zvlášť závažné provinění déle než šest měsíců, o stejnou dobu lze vazbu mimořádně prodloužit.

Obhájce

Ochrana práv mladistvého dosahuje takového významu, že ho v řízení před orgány činnými v trestním řízení vždy musí zastupovat obhájce. Mladiství musí mít obhájce již při použití prvních opatření nebo při provádění úkonů podle trestního řádu, dále ve vykonávacím řízení a v řízení o stížnosti a dovolání, a to do dovršení 18 let věku. Obhájce si může zvolit mladistvý nebo ho zvolí jeho zákonný zástupce, příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, manžel, druh, jakožto i zúčastněná osoba. Osobně nejsem zastáncem, když v průběhu řízení o věci mladistvý dospěje, že se automaticky ruší povinná obhajoba. Jsem názoru, že takové případy by měly být v zákoně podloženy výjimkou.

3.2. TYPICKÉ PROJEVY KRIMINALITY MLADISTVÝCH

Způsob páchaní trestné činnosti mladistvých se projevuje některými zvláštnostmi, ke kterým patří zejména:

- výběr předmětu útoku bývá určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých
- mladiství využívají svých somatických znaků, jedná se např. o větší sílu, vyšší rychlost apod.⁸⁵
- trestná činnost je častěji páchána formou spolupachatelství (§ 23 tr. zákoníku) a ve skupině
- časté odcizování předmětů, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. mobilní telefony, notebooky, tablety, vozidla, motocykly, oblečení, cigarety, alkohol apod.)
- některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti vyplývají ze somatických znaků pachatele

⁸⁵ ZOUBKOVÁ, I.: *Kontrola kriminality mládeže*. Aleš Čeněk, 2002, s. 16.

➤ pachatelé z řad mladistvých často používají neúměrného násilí (při odcizení řetízků či naušnic na bezbranných starších ženách vznikají rány na krku nebo jsou roztrženy ušní boltce) a jejich chování na místě činu často vykazuje znaky vandalismu (sprejerství v bytech, vyházení věcí ze skříní, vejce z lednice naházená na zdi), časté je ničením předmětů a znehodnocení zařízení

➤ jsou častěji pod vlivem alkoholu, marihuany a jiných omamných a psychotropních látek

trestná činnost mladistvých je často páchána opakovaně v bezprostřední blízkosti místa bydliště

➤ při získávání alibi se provinilci orientují na osoby obdobné věkové skupiny, do které sami patří (není typické získávání alibi od dospělých osob, u spoluzaměstnanců, rodičů atp.)

➤ o připravované, ale i o spáchané trestné činnosti často hovoří před svými vrstevníky, motivace trestné činnosti mladistvých je zčásti nezralá a iracionální, kdy pachatelé zpravidla nejsou schopni vysvětlit motiv svého počínání

➤ jednání je provázeno nedostatkem vědomostí a schopností při překonání překážek, což znamená použití neúměrné síly nebo jiných prostředků, zanechání velkého množství otisků na místě činu a u násilné kriminality nedostatečné maskování. Musil a kolektiv doplňují, že utajování činu a zahlazování stop mladí pachatelé zpravidla nepoužívají, často však vyhrožují svědkům použitím násilí⁸⁶

➤ v neposlední řadě páchají mladiství trestnou činnost ve prospěch dospělých, kteří na protiprávním jednání participují, dále je pro mladé pachatele charakteristická touha vyrovnat se svým vrstevníkům z finančně lépe zajištěných rodin, touha po nezávislosti, odpor k normám chování ale především touha získat respekt, obdiv a uznání a tímto zaujmout pokud možno co nejvyšší pozici v partě. Nastupují i potřeby trestné činnosti vyvolané závislostmi.

„Mladí lidé si mnohokrát neuvědomují společenskou ani osobní odpovědnost za spáchání trestných činů. Někdy jde o nevyčíslitelné škody, které nemůžeme žádným způsobem na-

⁸⁶ MUSIL, J., et al.: *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha : C.H. Beck, 2004, 606 s.

hradit, např. při vraždě bezbranných starých lidí nebo dětí.⁸⁷ Jestliže si adolescenti neuvědomují škodlivost tak závažného jednání, pak nás nepřekvapuje, že třeba krádeže v obchodech neberou vůbec vážně, protože zboží tam leží a podle nich není nikoho. Aby vůbec došlo k jejich zamyšlení nad tímto jevem, musí se jim názorně vysvětlit, že zboží musel někdo vyrobit, musel ho do obchodu někdo dovést a hlavně, že za zboží má odpovědnost prodavačka, která ho pak musí uhradit a ona pak nemůže koupit důležité věci svým dětem. Pochopit tyto jevy mohou mladiství prvopachatelé, ale třeba závislým osobám na návykových látkách se to vysvětlit nedá. V některých případech byl prokázán bezprostřední vliv násilí v televizi, počítačové hře nebo filmu, kdy šlo vlastně o napodobení nebo vyzkoušení zhlédnutého násilí. Mezi mladistvými pachateli klesá podíl psychotiků a naopak se zvyšuje podíl alkoholiků a sociopatů.

Nejčastější druhy trestné činnosti mladistvých

Na úvod této kapitoly považuji za nezbytné vymezit tzv. prvopachatele od mladistvých delikventů s bohatou kriminální minulostí, přítomností a mnohdy i budoucností. V praxi se orgány činné v trestním řízení setkávají častěji se soustavnými delikventy, které můžeme označit za mladistvé recidivisty, ale třeba v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí je zastoupení přibližně rovnoměrné. Je to dáno tím, že činnost OSPODu je zaměřena i na méně závažná jednání, která můžeme označit jako dětskou delikvenci. Vývojová kriminologie v anglosaském pojetí označuje prvopachatele jako dočasné mladistvé pachatele (*Adolescence-Limited-Perpetrator*), zatímco recidivující mladistvé (mladistvé recidivisty) za chronické celoživotní pachatele (*Life-Course-Persistent-Offender*).

Prvopachatelé

Osoby, které spáchají čin jinak trestný, přečin nebo i zločin poprvé, lze označit za prvopachatele. Orgány státní správy, například OSPOD, označují za prvopachatele i děti, které se dopustily přestupkového jednání nebo jiného závadového chování, jako je záškoláctví, útoky

⁸⁷ GALBAVÝ, L., *Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou*. In: Truhlářová, Z., Smutek, M.: *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006, s. 94 – 102.

z domova, ale v této práci se zaměříme na mladistvé prvopachatele trestné činnosti. Jsou to adolescenti velmi často pocházející z normálních rodin, kteří se v průběhu svého života dostanou do problému nebo mají jen smůlu a z nějakého důvodu sklouznou k trestné činnosti. Při jednání před policejním orgánem je vlastní řízení konáno zcela analogicky u prvopachatelů jako u mladistvých delikventů, neboť v této fázi je zapotřebí trestnou činnost objasnit, zdokumentovat a postupovat v souladu s trestním právem hmotným i procesním, které prvopachatele od recidivujících provinilců nerozlišuje, až do návrhu na další řízení věci státnímu zastupitelství. Specifická v této době je práce OSPOD, který provádí vlastní šetření k podnětu, jež mladistvého k jednání vedl, analyzuje příčiny, snaží se nalézt cestu k jejich odstranění, navrhuje a realizuje vhodné opatření k napravení mladistvého, zajišťuje participaci samotného mladistvého na odstranění škodlivých následků a na cestě k cíli, v součinnosti s rodinou, školou. Ve spolupráci s OSPOD již v té době mladistvý může docházet na probační program, může být zprostředkována mediace mezi provinilcem a poškozeným. Vypracovanou výchovnou zprávu OSPOD dostane spolu s trestním spisem a případným návrhem policejního orgánu na tzv. odklon v trestním řízení státní zástupce, který pak rozhoduje, zda provinění prvopachateli podmíněně odloží nebo nechá věc projednat na soudě. V případě využití institutu státním zastupitelstvím se „trestní stíhání podmíněně zastavuje již v přípravném řízení dle § 307 tr. řádu, jestliže se obviněný se k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu, lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.“⁸⁸

Jestliže je případ předložen až soudu pro mládež, může v souladu s ust. § 11 soud upustit od uložení trestního opatření, a to u provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Podmínkou je, že mladistvý spáchání činu lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě a jestliže vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu mladistvého lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem pro mládež postačí k jeho nápravě. U prvopachatelů se tento postup uplatňuje

⁸⁸ ŠÁMAL, P. et.al. *Trestní řád*. Komentář. 5. Vydání. I. díl. Praha : C.H.Beck 2005, s. 2234.

velmi často. Soud upustí od uložení trestního opatření také tehdy, dopustil-li se mladistvý činu z neznalosti právních předpisů, která je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná, nebo jestliže soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého a má za to, že vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, povaze spáchaného činu a osobě mladistvého se uložení trestního opatření nejeví nutným. Dle § 12 může soud pro mládež upustit od uložení trestního opatření mladistvému i tehdy, jestliže mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a zabezpečovací detence nebo ochranné léčení, které zároveň soud ukládá, zajistí nápravu mladistvého lépe než trestní opatření, nebo je vůči němu užito ochranné nebo výchovné opatření a k dosažení účelu tohoto zákona není třeba uložit trestní opatření.

Z judikatury dále vyplývá, že při podmíněném upuštění od uložení trestního opatření soud pro mládež stanoví zkušební dobu až na jeden rok. Zároveň mladistvému může uložit ochranné opatření nebo výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou proviněním způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané proviněním. V § 14 zák. č. 218/2003 Sb. jsou uvedeny další okolnosti, za kterých může soud pro mládež iniciovat podmíněné upuštění od uložení trestního opatření, přičemž v odst. 6 se uvádí: „Bylo-li vysloveno, že se mladistvý, u něhož bylo podmíněně upuštěno od uložení trestního opatření, osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.“ To je velmi důležitým předpokladem k řádnému začlenění mladistvého do majoritní společnosti.

Recidivující mladiství

Výraz recidiva pochází z latinského *recidivus* a znamená opakovat se. Označuje, že člověk opakovaně upadl do nějaké nežádoucí situace, v tomto případě na dráhu trestné činnosti. Prvopočátky patologického jednání se u mladistvých recidivistů projevují již v dětském období. „Existuje značná kontinuita v kriminálním chování jedince a antisociálním chování v dětství do období dospívání (13-19 let) a v dospělosti. Raný věk počátku predikuje po-

měrně dlouhé trvání kriminální kariéry a spáchání relativně většího počtu trestných činů. Prevalence kriminálního chování vrcholí v období pozdní adolescence (mezi 15.-19. rokem).⁸⁹ „Společnost se brání rizikovému chování adolescentů odbornými prostředky současné úrovně poznání jak ve vědách společenských, přírodních, lékařských, tak také v právních vědách a tomu odpovídajících odborných institucí – počínaje institucemi poradenskými. Veškeré úsilí je zaměřeno pokud možno na předcházení započetí kriminální dráhy mládeže, nebo aspoň udržení kriminality pro společnost na únosné míře.“⁹⁰

Soc. patologické jevy, které se projevují různými formami ve škole, doma, se při nesprávném nasměrování změní v opakující se přestupkovou a trestnou činnost. Takové děti zpravidla vyrůstají v rozvedených rodinách, bez otce nebo s různými střídajícími se druhy matky. Někdy za jejich chování můžou sami maminky, třeba tím, že se záhy rozvádí a z dítěte si udělají partnera proti otcí. Dítě se stane partnerem matce v překonávání potíží a vyrůstá z něho „pán jeskyně“, který v adolescenci začíná řídit domácnost a maminky se pak diví. Pak si vzpomenou na otce a volají mu, aby zasáhl, i když tomu deset let bránily. Dle příčiny se dají rozdělovat recidivující mladiství do několika kategorií. Nejnápadnější jsou drogově závislí. U jejich nápravy se využívá činností spadajících pod termín Harm Reduction, kterým označujeme přístupy snižování či minimalizace poškození drogami u osob, kteří v současnosti drogy užívají a nejsou motivováni k tomu, aby užívání zanechali. Kromě mnoha dalších možností se uplatňuje poradenství a edukace. Zdá se, že velmi účinnou formou odvykacích praktik je výkon vazby nebo odnětí svobody. Mladistvým s recidivující trestnou činností zpravidla nic neříkají zákony a podmíněné odsouzení za trest většinou nepovažují.

Strukturu kriminality mladistvých (ve věku 15 - 17 let) podle obžaloby z provinění z policejních statistik zveřejnili Matouškovi následovně:

⁸⁹ VEČERKA, K., et al.: *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha : IKSP, 2009, s. 115-116.

⁹⁰ ČERNÍKOVÁ, V. – Kriminalita mládeže jako sociálně negativní jev. In : Bargel, M., Mühlpachr, P. a kolektiv, *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno : IMS, 2010, s. 129.

1. krádeže (vloupání do objektu, ostatní majetková trestná činnost, krádeže věcí z aut, vloupání do chat, vloupání do bytů, krádeže jízdních kol, krádeže v bytech bez zjištěného násilného vniknutí)
2. poškozování cizí věci
3. porušování domovní svobody
4. výtržnictví
5. loupeže
6. neoprávněné užívání cizí věci
7. ublížení na zdraví
8. podílnictví
9. vydírání
10. - 11. pohlavní zneužívání, podvody⁹¹

Ve své práci budu zkoumat různě závažná provinění mladistvých pachatelů, jejichž trestná činnost zahrnuje případy majetkového, násilného nebo mravnostního charakteru, včetně vražd, znásilnění, loupeží a těžkých ublížení na zdraví, která spadají do kompetence okresního a především krajského ředitelství Policie České republiky v Brně.

Majetková kriminalita

Majetková kriminalita, především drobné krádeže, tvoří nejméně 2/3 provinění mladistvých. Patří do ní krádeže věcí v obchodech, vloupání do objektů, při kterém mohou mladí delikventi využívat svého fyzického potenciálu (štihlost, mrštnost, případně rychlost), dále časté krádeže kovů, kabelek z nákupních vozíků nebo odložených věcí. Není výjimkou ani poškození cizí věci, často jako vedlejší prvek majetkové trestné činnosti nebo neoprávněné užívání cizí věci – motorového vozidla. Vzhledem k věku mladistvých nejsou časté pod-

⁹¹ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011.

vody, ale i ty se vyskytují, podobně jako zpronevěry svěřených věcí a hodnot. Aby se u majetkových deliktů jednalo o provinění, musí být způsobena škoda vyšší než 5.000,-Kč, ale může být i nižší, jestliže byl pachatel za obdobné jednání v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán. Jednou z nejčastějších příčin páchaní majetkové kriminality jsou závislosti na omamných a psychotropních látkách. Dítě potřebuje stovky (marihuana, pervitin, extáze) až tisíc korun (heroin) denně na nákup nových OPL, proto přistupuje k páchaní takové trestné činnosti, která umožní získat na drogy finanční prostředky, v městě Brně realizované pouličním prodejem, ale dnes více prodejem zboží (potraviny, elektronika) v zastavárnách, bazarech nebo u Vietnamců.

Další motivací uvádí Kuchta, Válková, kteří upozornili, že pro část mládeže bylo získání nového luxusního zboží legálními prostředky nedosažitelné a uchýlovala se proto k nelegálnímu způsobu jeho získání.⁹² Pro Brno nejtypičtější trestnou činností majetkového charakteru jsou drobné krádeže v prodejnách kosmetiky, potravin a s oblečením, ze strany mladistvých vykonávané v malé skupince formou spolupachatelství nebo účastenství (§ 23, 24 tr. zákoníku), vyznačující se technicky nenáročnou formou provedení, kdy ze zboží jsou odlepeny (jestliže je mají) zabezpečovací prvky a toto je vynášeno schované pod oděvem přes pokladní zónu. Zkušenější pachatelé vychází místo přes pokladny vstupním vchodem. Na rozdíl od dospělých pachatelů, kteří mají u sebe dosti často tašku vystlanou alobalem, která by měly odolat detekci bezpečnostního systému signalizačních zařízení, nebo odstraňují zabezpečovací prvky v kabinkách přineseným nářadím, provádí mladiství krádeže zdánlivě bez přípravy, nejprimitivnějšími metodami, ovšem mnohem častěji mají tendenci po zadržení utéct.

Násilná kriminalita

Vzhledem ke způsobeným následkům se jedná o společensky nejnebezpečnější a nejzávažnější formou trestné činnosti mladistvých. „Lze jí rozumět činnost, jejíž významnou charakteristikou je fyzické poškození či usmrcení konkrétní osoby, eventuálně přítomnost zá-

⁹² KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H., ET AL.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C.H. Beck, 2005.

měru takový následek způsobit.⁹³ V širších souvislostech sem můžeme řadit trestné činy specifikované v hlavě první, druhé a desáté trestního zákoníku, což jsou jednání směřující proti životu a zdraví, proti svobodě a proti pořádku ve věcech veřejných. V kriminologii se pojetí násilné trestné činnosti omezuje výhradně na úmyslné užití fyzického násilí, případně pohrůžky násilí vůči jinému. Tyto delikty zastřešuje hlava 1. trestního zákoníku, kde nechybí provinění vraždy, zabití, usmrcení z nedbalosti, účasti na sebevraždě, rvačce či ohrožení pohlavní nemocí.

Nejčastější delikty násilné trestné činnosti páchané mladistvými nalézáme v mnou uvedeném širším vymezení. Patří mezi ně loupež, ublížení na zdraví a výtržnictví. Při vloupání do bytů dochází automaticky k porušování domovní svobody, výtržnosti můžou přerůst až do trestné činnosti násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, objevují se případy vydírání, křivého obvinění nebo omezování osobní svobody. Typickým příkladem z praxe v Brně je obestoupení dítěte majícího u sebe mobilní telefon a/nebo finanční hotovost skupinou mladistvých delikventů. Dítě je vyzváno vůdcem skupiny k vydání telefonu a/nebo peněz, které ze strachu buď vydá nebo mu hrozí, že bude obětí fyzického konfliktu, po kterém pro přesilu útočníků o věc stejně přijde. Za provinění loupeže přitom mladistvým v tomto případě hrozí trest odnětí svobody až na pět let.

Mravnostní trestná činnost mládeže

„Společným rysem trestných činů tvořící mravnostní kriminalitu, která je součástí tzv. kriminality obecné, je jejich spjatost s pohlavním pudem.“⁹⁴ Jde o značně nesourodý celek trestných činů, z nichž bývá v kriminologickém členění část označována jako kriminalita sexuální, jejíž podstatou je ukájení pohlavního pudu způsoby, které společnost neakceptuje a nemůže tolerovat. „U mládeže se vyskytuje v největší míře trestný čin pohlavního zneužívání, jehož se dopouštějí nejčastěji mladiství muži.“⁹⁵ U takových pachatelů hrají hlavní úlohu poruchy spojené s pohlavním dospíváním, zvědavost a touha po sexuálním uspokojení za každou cenu. Vysoký podíl těchto skutků je spáchán pod vlivem alkoholu, nebo jiné

⁹³ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H., ET AL.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C.H. Beck, 2005.

⁹⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. Praha: ASPI, a.s., 2004, s. 466

⁹⁵ ZAPLETAL, J., et al.: *Kriminologie*, Praha : PA ČR, 1996, s 87.

návykové látky. Může jít též o první veřejné projevy sociálně patologického jednání, které vyžaduje nařízení ústavní nebo ambulantní ochrannou léčbu a příslušnou medikaci (znásilnění, sexuálně motivované vraždy). Na mravnostní trestné činnosti se negativně odráží tendence dřívějšího zahajování sexuálního života a promiskuita, častá v sociálně vyloučených lokalitách a třeba u romského etnika běžná.

Rasově motivovaná trestná činnost

Chmelík uvádí, že „se jedná o společensky nebezpečné trestní jednání, kterým pachatel verbálně, graficky nebo násilně útočí na osoby nebo jejich majetek, potlačuje jejich zaručená práva a svobody, pro jejich rasovou, etnickou nebo národnostní odlišnost.“⁹⁶ Zde lze v rámci české společnosti jako příklad uvést protiromské klima, které je hlavní rolí při kvalifikování trestné činnosti rasově motivovaného charakteru mládeže i dospělých. V této souvislosti jsou nositelé rasově motivovaného jednání nejčastěji příznivci hnutí Skinheads, což se týká nikoli výjimečně i mladistvých jedinců. „Násilné trestné činy mají v celkovém objemu u nezletilých a mladistvých zhruba 10 x menší frekvenci než kriminalita majetková, kdy úmyslné ublížení na zdraví a loupež patří mezi nejfrekventovanějšími typy násilné kriminality. Mravnostní kriminalita je v celkovém počtu trestných činů nezletilých a mladistvých 50 x méně častá než kriminalita majetková. Nejčastějším typem mravnostní kriminality je pohlavní zneužívání.“⁹⁷

3.3. METODIKA VYŠETŘOVÁNÍ PROVINĚNÍ

O trestné činnosti mladistvých se policejní orgán dozví na základě oznámení občanů či organizací nebo z vlastní iniciativy. Po zjištění, že se protiprávního jednání dopustil mladistvý, následuje proces metodiky zvolení obhájce. V případě, že si mladistvý ani jeho osoby blízké obhájce nezvolí, je tento přidělen soudem (ex offio). V mimopracovní dobu soudu je přidělen obhájce z pořadníku službou konajícím soudcem. Další úkony proti mladistvému jsou činěny za přítomnosti obhájce a ten musí být také vyrozuměn o prováděných

⁹⁶ CHMELÍK, J.: *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. vydání. Praha : Policie České republiky, 1998, s. 62.

⁹⁷ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 145.

úkonech v trestním řízení, ovšem v případě, že hrozí nebezpečí zprodlení a jeho vyrozumění nebo přítomnost nelze zajistit, provádí tyto činnosti policejní orgán i bez jeho přítomnosti. Policejní orgán vyrozumí o probíhajícím řízení proti mladistvému jeho rodiče, kteří musí být poučeni o ochraně soukromí mladistvého (§ 52, 53 zák. č. 218/2003 Sb.). Obdobně postupuje vůči OSPODu, který musí být vyrozuměn o prováděných úkonech s mladistvým.

Vlastní vyšetřování vede nejlépe specialista na mládež, jedině v případech, že přítomnost vyškoleného specialisty nelze zajistit, provádí prověřování a vyšetřování věci jiný funkčně příslušný policista. Prověřování může specialista převzít i tehdy, jestliže je pachatel neznámý, ale situace napovídá, že delikt spáchal mladistvý pachatel. Stává se tak tehdy, když popis osoby odpovídá dle svědka nebo kamerového systému mladistvému, ale ten nebyl zadržen, případně situace na místě napovídá o typově typické druhové činnosti mladistvých, např. znaky vandalismu doprovázeném graffiti. V rámci prověřování ukládá policejní orgán, dle § 55 zák. č. 218/2003 Sb., zpravidla orgánu sociálně právní ochrany dětí vypracovat zprávu na zjištění poměrů mladistvého. Zpráva obsahuje údaje významné pro posouzení osobních, rodinných i jiných poměrů, dále provede s veškerou pečlivostí všechna šetření potřebná pro poznání osobnosti a dosavadního způsobu života mladistvého, jakož i prostředků vhodných k jeho znovuzáčetnění do společnosti a zamezení opakování provinění. Zjišťuje se též stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním provinění a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření. „Zvláště pečlivě je nutno shromažďovat důkazy, na jejichž základě lze hodnotit společenskou nebezpečnost spáchaného činu, neboť pokud stupeň nebezpečnosti pro společnost je malý, nekvalifikuje se jednání mladistvého jako provinění.“⁹⁸

Na úkony je vhodné předvolávat mladistvé prostřednictvím obhájce, rodičů, zákonných zástupců, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo prostřednictvím zástupců školy. Při volbě taktiky výslechu je třeba brát do úvahy naplnění výchovného cíle celého trestního řízení. Navazování psychologického kontaktu s mladistvým usnadníme, když před vlastním výslechem s ním zavedeme neformální rozhovor o věcech, které s předmětem výsle-

⁹⁸ MUSIL, J., et al.: *Kriminalistika*, Praha : C.H.Beck, 2004, 606 s.

chu nesouvisejí, např. o zájmech mladistvého, jeho činnostech apod. Po celou dobu výslechu, zejména ve stadiu dialogu, je nutné se vyvarovat jakéhokoliv možného sugestivního ovlivňování, protože mladiství jsou oproti dospělým zvyšně sugestibilní. Pokud mladiství vypovídají při výslechu lživě, bývá lež jednodušší, méně promyšlená, založená na citech. Vzácností nejsou ani falešná obvinění. Při překonávání lživé výpovědi mladistvých má častěji než u dospělých naději na úspěch stimulování kladných vlastností provinilce a využívání emocí, např. při prořeknutí se, při překvapivém předložení usvědčujícího důkazu atd. Při protokolaci výpovědi je třeba přesně zachycovat specifické slovní obraty a způsob vyjadřování mladistvých. Transformace výpovědi do spisovné češtiny zkresluje význam a věrohodnost výpovědi. Někdy je vhodné z důvodu autentičnosti využít kamerový záznam se zvukovou stopou, což se děje obligátně u všech výslechů u závažnější kriminality a technické prostředky jsou využívány stále častěji také na úrovni nižších organizačních článků policie.

Typickou vyšetřovací verzí je verze o skupinovém spáchání protiprávního činu více pachatelů z řad mládeže. Fakta zdůvodňujícími vytyčení takovéto verze jsou např. větší množství stop pocházejících od různých osob a nástrojů a velké množství odcizených věcí. Další typickou vyšetřovací verzí je verze o tom, že se na trestné činnosti může podílet dospělá osoba, která v mnoha případech jako návodce stojí v pozadí spáchaného činu (to je typické pro páchaní kapesních krádeží a jiných majetkových deliktů dětmi). Zákon o soudnictví ve věcech mládeže konfrontaci v přípravném řízení zakazuje. Zcela výjimečně se dá provést až v řízení před soudem pro mládež (§ 57 odst. 2 zák. č. 218/2003 Sb.). V průběhu konfrontace se doporučuje bedlivě sledovat chování a reakce mladistvého. Při prvních náznacích narušení průběhu konfrontace (např. pohružky) je třeba včas zasáhnout nebo ukončit konfrontaci. Při konfrontaci s dospělou osobou nebo osobou, která je pro mladistvého autoritou nebo které se bojí, se doporučuje nechat vypovídat mladistvého jako prvního. Vychází se ze zkušenosti, že dospělé osoby zpravidla dovedou nad mladistvým snadno nabýt psychické převahy, někdy se konfrontace takové osoby samy dovolávají ve snaze mladistvého ovlivnit. Výslechy svědků jsou zaměřeny na zjištění osobních poměrů mladistvého.

Při výslechu osoby blízké velmi často dochází k využití oprávnění paragrafu 100/1 tr. řádu a osoby vypovídat odmítají. Kamarádi mladistvého provinilce k němu mají zpravidla dobré vztahy a projevují tendence vypovídat v jeho prospěch, ale nejsou výjimečné ani ambice svalovat vinu jeden na druhého nebo všechnu vinu svalit na jednoho z podezřelých. Věro-

hodnost výpovědí je třeba přezkoumat. K případnému vyšetření duševního stavu mladistvého se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii. Pozorování duševního stavu nemá trvat déle než jeden měsíc, do té doby je třeba podat posudek. Soudně psychologická expertiza je vyžadována zpravidla ke zjištění stupně rozumového a mravního vývoje. Jejím cílem je navrhnout opatření vhodná k nápravě mladistvého. Rozumová zanedbalost může být způsobena např. zanedbáním rodinné péče a výchovy, poruchami vnímání (např. sluchu, zraku), dlouhodobým pobytem v nemocnici apod. Významnou úlohu v procesu resocializace mladistvých pachatelů sehrává probační a mediační služba, které je svěřen dohled nad mladistvými pachateli a v případech, kdy dohled nebyl uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život.

3.4. DELIKVENCE

Výraz delikvence se masivně používá pro juvenilní kriminalitu, ale toto úzké vymezení mu nepřísluší. Kriminalita, neboli zločinnost, je společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti, zatímco delikvence označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy, kterými se budu nyní zabývat. „Latinské slovo *delinquere* znamená provinít se, delikvent je tedy proviňující se člověk – *delinques*. Delikventní chování může, avšak nemusí být spojeno s právními následky. Pojem delikvence se používá spíše v případech méně závažného proviňování mladistvých, které může, ale také nemusí skončit před soudem, zatímco pojem kriminalita označuje závažnější proviňování (trestné činy), a to zejména u dospělých osob.“⁹⁹

První podněty k proviňování pocházejí někdy ze zbytečných střetů vlastní spokojenosti s vlastní nespokojeností. Disciplínou, která se zabývá výzkumem a teorií chování, jež se odlišuje od společenských nebo skupinových norem, přičemž jde obvykle o odchylku ve směru chování společensky nežádoucího, neaprobovaného, odmítaného či dokonce trestného. Příbuzným pojmem je sociální patologie, která shrnuje nezdravé, nenormální, obecně

⁹⁹ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Praha : Dialog, 2006, s. 6.

nežádoucí společenské jevy, tedy jednání společnosti nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování. Dříve vymezený termín prekriminalita spadá do koncepce delikvence. O vymezení delikventního chování se pokusil Petr Novotný v jeho pyramidě proviňování, z nichž lze vyjmenovat tyto motivy a činitele:

„Příživnictví, simulantství, návykové opilství, drogování, gamblerství, donašečství, anonymní udavačství, nerespektování dopravních předpisů, školských a obecních vyhlášek, rozhodnutí úřadů a soudních výnosů, lhostejnost, neúcta ke slabším, starým, bezmocným a potřebným, šikanování a zneužívání slabých, nevědomých a bezmocných, kariérismus, nerespektování cizího názoru, cizího vlastnictví a cizích práv, zlomyslnost, pomlouvání, lakota, chtivost, zřetelnost, lstivost, nedbalost, neodůvodněná agresivita, lhavost, bezcitnost, sebepoškození, sociální neintegrovatost, nekooperativnost, neodpovědnost, nevěrnost, sudičství, nesmiřitelnost, nemravnost, verbální sprostota, bezohlednost, nespolehlivost, vnější zanedbanost, nevychovanost, nezdvořilost, neomalenost, nevděčnost, neposlušnost, neslušnost, nedochvilnost, atd“. Doplňuji ještě další formy, z nichž nejčastější jsou útoky z domova, prostituce, účast na činnosti extremistických skupin a závadových part.“¹⁰⁰

Delikventní chování může u dospívajícího být také volání o pomoc. Prostřednictvím tohoto chování dospívající upozorňuje např. na počínající duševní poruchu a dává tak najevo svou naléhavou potřebu pomoci od nevšimavého okolí. Zejména když rodiče podceňují závažnost jeho problému, nebo se chovají rozpačitě či odtažitě, může se dítě pomocí antisociálního chování snažit dosáhnout profesionální ochrany. Analogicky s kriminalitou může mít i delikvence podobu jediného aktu, stejně jako sérii mnohonásobných nezákonných činů, může představovat příležitostné, ale opakující se delikventní aktivity nebo stálý delikventní způsob života. Některé činy se stávají deliktem jen v důsledku nedospělosti dítěte. Patří mezi ně např. opuštění domova nebo alkoholismus. „Delikventní chování mohou ovlivňovat vnější činitelé, především sociální podmínky, jako je disociální rodinné prostředí nebo vzor antisociálních rodičů, a vnitřní činitelé, odrážející abnormální, velmi často psychopatické, rysy osobnosti. Tyto rysy se objevují již od útlého dětství a jsou odolné vůči sociali-

¹⁰⁰ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Praha : Dialog 2006, s. 5

začnám i represivním opatřením po spáchání trestného činu. Významně koreluje s recidivujícím delikventním jednáním.¹⁰¹

Rozlišujeme delikvenci socializovanou a individualizovanou. Pro socializovanou delikvenci je „příznačná především vzájemná spolupráce s ostatními členy skupiny při provádění delikventních aktů, přičemž delikventní komunita svému členu zajišťuje status i potřebu uznání za jeho chování.“¹⁰² Na rozdíl od toho individualizovaný delikvent „postupuje samostatně, na vlastní pěst, dopouští se přestupků a porušuje normy společensky přijatelného chování pouze na podkladě osobních a soukromých důvodů.“ Předpoklad některých autorů je, že sociální delikvent je zpravidla psychologicky normální osobou, jehož chování bývá v souladu se vzorci chování platnými v dané sociální skupině, do níž se zařadil. Zatímco individuální delikvent bývá psychicky narušen. Z toho důvodů se některé formy delikvence považují za normální, neboť většinou vznikají na podkladě dětské identifikace s okolním prostředím nebo s některou sociální skupinou uvnitř tohoto prostředí.

Pro velkou část delikventů je typické, že dovedou o svém cíli a jeho dosažitelnosti logicky uvažovat, nejsou však schopni si připustit následky, chybí jim zpětná vazba. Trest a následné uvěznění pro ně nemá dostatečnou informační hodnotu, své jednání i návrat do vězení opakují, v případě recidivy mohou být k následkům svého počínání lhostejní. Mají tendenci reagovat afektivně a až k extrémním výbuchům, bývají emočně nestabilní, oploštělí, citově chladní, mají nižší míru empatie. Pokud se projevují citově, jedná se často o pouhou povrchnost, chybí jim pocit viny. Litují většinou sami sebe, příčinu svého jednání spatřují v naprosté většině případů ve svém okolí. „Z hlediska způsobu myšlení a uvažování je pro delikventy typická rigidita, kognitivní indolence, lenost uvažovat. Projevuje se to orientací na přítomnost, nejsou schopni a ani ochotni přemýšlet o budoucnosti. Chování pachatelů bývá obecně typické agresivitou a bezohledností při dosahování

¹⁰¹ ZÁŠKODNÁ, H.: *Psychosociální problémy adolescentů*. České Budějovice : Jihočeská univerzita. 1998, s. 78.

¹⁰² KOUDELKOVÁ, A.: *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 45.

cílů. Jedním z velmi častých projevů myšlení a chování bývá zatvrzelost, která ve spojení s emoční labilitou je významným prediktorem asociálního a antisociálního chování.“¹⁰³

V dalším textu představím nejtypičtější delikventní prohřešky mladistvých.

Šikana

Pro oblast šikany mezi žáky, uční a studenty na školách byl zaveden termín bullying, který v sobě integruje nadávky, posměch, výprask, svévolné ponižování, zastrašování, donucování, omezování osobní svobody, vydírání, týrání druhých osob, pomluvy, okrádání, vyobcování z kolektivu a obtěžování, včetně sexuálního. Děti v kolektivu velmi brzy rozpoznají, kdo se bude a kdo nebude bránit. Nezáleží přitom na fyzické síle poškozovaného, ale na tom, že se chová jinak než ostatní. Za šikanu je považována „systematická agrese, která je zpravidla opakovaná a dopouští se jí jednotlivec či skupina vůči jinému jednotlivci či skupině.“¹⁰⁴ Nejedná se o střetnutí rovnocenných partnerů, ale oběť šikany je vůči útočníkovi prakticky bezbranná. Šikana může být jak násilná fyzická, tak psychická nebo verbální. Probíhá vždy v prostředí relativně uzavřené skupiny, kterou je možno jen obtížně opustit, např. škola nebo vojenská služba.

„Šikana jim může způsobit velké duševní utrpení a zanechat v nich citové jizvy na celý život. Některé mladé lidi to přivede až k pokusu o vraždu svého trýznitele nebo k sebevraždě.“¹⁰⁵ Jestliže oběti pokročilých stádií šikany mají následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti s celoživotním charakterem. (koktání, výkřiky ze sna, strach ze tmy, deprese, osamělost, uzavřenost a zhoršený společenský život). Říčan a Janošová¹⁰⁶ upozorňují na rodinné faktory, které úzce souvisí s viktimizací:

- ✚ Hyperprotektivní matka, které své dítě rozmazluje, nedovolí mu získávat zkušenosti na vlastní pěst

¹⁰³ FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Sociální patologie. Analýza příčin a možnost ovlivňování sociálně patologických jevů*. Praha : Grada Publishing, 2009, 224 s.

¹⁰⁴ MŮHLPACHR, P.: *Sociální patologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 80.

¹⁰⁵ FENWICKOVÁ, E., FR. SMITH, T.: *Kniha o dospívání pro rodiče a děti*. Bratislava : Vydavatelství INA, 1994. s. 126.

¹⁰⁶ ŘÍČAN, JANOŠOVÁ, 2010.s. 62, in LACA, L.: *Vybrané kapitoly sociálnej pedagogiky pre sociálnych pedagogov*. Brno : IMS, 2011, str. 136.

- ✚ Jedináčkovská výchova, nerozvíjí potenciál pro vrstevnickou vzájemnost
- ✚ Rodina s problematickým vztahem k násilí – některé rodiče dětem od malička hovoří, že bitky jsou špatné a dítě se nedokáže bránit před útokem agresora
- ✚ Rodina sociálně izolovaná, jsou členy sekty
- ✚ Rodina s mimořádně prudérní sexuální výchovou, důsledkem čehož se dítě bojí toho, co je pro vrstevníky běžné.

Záškoláctví

„Bývá spojeno se strachem z příliš přísného výchovného prostředí, případně strachem z neúspěchu, s konflikty s učiteli, neschopností začlenit se do kolektivu dětí ve třídě.“¹⁰⁷ Pro některé žáky představuje epizodické jednání, zde hovoříme o impulsivním záškoláctví, které dítě dopředu nemusí zamýšlet, a o plánovaném záškoláctví, kdy žák odchází ze školy pod různými záminkami nebo tam vůbec nedochází. Záškoláctví se tak stává způsobem života. Rodičům děti často předstírají, že do školy jdou, ale nedojdou tam. Volný čas tráví po hospodách, ve vrstevnických skupinách na ulici, ale mohou se dopouštět i protiprávního jednání. Jedná se tedy o poruchu chování únikového typu. Za negativním vztahem ke škole mohou být vysoké požadavky školy, menší rozumové nadání, ale naopak i mimořádné vědomosti a schopnosti, takže se dítě ve škole nudí, nebo silná a neopodstatněná neurotizace dítěte, jejímž důvodem je strach z nějakého vyučovacího předmětu a z jeho zkoušení, nespravedlivého hodnocení nebo z osobnosti učitele, či tresty za nesplnění očekávaného výkonu učitelem i rodiči, často i strach ze spolužáků v případě výskytu šikanování žáka ústící až do psychické poruchy školní fobie. Mezi příčiny záškoláctví patří závislostní chování projevující se zneužíváním drog a sháněním peněz na ně, ale i chudoba dítěte nebo rodiny způsobující obstarávání peněz nelegálním způsobem.

Lhaní a poruchy chování

„Pravá lež je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Člověk si uvědomuje, že nemluví pravdu. Může jít o obranný mechanismus, kterým se chce vyhnout nějakým pro-

¹⁰⁷ FENWICKOVÁ, E., FR. SMITH, T.: *Kniha o dospívání pro rodiče a děti*. Bratislava : Vydavateľství INA, 1994, s. 128.

blémům anebo získat určitou výhodu. Dalším případem jsou lži, jež poškozují jinou osobu nebo jsou zaměřené na získání osobního prospěchu, přičemž znevýhodní ostatní. V tomto případě nejde o obranu v nouzi a s tímto lhaním se spojují i další negativní projevy nebo osobní vlastnosti, jako je egoismus, necitlivost nebo bezohlednost.¹⁰⁸ Při vyšetřování delikventního i kriminálního chování je zapotřebí u mladistvých se lhaním počítat. V praxi se policii nejlépe osvědčuje separátní umístění mladistvých provinilců před prováděním výslechu, kdy takto se nemohou domluvit na své budoucí výpovědi. Snadno se pak v jednotlivých výpovědích najdou rozpory. Podobně je dobré postupovat i při řešení případů ve školách a jinde, kdy z taktického hlediska mladistvým dopředu nesdělíme, k čemu budou tázáni a před projednáním věci umístíme každého do jiné čekací místnosti. S poruchami chování se u dětí setkáváme stále častěji. Dle Mühlpachra¹⁰⁹ se jedná o „opakované porušování společenských a morálních norem, o opakující se vzorec asociálního, agresivního a vzdorovitého chování v trvání alespoň 6 měsíců, přičemž jedinec je schopný chápat hodnoty a normy společnosti.“ Příklady jednání, na kterých je diagnóza poruch chování založena, zahrnují nadměrné bitky nebo tyranizování slabších, krutost k jiným lidem nebo zvířatům, závažné ničení majetku, žhářství, krádeže, opakované lži, záškoláctví a útoky z domova, mimořádně časté a intenzivní výbuchy zlosti, vzdorovité provokování provázené silnou neposlušností. Poruchy chování mají velmi široký obsah, který byl z větší části probrán v kapitole sociální patologie.

Majetková a další protiprávní činnost přestupkového charakteru

Značnou část delikventních projevů se vznikem škody na majetku nebo proti veřejnému zájmu lze sankcionovat dle přestupkového zákona (zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích). Patří sem širší škála provinění na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniami (§ 30),¹¹⁰ dále přestupky proti veřejnému pořádku. Přísný postih hrozí tomu, kdo jako osoba podávající vysvětlení o trestném činu spáchaném jiným před orgánem činným v trestním řízení úmyslně uvede nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro roz-

¹⁰⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a upravené vydání. Praha: Portál, 2004, 870 s.

¹⁰⁹ MÜHLPACHR, P., *Sociopatologie*, 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. s. 79.

¹¹⁰ Pozn. autora, více in: Zákon č. 200/1990 Sb. O přestupcích.

hodnutí, nebo takovou okolnost zamlčí. Majetková přestupková činnost je u mladistvých bezpochyby nejčastější, přičemž je předpoklad, že většina skutečných provinění adolescentů v této oblasti není společností řešena, neboť pachatel není odhalen. Při recidivě majetkové přestupkové činnosti hrozí mladistvým postih trestními normami.

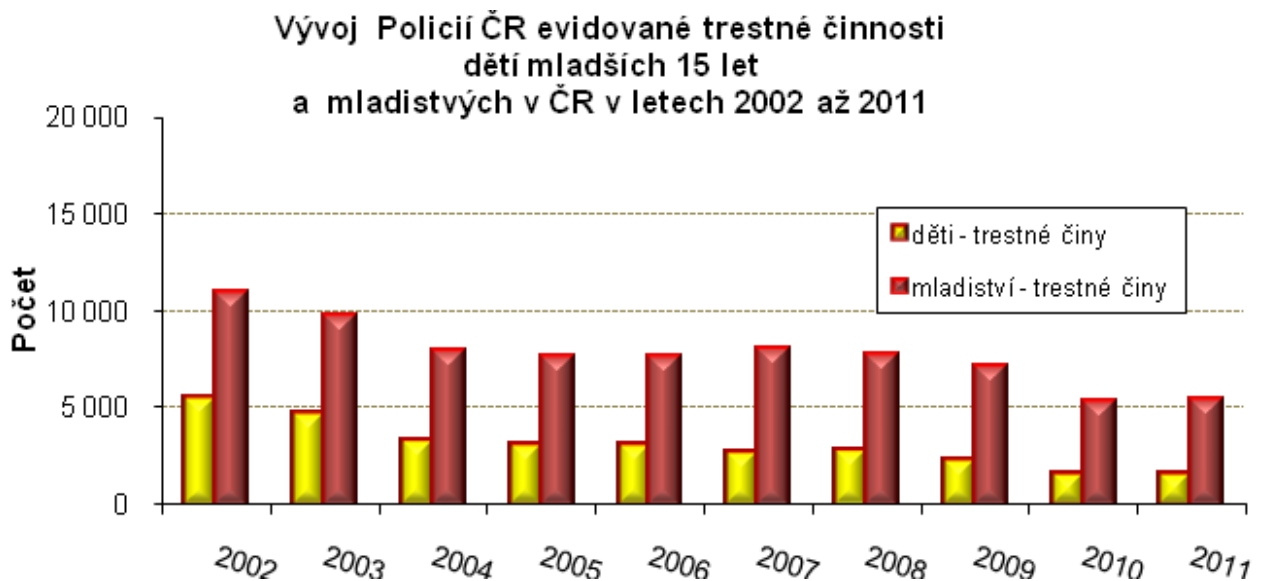
3.5. STATISTIKY KRIMINALITY MLADISTVÝCH

Předně musím konstatovat, že statisticky evidovat můžeme jen objasněnou činnost mladistvých pachatelů, což při dlouhodobém průměru objasnění, který koreluje u hranice 30 procent trestných činů, znamená, že přibližně u dalších 70 procent nelze pachatele dle věku selektovat. K tomu se přidává skutečná, ale neoznámená trestná činnost a na co chci upozornit u mladistvých obzvláště, tak to je neevidovaná trestná činnost z důvodu jejího páčání v rodinném prostředí, u známých nebo i jinde, když poškozený může považovat újmu, která mladistvému hrozí za svoji vlastní (např. drogově závislé dítě prodává zařízení bytu nebo odcizuje rodičům peněžité částky). U statistických údajů tedy doporučuji brát v úvahu latentní kriminalitu, tj. kriminalitu, která nebyla zjištěna.

V následujících statistických přehledech budu vycházet ze zpráv o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky, které každoročně zpřístupňuje Ministerstvo vnitra České republiky.¹¹¹ Zprávy obsahují informace o tendencích kriminality dětí a mladistvých, které konkrétní trestné činy a v jakém množství byly v předchozím roce Policií České republiky zjištěny, ale i údaje o pachatelích, kolik osob bylo vyšetřováno, stíháno a zjistíme i zda se jednalo o recidivistu, dítě či mladistvého. V poslední době jsou údaje doplněny rovněž z hlediska výsledků trestních řízení, což je nejuvěrohodnější ukazatel. Doplnující tabulky, zachycující data o kriminalitě v České republice v letech 2001 až 2010 jsou součástí přílohy diplomové práce.¹¹² Statistické údaje začínají přehledem o kriminalitě mládeže v letech 2002 až 2011.

¹¹¹ Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky, Ministerstvo vnitra České republiky 2004-2012.

¹¹² Příloha P1

■ 2009

V rámci objasněné kriminality zaznamenala trestná činnost mládeže v roce 2009 pokles, a to jak u dětí mladších 15 let, tak u mladistvých. Snížil se také podíl dětí mladších 15 let 1,7 % (-0,5 %) a mladistvých 4,3 % (-0,6 %) na celkovém počtu stíhaných a vyšetřovaných osob. Děti i mladiství se dopustili převážně majetkových provinění, respektive trestných činů a krádeží prostých. Velká část připadá do kategorie přestupků (škoda do 5 tis. Kč). Podíl pachatelů z řad dětí na objasněných loupežích činí 11 % a mladistvých 21 %, podíl pachatelů dětí na objasněných mravnostních trestných činech 8 % a mladistvých 14 %. Z celkového počtu objasněných vražd spáchali mladiství 5 skutků (-1). Počet trestných činů spáchaných dětmi činil 2.333, což je úbytek o 16,2 %. Počet trestných činů spáchaných mladistvými poklesl oproti roku 2008 o 7,8 % na číslo 7.123. Nejvyšší podíl mladistvých na celkovém počtu vyšetřovaných a stíhaných osob byl v kraji Vysočina a Moravskoslezském (v obou 6,2 %). Celkem bylo v roce 2009 odsouzeno 2.718 mladistvých osob. Mladistvým byly ukládány převážně trestní opatření odnětí svobody s podmíněným odkladem 1.006 osobám, trestní opatření obecně prospěšné práce 552 osobám. Nepodmíněných trestních opatření bylo uloženo 210. V případě 576 mladistvých bylo upuštěno od potrestání.

■ Rok 2010

Celkově v roce 2010 spáchaly děti mladší 15 let 1 584 skutků, což je úbytek o 749 deliktů. Mladiství spáchali celkově 5 339 skutků, což je enormní úbytek o 1 784 případů. Pokračuje též snižování podílu dětí mladších 15 let 1,4 % (-0,3 %) a mladistvých 3,6 % (-0,7 %) na celkovém počtu stíhaných a vyšetřovaných osob. Varovným signálem může být poměrně vysoký podíl mladistvých pachatelů loupeží, který činí 13,1 %. Nejvyšší podíl mladistvých na celkovém počtu vyšetřovaných a stíhaných osob byl Policií ČR evidován v Moravskoslezském kraji (5,4 %) a v kraji Vysočina (4,9 %), nejnižší naopak v hl. městě Praze (1,5 %). Děti i mladiství se dopouštějí převážně majetkových provinění, zejména krádeží a krádeží vloupáním, loupeží a ublížení na zdraví a ostatní kriminality (např. dopravní nehody, maření výkonu úředního rozhodnutí, sprejerství, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek atd.) Velká část se řadí do kategorie přestupků (škoda do 5 tis. Kč). Z celkového počtu objasněných vražd spáchali mladiství 4 skutky (-1). Mladistvým byly ukládány v převážné většině trestní opatření odnětí svobody s podmíněným odkladem – 907 osobám, obecně prospěšné práce – 411 osobám. Nepodmíněných trestních opatření bylo v roce 2010 uloženo 190. V případě 483 mladistvých bylo upuštěno od potrestání. Kromě nejrozšířenější majetkové trestné činnosti se stále více prosazuje u dětí trestná činnost páchaná prostřednictvím internetu, např. porušování autorských práv, šíření a přechovávání pornografie či podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod. Zejména ve velkých městských aglomeracích se nedaří snižovat rostoucí podíl mládeže na užívání, ale zvláště na distribuci i výrobě omamných a psychotropních látek a jedů a závislosti na alkoholu.

■ Rok 2011

Ve statistických údajích o činech jinak trestných u dětí mladších 15 let je číslovka 1.636, což je nárůst o 52 skutků, analogicky mladiství spáchali 5 427 skutků, což je nárůst o 88 deliktů. Zdá se, že jednou z příčin nízkého počtu mladistvých stíhaných a řešených ve zkráceném přípravném řízení může být zastření identity neznámých pachatelů (tedy i věku) trestné činnosti. Varovným signálem může být skutečnost, že děti mladší 15 let spáchaly v roce 2011 dvě vraždy (+2), mladiství 6 vražd (+2). Nejvyšší podíl mladistvých na celko-

vém počtu vyšetřovaných a stíhaných osob byl Policií ČR evidován shodně v kraji Vysočina (4,9 %), a Moravskoslezském kraji (4,9 %).¹¹³ Ministerstvo spravedlnosti v tomto roce zpracovalo zákon č. 311/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Nově může soud pro mládež uložit ochranné léčení (ústavní nebo ambulantní) dítěti mladšímu patnácti let a to na základě výsledků předchozího vyšetření duševního stavu dítěte, jestliže spáchalo čin jinak trestný ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo pod vlivem návykové látky. Ústavní léčení může soud pro mládež změnit dodatečně na léčení ambulantní a naopak. Ochranné léčení potrvá, dokud to vyžaduje jeho účel. Zákon nabyl účinnosti od 1. 11. 2011. Pro srovnání lze uvést, že za posledních deset let bylo nejvíce vražd spácháno dětmi i mladistvými v roce 2004 (4 trestné činy dětí a 12 trestných činů mladistvých).

Statistické údaje o kriminalitě mladistvých v rámci celé České republiky považuji za nezbytné doplnit o informace o kriminalitě na území města Brna, které jsou poskytovány nejen policistům jako služební pomůcka, ale také Magistrátu města Brna za účelem zvolení cílené strategie koncepce kriminality.

Kriminalita (přečiny a zločiny)

Rok	Celkem	Násilná	Mravnostní	Majetková
2010	15454	727	66	10648
2011	15476	832	93	10534

¹¹³ Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky, Ministerstvo vnitra České republiky 2004-2012.

Pachatelé

Rok	Věk 0-14	15-17 let	18 a více let	Recidivisté
2010	54	180	4326	2560
2011	76	173	4166	2559

Z předložených statistických údajů vyplývá, že kriminalita mladistvých neroste, jak je s oblibou uváděno v médiích, nýbrž dlouhodobě po poměrně výrazném snížení má spíše stabilní stav. Bohužel ovšem roste brutalita při páchání nejzávažnějších provinění a překvapuje také počet vražd. V oblasti kriminality a její prevence nemůžeme vynechat mediální poselství, která mají stále větší význam. Dnes a denně se setkáváme s informacemi, že mladiství provinilci byli před spácháním závažného provinění častými hráči násilných počítačových her a jiných patologických, byť masivně rozšířených zálib, **které jsou varujícím mementem zanedbané výchovy současných dětí.** Dle mého názoru stagnuje kriminalita mladistvých také proto, že mentalitu mladistvých mají mnohé děti mezi 18.-20. rokem, které trestní právo hmotné i procesní považuje za dospělé pachatele. Opozitně se dá uvažovat o mravní vyspělosti dětí mezi 14-15 rokem. **Jsem přesvědčen, že takto vytvořené statistiky (14-19+ let) by nám mohly do budoucna prozradit kvalifikovanější údaje o kriminalitě juvenilní mládeže.**

4 PREVENCE

4.1. PREVENCE KRIMINALITY Z HLEDISKA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Prevenčí kriminality „v užším slova smyslu rozumíme soubor nejrůznějších aktivit mimo-trestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení.“¹¹⁴ „Dobrá prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání, od kriminality, abúzu drog, záškoláctví až po předčasné těhotenství, nákaze pohlavně přenosných chorob apod.“¹¹⁵ V České republice je dlouhodobě protěžován systém komplexních preventivních aktivit vycházející z konceptu Světové zdravotnické organizace. Ta dělí systém preventivních opatření do úrovně primární, sekundární a terciární.

Primární prevence je nepřímou strategií, necíleně orientovanou na celou společnost, její instituce a občany; spočívá především v optimalizaci životních podmínek, zvláště sociálních, ale i materiálních, v péči o náležité fungování všech prosociálních aktivit, které vedou k vhodné socializaci jedinců a k pozitivnímu rozvoji společnosti jako mnohovrstevnatého celku. Patří sem osvěta, informace, poradenství, vzdělávání a volnočasové aktivity. Průběžně se zaměřuje na jedince, kteří ještě nezačali užívat tabák, alkohol nebo jiné drogy a neobjevuje se u nich sexuální promiskuita a kriminalita. Snaží se, aby se toto riziko nestalo skutečností, potlačit je v zárodku. Klíčovou dobou pro primární prevenci je časná adolescence. Musí předcházet všem typům sociálně patologického chování jako je nákaza virem HIV, předčasným těhotenstvím, abúzu alkoholu za využití prezentace sociálně příznivého chování. K zajištění primární prevence přispívá přednášková a osvětová činnost realizovaná Policií ČR a městskou policií. Styl

¹¹⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. et al: *Krimilogie*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 98.

¹¹⁵ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 258.

policejní práce podporující preventivní opatření je součástí tzv. programu community policing, který k nám přišel z Nizozemska a některých dalších západních zemí.

„Preventivní programy se dají rozdělit do pěti skupin:

- předškolní programy pro děti
- programy určené rodičům
- programy vázané na školu
- vrstevnické programy
- komunitní programy¹¹⁶

Novotný a další uvádí, že primární prevence má často charakter nepřímé strategie, kdy na úrovni společenské makrostruktury, mezostruktury a mikrostruktury usiluje o to, aby se soudržnost celé společnosti či společenství v regionech, městech, obcích a podnicích prohlubovala a dezintegrující tendence se zeslabovaly a byl minimalizován prostor pro kriminalitu.

Sekundární prevence je chápána jako přímá a cílená strategie orientovaná na jedince a skupiny kriminálně rizikové, ať již jako na potenciální pachatele, či oběti. Zaměřuje se též na ochranu materiálních hodnot, které jsou častěji objektem zájmu delikventů. Sem patří služby sociální péče nebo sociální prevence, eliminace sociálně patologických jevů typu záškoláctví, povalečství, vandalismu, dále oblast interetnických konfliktů či oblast příčin kriminogenních situací jako jsou dlouhodobá nezaměstnanost, sociální chudoba, nedostatečná rodinná výchova apod. Má zabránit rozvoji a postupu rizikového chování, pokud už vzniklo. Jde o rozpoznání rizika v časném stádiu, kdy jsou ještě dobré vyhlídky na nápravu nebo léčbu. Součástí sekundární prevence je také poskytování informací o drogách a jiném rizikovém chování a jejích škodlivých následcích.

¹¹⁶ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 260.

„K sekundární prevenci jsou zřizována střediska výchovné péče pro děti a mládež poskytující kromě ambulantní a internální péče i poradenské služby. Dále jsou to různé aktivity a speciální programy jako např. Peer programy, Dobrovolnická pomoc, Programy v přírodě apod.¹¹⁷

Dobrá primární a sekundární prevence nemůže být specifická, aby bránila pouze určitému typu chování dětí. Dobrá prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání - kriminalitě, užívání drog, odpadávání ze škol a z učebních oborů, předčasná těhotenství, atp. Navíc cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, ale cílem musí být prevence sociálně příznivého chování, tj. chování, jež se neslučuje s jednáním protispoločenským. Primární a sekundární prevence je nemyslitelná bez ohledu na hodnotovou orientaci dětí, bez podpory alternativních životních programů, odklánějících rizikové děti od stylu života, který by mohl vést k jejich společenské degradaci.¹¹⁸

Terciární prevence je koncipována jako přímá preventivní strategie zacílená především na předcházení kriminální recidivě. Jedná se o ty segmenty společnosti, které kriminalitou již byly zasaženy. Nastupuje při selhání primární a sekundární prevence, vztahuje se na lidi s již existujícím problémem, kteří byli za své jednání postiženi výkonem trestu odnětí svobody, ochranným či preventivním výchovným opatřením. Zaměřuje se na následky rizikového chování, které se už rozvinulo, má tyto následky vyrovnat nebo napravit nebo aspoň zabránit zhoršování stavu, pokud náprava není možná. Jde např. o odvykací kúru nebo důslednou kontrolu chování. Otázka úspěšné resocializace závisí na úrovni péče, kterou je společnost schopna poskytnout mladému člověku po jeho návratu ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy či z výkonu trestu odnětí svobody. Nemá-li jedinec zajištěné dostatečně kvalitní zázemí – bydlení, práci, není-li mu poskytnuta pomoc při řešení řady situací, na které není připraven nebo je neumí vůbec řešit, dochází velmi brzy k recidivě sociálně patologického chování. „Účinná terciární preven-

¹¹⁷ FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Sociální patologie. Analýza příčin a možnost ovlivňování sociálně patologických jevů*. Praha : Grada Publishing, 2009, 224 s.

¹¹⁸ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 267.

ce chrání společnost před důsledky jednání pachatelů trestných činů na jedné straně a na druhé straně výchovně podněcuje, vede pachatele k pozitivní, prosociální, změně chování, k osvojení určitých sociálních dovedností odolávat nástrahám působení kriminogenních faktorů, k předvzetí odpovědnosti za své chování.¹¹⁹

„Preventivní programy by měly zahrnovat kromě důkladně vzdělaného, neautoritativního provázení dospívajících také správné informace o zdravotních potřebách dospívajících (včetně informací, že dospívání je teprve období zrání a zvýšené zranitelnosti v mnoha směrech); vytváření dovednosti jak se vyvarovat rizikovému chování, především jak odolávat tlaku vrstevníků, ale i jak řešit problémy a účinně komunikovat s vrstevníky a dospělými; zdůrazňovat potřebu bezpečného a podpůrného prostředí i v dospívání.“¹²⁰

4.2. STRUKTURA PREVENCE KRIMINALITY

Podněty k proviňování vycházejí převážně z hlubších pater psychiky, takže v podstatě bývá neúčinné ovlivňování provinilců logickými argumenty, hrozbami, klasickou výchovou (metoda cukru a biče), psychickým či fyzickým násilím, dlouhodobými tresty nebo izolací. Paradoxně patří právě v tomto případě na hrubý pytel velmi jemná záplata, kterou představují pozitivní emoční vlivy, pozitivní sociální zkušenost, odpuštění, promyšlené odhalování a ladění provinilcova niterného potenciálu, pěstování osobnostní košatosti, soucitu, vcit'ování, akceptace jiných, souznění, zdůrazňování a využívání kladných rysů apod.¹²¹

Sociální prevence

Představuje aktivity ovlivňující proces socializace a sociální integrace a také činnosti zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou

¹¹⁹ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 10.

¹²⁰ HAMANOVÁ, J.: *Rizikové chování v dospívání. In Rizikové chování dospívajících a jeho prevence*. 1. odborný seminář, SZÚ, 2000. Dostupné z www.cevap.cz.

¹²¹ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, Liberec : Dialog. 2006, s. 8.

považovány za klíčové příčiny páchaní trestné činnosti. Sociální prevence je součástí sociální politiky. Efektivita sociální prevence není statisticky měřitelná, lze na ni jen usuzovat jen z odhadů sociálních perspektiv objektů preventivního působení. Nejvýznamějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dětí ve školách. Vlivným nástrojem je také sociální politika státu, která kvalifikuje systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží.

Situační prevence

Vychází ze zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za předvídaných okolností. Prostřednictvím opatření režimové, fyzické a technické ochrany se snaží kriminogenní podmínky minimalizovat. Úspěšnost situační prevence je vysoká, je však podmíněna adekvátní volbou opatření a finančními a personálními prostředky do ní vloženými. Nejeftektivněji působí při omezování majetkové trestné činnosti. Jádro situační prevence nesou na svých bedrech především obce (Městská policie), občané (prvky zabezpečovacích zařízení a opatření) a instituce (soukromé bezpečnostní agentury. Hlavním nositelem a navrhovatelem preventivně situačních opatření je v rámci svých vymezených kompetencí Ministerstvo vnitra prezentované Policií České republiky.

Prevence viktimmnosti a pomoc obětem trestných činů

Je založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob. Jedná se o skupinové i individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství, trénink v obranných strategiích a propagaci technických možností ochrany před trestnou činností. Užívá metody sociální i situační prevence, a to podle míry ohrožení na primární, sekundární i terciární úrovni. Jako podskupinu sem řadíme i informace pro občany o možnostech obrany a ochrany před trestnou činností.¹²²

¹²² Koncepte prevence kriminality ve městě Brně na léta 2013–2016 - „*Městský program prevence kriminality v Brně*“

4.3. FORMY POMOCI VERSUS UKLÁDANÁ OPATŘENÍ

Dle Krause se jedná o „postup vedoucí k realizaci zvoleného výchovného cíle směřujícího k ovlivnění osobnosti vychovávaného. Uvádí tyto metody sociálně výchovné činnosti: „rozhovor, organizování (pedagogizace) prostředí, práce se skupinou, metoda situační, inscenační, režimová, animace a metoda mediace.“¹²³ Nejčastěji využívanou metodou je rozhovor, ze kterého získáváme informace a v rámci něj můžeme výchovně působit prostřednictvím vysvětlování a přesvědčování nesprávnosti jeho názorů, postojů, z nich vyplývajícího chování a při využití dalších sociálně pedagogických metod. Metoda organizování prostředí vychází především ze smyslu vztahového, při kterém ke klientovi navozujeme vztah důvěry, empatie a eliminujeme pocity viny a odsuzování. Metodika práce se skupinou se jeví velmi účelnou, využívá přítomnosti osob z nejbližšího sociálního okolí klientů (zejména rodičů) či užší komunity (třídní učitel, soused aj.), při aplikaci různých druhů psychosociálních terapií apod. Metody situační nutí přizpůsobit výchovné postupy působením momentální situace klienta, vyplývající z jeho emocionálních a dalších individuálních potřeb, které celkový výchovný dopad ovlivňují. Klient dochází na setkání pravidelně, třebaže i z donucení sankcí uloženou mu soudem. Metoda režimová je zejména pro osoby stíhané a odsouzené pro trestnou činnost klíčová, neboť pravidelný řád s nutností dodržování časově posloupných činností je právě tím, co v jejich životě absentuje, ať již se jedná o stabilní pracovní návyky, či např. smysluplné rozvržení denních aktivit včetně trávení volného času. U juvenilních delikventů je vhodné využívat metody kompenzace nevhodných podnětů a metody nabídky podnětů vyplývajících z jejich individuálních potřeb. Metody používáme až po hlubším poznání osobnosti klienta a jeho zaměření, ze kterého vycházíme při poradenství a poučení o tom, jakými způsoby je možno trávit volný čas tak, aby se jedinec nedostával do konfliktu se zákonem, a přitom po všech směrech dostatečně saturoval své základní potřeby. Analogická metoda podpory orientované na seberealizaci může být přínosná individuálně a pro celou společnost. Vezmeme-li v úvahu Maslowovu

¹²³ KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*, 1. Vydání, Praha : Portál, s.r.o. 2008, s. 173-183.

hierarchii potřeb, dle níž seberealizace stojí až na vrcholu pomyslné pyramidy, je zřejmé, že se vyplatí zaměřit na tuto oblast více aktivit.

Velmi důležité jsou metody posilování vlastních kompetencí, kdy je klient veden k uvědomění si svého osobnostního práva řídit směr svého života a zároveň převzít odpovědnosti za něj v souvislosti s hodnotovou hierarchií. Všechny metody jsou zaměřené nejen na přítomnost, ale přináší i náhled do budoucna. Specializovanou metodou, která se osvědčila v resocializačním procesu více než jiné, je metoda plánování pozitivní perspektivy, kdy klientovi nabídneme určitou vidinu zlepšení momentálního závadového stavu, a to tak, aby pro něj plánovaný život v intencích právních, ale i ostatních norem, byl o poznání lákavější než ten, který k nastalé situaci vedl. Nenahraditelné jsou konzultační aktivity, jakož i supervize a intervence, ve smyslu činění opatření s cílem zabránit dalšímu prohlubování problému. Metoda příkladu je ve věkové skupině mladistvých rovněž využitelná, ale musí se jednat o silnou osobnost, kdy by příslušný vzor (pedagog, etoped, sociální pracovník) svým chováním, názory a osobnostními kvalitami vhodně přispěl k pozitivnímu formování osobnosti klienta a předal by mu vzorce žádoucího chování. V případě, že resocializační činnost vykonává osoba nezkušená (např. dobrovolník v neziskových organizacích), která se nedovede vcítit do potřeb klientů a nedokáže pro svoji nevědomost vyhodnotit správné postupy, může svojí činností napáchat více škod než užítku. S tím souvisí další metoda, kterou je posílení důvěry. Klientovi dáme najevo, že mu důvěřujeme a věříme v jeho schopnosti dostat se na vytyčenou úroveň. Při splnění je možno klienta dále motivovat. Metoda využití jasných pravidel, mezi námi a klientem je nezbytná u fungování každého programu, a jestliže ji narušíme, můžeme přijít o důvěru klienta navždy.¹²⁴

Převýchova provinilců je úspěšná pouze tehdy, vytvoří-li předpoklady pro praktické uplatnění v osobním, profesním i společenském životě a stane-li se ukotveným efektem, jenž nevyčpí při první kolizi či krizi. „Náprava provinilců vede nejčastěji k pozitivnímu ovliv-

¹²⁴ BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. rozšířené a aktualizované vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 60 – 62.

ňování hodnot, charakteru a potažmo k žádoucí změně jednání a chování, v nejlepším případě dokonce k vytvoření nových osobnostních parametrů.¹²⁵

Výchovná opatření

Černíková v této souvislosti uvádí „nápis na káznici pro mladistvé sv. Michala v Římě (r. 1718): Trestati nepoctivé je málo, jestliže je výchovou neučíme být poctivými“. U mladistvých by mělo vždy platit, že nejprve jsou uplatněny ty sankce, které větší měrou obnovují sociální vztahy, sociální rozvoj a odpovědnost a obsahují větší předpoklad pro plynulejší reintegraci, a teprve pak jako ultima ratio trest odnětí svobody.¹²⁶ Nejlehčí z forem sankcí jsou výchovná opatření, která nemohou být dospělému pachateli uložena vůbec (výjimkou je jedinec, který spáchal trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých). Dle ust. § 15 odst. 2, zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou výchovnými opatřeními dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou s tím, že jejich cílem je usměrnit způsob života mladistvého, a tím podpořit a zajistit jeho výchovu.¹²⁷ Výchovná opatření se užijí tehdy, když je upuštěno od trestního opatření, avšak dovoluje-li to jejich povaha, je možné je uložit mladistvému i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení (např. podmíněné zastavení trestního stíhání). Výchovná opatření lze ukládat pouze se souhlasem mladistvého provinilce a vzhledem k tomu, že se jedná o sankce nejmírnější, nesetkáváme se s jejich odmítnutím.

Ochranná opatření

Trestní zákoník ve svém § 36 taxativně vyjmenovává dva typy trestních sankcí, které je možno dle tohoto zákona uložit: tresty a ochranná opatření. Uložit je lze pouze na základě zákona (nullum crimen, nulla poena sine lege). „Trestní zákoník tak vychází z dualismu trestních sankcí.“¹²⁸ Ochranná opatření vznikla v procesu realizace ideí pozitivistických

¹²⁵ NOVOTNÝ, O., et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004, s. 19.

¹²⁶ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 244 s.

¹²⁷ Ust. § 15 odst. 4 zák. č. 218/2003 Sb., in: ŠÁMAL, P., et al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. vydání. Praha : C.H.Beck, 2007, 1227 s.

¹²⁸ FRYŠTÁK, M.: *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Ostrava : 2009, str. 139.

směru v trestním právu. Nejpodstatnějším faktorem při realizaci sankcí je idea přiměřenosti. Dualistický systém sankcí vychází z představy trestu jako sociální a morální výtky. Mezi opatření ochranná, která je nutno brát jako zvláštní právní následek trestného činu nebo činu jinak trestného, zahrnujeme ochranné léčení, zabezpečovací detenci, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochrannou výchovu. Ukládání a výkon ochranné výchovy jsou upraveny v ust. § 21 až § 23 a § 81 až § 87 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Nezanedbatelným principem ochranných opatření je skutečnost, že je lze na rozdíl od trestů ukládat i provinilcům, kteří z různých důvodů nejsou trestně odpovědní, tedy je lze uložit například i za čin jinak trestný. Výkon ochranných opatření se nepromlčuje, nemohou být zahlazena ani prominuta amnestií či milostí. Jejich hlavním účelem je ochrana společnosti spočívající v odstranění nebo snížení nebezpečí dalšího porušování nebo ohrožování zájmů chráněných trestně právními zákony. Jednotlivými cíli je prevence, léčení a izolace osob nepříčetných a zmenšeně příčetných, jsou reakcí na trestnou činnost osob s psychickým onemocněním (např. psychóza) nebo osob, u kterých je zjištěn stav vyvolaný duševní poruchou (např. při některém druhu závislosti), ale mohou být též reakcí na vývojové zvláštnosti dospívání. Měly by kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého. Ochranná opatření tak mají charakter sociálního opatření s preventivním dopadem do budoucnosti. „Plní protektivní funkci především ve vztahu ke společnosti, a teprve druhotně chrání zájem osoby, které tato sankce byla uložena.“¹²⁹ Intenzita zásahu do integrity jedince může být větší než u některých forem trestů, což je situace při uložení opatření zabezpečovací detence. Jestliže dojde k současnému uložení trestu a ochranného opatření, vykonává se nejdříve výkon trestu. Zákon povoluje souběžné ukládání více ochranných opatření. Výkon ochranných opatření je upraven v § 351 a následujících trestního řádu, u mladistvých v § 80 a navazující zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Uložením výchovného opatření se sleduje hlavně prevence, zahrnující složku léčebnou, výchovnou, zabezpečovací a terapeutickou. „Potřeba uložení ochranných opatření a jejich intenzita není určována stupněm společenské nebezpečnosti činu pro společnost, ale především potřebou léčení, výchovy a izolace“.

¹²⁹ BACHOVÁ, J.: *Ochranná opatření de lege lata a de lege ferenda*. Diplomová práce. Brno : 2009, in Bargel, M., Mühlpachr, P., Kocanda M., *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*, IMS. Brno : 2010, s. 151.

Ochranné léčení ukládá předseda senátu obligatorně osobám nepříčetným a zmenšeně příčetným a fakultativně těm, kteří páchají trestnou činnost pod vlivem nebo v souvislosti se zneužíváním návykových látek. Při méně závažných případech se vykonává ve specializované ambulantní formě, ve státních i nestátních zdravotnických zařízeních. Fakultativní ukládání přichází v úvahu též u pachatele, který spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Závažné případy se realizují formou ústavní ve státních zdravotnických zařízeních nebo v zařízení pro výkon trestu odnětí svobody v průběhu jeho vykonávání. Rozeznáváme čtyři kategorie léčby: psychiatrické, protidrogové, protialkoholní a sexuologické. Doba léčení není omezena a o jejím ukončení rozhoduje příslušný soud v jehož obvodu se léčení vykonává, na základě odborného posudku. „Specifickou situaci pak představuje změna ochranné léčby na zabezpečovací detenci a naopak.“¹³⁰ „Lékaři zdůrazňují, že zdařilost léčení se neodvíjí jen od léčby medikamentózní, musí být zastoupena ochota spolupracovat, akceptovat režimové prvky léčení, ochota a schopnost určité sebereflexe, ochota a schopnost vynakládat volní úsilí k dosažení změny chování.“¹³¹ Jestliže nelze zabezpečit ochranu společnosti před důsledky chování mladistvého delikventa, nastupuje novější typ ochranného opatření subsidiárního charakteru – zabezpečovací detence.

Zabezpečovací detence upravuje vedle trestního řádu zákon ve vztahu *lex specialis*, kterým je zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. Ukládá se pachatelům, u kterých nedostačuje ochranné léčení (sadisté, psychopaté, nebezpeční agresori, sexuální devianti, ...), přičemž je možno ho uložit jak dospělým tak mladistvým. Obligatorně se ukládá v případech, kdy soud rozhodne o upuštění od potrestání pachatele, který spáchal úmyslný trestný čin, na který stanoví zákon trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. „Soud uloží trest i pachateli činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvláště závažného trestného činu, pro nepříčetnost trestně neodpovědnému, jehož pobyt na svobodě je nebezpečný.“¹³² Provádí se v ústavu pro výkon zabezpečovací detence

¹³⁰ BARGEL, M., MÜHLPACHR, P., SP. KOCANDA M., *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno : IMS, 2010, s. 156.

¹³¹ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, 244 s.

¹³² ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s.164.

s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Výkon detence realizován v detenčních ústavech, jejichž zřizovatelem je výhradně Vězeňská služba v ČR a je spojen s dozorem. Ve městě Brně je prováděn ve Vazební věznici na ulici Jihlavské. Zabezpečovací detence trvá tak dlouho, dokud porucha trvá, i celoživotně. Soud periodicky přezkoumává důvody jejího trvání (1x za rok u dospělých, 1x za půl roku u mladistvých).

Ochranná výchova je poskytována dětem od 12 let do 18 let, ve výjimečných případech do 19 let. Jejím účelem je vhodnými výchovnými postupy čelit vzniku další trestné činnosti, jež by pramenila z výchovné zanedbanosti jedinců. Vychází nejen ze zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ale také ze zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně-výchovné péči. Dětem se ukládá v občansko-právním řízení za činy jinak trestné nebo trestné činy s výjimečným trestem, pokud není možné zajistit řádnou výchovu nebo dítě nelze svěřit do výchovy jiné osobě. Je navrhována ústavní výchova v zařízení ze soustavy školských institucí pod Ministerstvem školství. Mladistvým se ukládá v trestním řízení, v případech, kdy o provinilce není náležitě postaráno, jeho výchova byla zanedbávána, žije v nevhodném prostředí a ochranná výchova povede k nápravě spíše než uložení trestu. Uplatňuje se u provinilců, u kterých je nezbytné zajištění péče v plném rozsahu mimo rodinné prostředí. O ochranné výchově budu blíže referovat v kapitole Etopedická zařízení pro brněnskou mládež.

Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty (nebo zabránění náhradní hodnoty) se uplatňuje ve vztahu k věci, která by mohla být předmětem trestu propadnutí věci, ale takový trest nebyl uložen. Používá se v případech, kdy provinilce nelze stíhat ani odsoudit (např. pro nedostatek věku), soud od potrestání pachatele upustil (např. pro nepříčetnost v důsledku choroby) a vyžaduje to ochrana společnosti. Určující je vztah zabraněné věci k provinění a požadavek na zajištění bezpečnosti osob, majetku a veřejného zájmu. Český právní řád vedle výchovy ochranné zná i institut výchovy ústavní, která se však ukládá dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků

Trestní opatření

Naukou o trestu a jeho účincích se zabývá penologie. Jedná se o vědu, která zkoumá sociálně psychologické procesy, jevy, vztahy a zákonitosti, které vznikají v důsledku aplikace trestu, určuje vývoj penologických koncepcí, zkoumá efektivnost a vedle dalších funkcí zkoumá a hledá i jiné sankce, které by účinně ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů (ochranná opatření, alternativní tresty).¹³³ Pachateli nelze uložit nepřiměřené nebo dokonce kruté sankce. K uložení trestních opatření by měl soud pro mládež přistoupit až v krajním případě, kdy účelu zákona by nebylo možno dosáhnout jinak. Taxativní výčet trestních opatření vymezuje § 24 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jedná se o:

- obecně prospěšné práce
- peněžité opatření
- peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- domácí vězení
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení)
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněně

„Na trestní sankci lze nahlížet jako na negativní zpětnou vazbu na závažné hrubé selhání chování jedince porušující základní sociální normy společenského soužití.“¹³⁴ Mladistvému oproti dospělým nelze uložit zákaz pobytu, vyhoštění na dobu neurčitou a výjimečný trest na doživotí. Nepodmíněný trest odnětí svobody nesmí být delší 10 let. Obecně prospěšné práce lze uložit mladistvému pachateli za podmínek daných tr. zákoníkem, přičemž horní hranice sazby tohoto trestního opatření nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku. Zákaz činnosti může soud uložit jen

¹³³ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 11-12.

¹³⁴ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 29.

tehdy, není-li to na překážku přípravě na budoucí povolání mladistvého, současně lze uložit i přiměřená výchovná opatření. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce může trvat maximálně pět let, současně lze uložit i přiměřená výchovná opatření. Trestní sankce vyhoštění se ukládá zcela výjimečně s přihlédnutím k nejlepšímu zájmu mladistvého, výměra činí od jednoho do pěti let. Domácí vězení není speciálně upraveno, jeho úprava je podřízena trestnímu zákoníku, a to včetně doby, po kterou lze toto opatření uložit. Trest odnětí svobody podmíněně odloženého a odnětí svobody podmíněně odloženého s dohledem se ukládá na jeden až tři roky.

„System odměn a trestů musí být nestranný, živý a proměnlivý. Musí respektovat věk, intelekt, charakter a případný stupeň mravní narušenosti provinilců. Adepti převýchovného procesu s ním musí být předem detailně seznámeni, aby mu porozuměli, retroaktivita musí být zcela vyloučená. Odměna i trest musí být v principu vždycky stejně stimulující, a to podle neproměnitelné teze odměny spíše rozšiřují nebo posilují práva účastníka převýchovného procesu, trest mu naopak stanovuje spíše jen více povinností. Tato zásada je mimořádně funkční a je třeba ji uplatňovat také v rodině při výchově problémových nebo mravně narušených dětí. Ani ten nejpřísnější trest však nesmí oklešťovat základní práva, která jsou v systému odměn a trestů jasně vymezena.“¹³⁵ Výkon trestu lze chápat jako formu resocializačního zařízení, které může mít například u drogově závislých osob institucionální povahou velmi pozitivní efekt (odvykací procedura, režimová terapie). V tomto segregovaném prostředí jsou mladiství umístěni zvlášť. (Pozn. pod čarou: Dle znění § 31 odst. 4 zákona o soudnictví mládeže odst. vykonávají nepodmíněně odnětí svobody mladiství, kteří nepřekročili 19. rok svého věku, odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé.) Pracují s nimi speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé a dozorcí s odpovídající odbornou přípravou. Primárním předpokladem efektivního průběhu řízení proti juvenilním delikventům a dosažení požadovaného výsledku je aktivní spolupráce orgánů činných v trestním řízení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a PMS ČR.

Úloha probační a mediační služby (PMS)

¹³⁵ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, Liberec : Dialog. 2006, s. 60.

Ačkoliv se v mnoha publikacích uvádí, že probační a mediační úředníci v trestním řízení proti juvenilnímu delikventovi působí od samého počátku, není tomu tak. Intervenci ve výchovných opatřeních zpravidla přebírají sociální pracovníci, konkrétně kurátoři pro mládež, kteří o problému s mladistvým vědí již od začátku, zatímco probační a mediační služba obdrží od policie až sdělení podezření nebo sdělení obvinění předané mladistvému a do projednání věci státním zástupcem zůstává fakticky do trestního řízení nezapojena. Výjimky jsou sice možné, ale zpravidla se jedná o iniciativu obhajoby nebo přímo podezřelého, který v minulosti již byl klientem probační a mediační služby. Policejní orgán vyžaduje od probační a mediační služby zprávu k obviněnému. Překvapuje mne, že u mnoha recidivujících mladistvých, a to i těch z výkonu trestu, přichází informace, že obviněný nebyl dosud klientem PMS.

Jedním z často realizovaných výchovných opatření je dohled probačního úředníka, který vychází z praxe obdobné u dospělých pachatelů. „Rozumí se jím dlouhodobá spolupráce s odsouzeným, v rámci níž je povinen být v pravidelném kontaktu s probačním úředníkem, spolupracovat při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a též je zde obsažena kontrola dodržování podmínek uložených soudem.“¹³⁶ Probační úředník by se při dohledu měl zaměřit, v souladu s dohledovým probačním plánem, na výchovné působení také u rodinných příslušníků nebo osob, kterým je mladistvý svěřen. V případě výskytu osobních, rodinných a jiných problémů by měl poskytnout pomoc nebo ji zprostředkovat. Další výchovné opatření je probační program, který musí projít schválením Ministerstvem spravedlnosti ČR a být zapsaný v seznamu. „Akreditované programy zastřešují soukromé subjekty, různé obecně prospěšné společnosti a občanská sdružení.“¹³⁷ Probační programy by měly zabezpečit sociální rozvoj, eliminaci kriminogenních faktorů, které mladistvého vedly ke spáchání provinění, případně dále vést k recidivě a v rámci mediační činnosti urovnání konfliktního stavu s poškozeným. Další výchovná opatření jsou výchovné povinnosti a výchovná omezení. Jejich smyslem je přimět nezletilého ke změně postojů žádoucím směrem, stabilizovat jeho poměry a prostředí.

¹³⁶ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 197.

¹³⁷ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*, 1. Vydání. Praha : Leges, 2011, s. 343, 344.

Výchovná povinnost spočívá v konání nějaké kladné činnosti dlouhodobějšího rázu, například podrobit se léčení, bydlet s rodiči, účastnit se nějakého programu (léčebného, vzdělávacího, terapeutického, rekvalifikačního apod.) Se souhlasem mladistvého se může jednat též o jednorázové plnění, například zaplacení způsobené škody a/nebo složení přiměřené finanční částky na peněžitou oběť trestné činnosti. Naproti tomu výchovná omezení mají podobu zákazů, ve smyslu zdržení se společensky nežádoucího chování, například stýkat se s určitými osobami, hrát hazardní hry, užívat návykové látky nebo navštěvovat nějaké akce.

4.4. ETOPEDICKÁ ZAŘÍZENÍ PRO BRNĚNSKOU MLÁDEŽ

O jedince mohou pečovat instituce náležející do resortu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, spravedlnosti, práce a sociálních věcí a zdravotnictví, a to na úrovni ambulantní péče (poradenství) nebo ústavní péče. Převýchovná (etopedická) péče je zajišťována ve speciálních školských výchovných zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Systém etopedických zařízení definuje zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.¹³⁸ Ústavní výchova je opatření, které nařizuje soud podle zákona o rodině nebo podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže dětem do 18. let. Důvody mohou být výchovné nebo sociální. Ústavní výchova trvá tak dlouho, jak je nezbytně nutné, nejdéle však do dosažení zletilosti. Výjimečně může být tato výchova prodloužena zletilé osobě až do 19. let (v zájmu dokončení vzdělání), ale pouze se souhlasem jedince, kterého se týká. O jejím zrušení rozhoduje soud. Zrušena může být kdykoliv na základě žádosti zákonných zástupců, pokud splnila svůj výchovný účel anebo pokud pominuly důvody, pro které byla nařízena.

Ochranná výchova je ochranné opatření, které se nařizuje jedincům od 12. do 18. let podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. U dětí od 12. do 15. let ji soud nařizuje v případě, kdy spáchaly čin, za který lze dle trestního zákoníku uložit výjimečný trest. Mladistvým mezi 15. a 18. lety nařizuje soud ochrannou výchovu za trestný čin, pokud je pravděpodobné, že bude mít větší efekt než uložení trestu odnětí svobody. Ochranná vý-

¹³⁸ PROCHÁZKOVÁ, Marie, in VÍTKOVÁ, Marie. 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. Paido, 2004, s. 378-379.

chova se realizuje ve speciálních školských výchovných zařízeních. Trvá do dosažení zletilosti a může být prodloužena až do 19. let, pokud nesplnila svůj účel.¹³⁹ Jedinec je přijat do ústavní etopedické péče na základě soudního rozhodnutí o ústavní nebo ochranné výchově. Předseda senátu nařídí ústavní výchovu nebo uloží ochrannou výchovu, nerozhodne však o zařízení, v němž bude výchova realizována. O zařízení, kde bude ústavní nebo ochranná výchova realizována, rozhodne příslušný diagnostický ústav na základě komplexního vyšetření jedince. „Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.“¹⁴⁰

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav má v systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy zvláštní postavení. Je to instituce, které přijímá děti krátkodobě, na základě žádosti rodičů, zástupců školy nebo z rozhodnutí soudu, zpravidla na dobu 8 týdnů, ale plní též funkci azylu pro děti na útěku od rodiny. Provádí jejich komplexní diagnostiku po stránce pedagogické, psychologické, sociální a zdravotní, na jejímž základě rozhoduje o umístění do konkrétního školského zařízení. Může též poskytovat preventivně výchovnou péči dětem na základě žádosti rodičů, péči dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, zadrženým na útěku z jiných zařízení, a to po dobu nezbytně nutnou, formou diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných, sociálních, organizačních, koordinačních a metodických opatření.

Na základě hloubkové diagnostiky je na každé dítě zpracovaná komplexní diagnostická zpráva, která specifikuje výchovné a vzdělávací potřeby a navrhuje „Program rozvoje osobnosti“. S ohledem na tyto potřeby a perspektivu dítěte umísťuje diagnostický ústav dítě do školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, které poskytuje péči dlouhodobou: dětského domova, dětského domova se školou či výchovného ústavu. Diagnostickým ústavem prochází všechny děti s ústavní či ochrannou výchovou mimo

¹³⁹ VOJTOVÁ, V., in Pipeková, J., Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno : Paido, 2006. s. 114.

¹⁴⁰ PROCHÁZKOVÁ, Marie, in VÍTKOVÁ, Marie. 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. Paido, 2004, s. 378-379.

těch bez závažných poruch chování, které mohou být umístěny přímo do dětského domova nebo dětského domova se školou na základě své osobní dokumentace.

Matoušovi konstatují, že „jen zlomek svěřenců se z diagnostického ústavu vrací tam, odkud do něj přišli. Jsou to prakticky jen ti, kteří byli umístěni v diagnostickém ústavu na přání rodičů, případně dětského domova. Naprostá většina svěřenců je zhruba po dvouměsíčním pobytu v diagnostickém ústavu umístěna ve výchovném ústavu.“¹⁴¹

DÚM Brno - Veslařská

Pod heslem „*pomáháme nalézt cesty*“ působí Diagnostický ústav pro mládež v Brně na ulici Veslařská. Je to koedukované školské zařízení, které přijímá děti ve věku 15 až 18 let na základě soudního rozhodnutí. Tyto děti se na své cestě životem odchýlily od norem společnosti, revoltují, brání se přijmout pravidla dospělých. V DÚM se snaží zastavit jejich směřování na cestě, která je ohrožuje a společně s nimi dospět k poznání možností, mantinelů a norem, které jsou nejen společností akceptovatelné, ale i těmto dětem příjemné a užitečné.¹⁴²

Z návštěvi DÚM vyplývají tyto přístupy ke klientům:

- Ne trestání, ale trpělivá podpora a pomoc v osobnostním vývoji
- Respektování a rozvoj autentické individuality
- Co nejméně, ale jasně stanovených pravidel
- Podpora vzájemné důvěry na bázi navázaného vztahu
- Práce na principech dohody s dítětem, posilující princip adekvátního partnerství (krátkodobé kontrakty)
- Převaha pozitivně stimulujících prvků
- Odlišovat emoce a chování, jedince a jeho činy (Nejsi špatný, ale to, cos udělal, je špatné. NE: nemám tě rád, ALE: nelíbí se mi, co děláš...)
- Pracovník je modelem chování (NE: dělej, jak říkám, ALE: dělej, jak dělám já)
- Aktivizace dospívajících, spolupráce na programech

¹⁴¹ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, s. 159.

¹⁴² <http://www.dum-brno.cz>

- Snaha otevírat prostor pro veřejnost – sociálním pracovníkům, studentům, dobrovolníkům, médiím atd. Snaha aktivně vystupovat z instituce směrem ven a aktivizovat děti například ve studentských iniciativách, dobrovolnických programech typu LATA, projektech typu Art Party, CM apod.

Dětský diagnostický ústav Hlinky

Je diagnostické zařízení tzv. prvního kontaktu pro děti, které mají být umístěny v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Přijímá děti školního věku s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou nebo předběžným opatřením o umístění, které ve všech případech vydává soud.

Po skončení dvouměsíčního diagnostického pobytu jsou děti rozmísťovány do různých typů speciálních školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Během pobytu se začíná s procesem resocializace. Zařízení přijímá také děti zadržené Policií ČR z jejich spádové oblasti (území bývalého JM kraje) na útěku z domova či z výchovného zařízení.

Dětský domov

Dětský domov zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, bez závažných poruch chování, které jsou tělesně a duševně zdravé, zpravidla ve věku od 3 do 18 let, v odůvodněných případech do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Do dětského domova mohou být přijímány i nezletilé matky spolu se svým dítětem, jeho úkoly jsou zejména výchovné, vzdělávací a sociální. „Pobyt dítěte v dětském domově může být ukončen soudním rozhodnutím o zrušení ústavní výchovy, dosažením zletilosti nebo přemístěním do jiného typu zařízení.“¹⁴³ V domově děti zůstávají do doby ukončení vysokoškolského studia (do 26 let). Kapacita těchto domovů bývá mezi 20 až 30 svěřenci.

Dětský domov se školou

¹⁴³ PROCHÁZKOVÁ, Marie, in VÍTKOVÁ, Marie. 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. Paido, 2004, s. 378-379.

V dětských domovech se školou probíhá edukace dětí s nařízenou ústavní výchovou, pokud mají závažné poruchy chování, nebo vyžadují pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu specifickou výchovně-léčebnou péči. Jsou sem zařazovány také děti s uloženou ochrannou výchovou a nezletilé matky se závažnými poruchami chování nebo s duševní poruchou, která vyžaduje zvláštní výchovně-léčebnou péči, a to i se svými dětmi. Děti jsou sem umísťovány zpravidla od věku 6 let do doby ukončení povinné školní docházky, umístování odděleně jsou chovanci s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou. „Pokud po ukončení základní/speciální školy pokračuje závažná porucha chování a adolescent se nemůže vzdělávat na střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, bývá přeřazeno do výchovného ústavu.“¹⁴⁴ Jestliže pominou důvody zařazení do dětského domova, dítě přechází do běžné školy. Dětské domovy, včetně těch se školou, blíže vyjmenovávat nebudu, neboť se jedná o poměrně rozšířená zařízení.

Brněnské děti mohou využít umístění v síti nejméně 25 dětských domovů rodinného typu a 3 dětských domovů se školou.

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12. let, má-li uloženu ústavní nebo ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Stejně tak sem mohou být zařazeny i nezletilé matky s dětmi. „Pobyt ve výchovném ústavu je ukončen buď dosažením plnoletosti nebo soudním rozhodnutím.“¹⁴⁵ Součástí výchovného ústavu je ZŠ, ZŠ speciální, popř. SŠ. Jsou zřizovány odděleně pro nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovu a pro nezletilé matky s poruchami chování, které vyžadují léčebně-výchovnou péči, ale též pro jedince vyžadující léčebně výchovnou péči.

„Základní organizační jednotku (pracovně výchovnou skupinu, třídu) tvoří výchovná skupina, kterých může být 2-6, tvořená z 5 až 8 dětí, kam se zařazují se zřetelem na jejich

¹⁴⁴ VOJTOVÁ, V., in Pipeková, J., Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno : Paido. 2006. s. 118.

¹⁴⁵ PROCHÁZKOVÁ, Marie, in VÍTKOVÁ, Marie. 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. Paido, 2004, s. 378-379.

zdravotní, výchovné a vzdělávací potřeby. Při výchovném ústavu se zřizuje praktická škola, odborné učiliště nebo střední odborné učiliště. Pobyt ve výchovném ústavu je ukončen buď soudním rozhodnutím nebo dosažením plnoletosti. Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu ústavní nebo ochranné výchovy v zařízeních provádí pověřený státní zástupce státního zastupitelství, v jehož obvodu se zařízení nachází. Klienti z Brna a jeho okolí jsou pravidelně dislokováni zejména ve VÚ Střílky v okrese Uherské Hradiště a VÚ Višňové, okr. Znojmo, které následně stručně představím. Chlapci mohou být dále umístováni do VÚ Chvalčov a do VÚ Žďár n. Sázavou, (odloučené pracoviště Velkého Meziříčí), děvčata do VÚ ve Velkém Meziříčí, ve VÚ Janštejn (odloučené pracoviště Velkého Meziříčí) a také do VÚ a DDŠ v Moravském Krumlově. Spádovým zařízením pro brněnské chlapce i děvčata je též VÚ Olešnice na Moravě.

Výchovný ústav Střílky

Klienti ústavu, který se nachází u hlavní trasy Brno – Uherské Hradiště jsou dislokováni prostřednictvím Diagnostického ústavu pro mládež, Veslařská ulice, Brno, případně na začátku prázdnin končícího školního roku Dětským diagnostickým ústavem Hlinky v Brně. Případně též individuálně kdykoliv v průběhu roku z různých zařízení v České republice – dětských domovů, dětských domovů se školou, výchovných ústavů, dětských diagnostických ústavů, případně dětských ústavů pro mládež, vždy na základě rozhodnutí DÚM Veslařská v Brně. Výchovný ústav má cca 48 klientů, kteří se mohou vzdělávat v učebních oborech zedník, stavební výroba a provoz společného stravování.

Výchovný ústav Višňové

Výchovný ústav ve Višňové se nachází na Znojemsku, kde pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Kapacita zařízení je 48 chlapců. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. I Výchovný ústav ve Višňovém spadá do sítě Diagnostického ústavu pro mládež v Brně. V areálu se nachází polnost, zahradnictví a chovatelský dvorek, na jejichž správě se podílejí zájmově i děti. K dispozici mají bazén, stejně jako sportovní areál, obsahující víceúčelový kurt, hřiště na nohejbal a volejbal a hřiště s umělým osvětlením na juniorskou kopanou. V budově zámku jsou chlapci ubytováni v bytových jednotkách rodinného typu. Ve dvorním objektu jsou umístěni chlapci, kteří se připravují na výstup a chlapci schopní samostatnějšího a odpovědného chování s přiměřeně volným režimem.

Střediska výchovné péče

Nejsou to etopedická zařízení, nýbrž specializované výchovné instituce pro poskytování preventivně výchovné péče pro děti a mládež s negativními jevy v chování, u kterých není důvod pro uložení ústavní nebo ochranné výchovy; jsou přechodem mezi ambulantní péčí, výchovným poradenstvím a ústavní péčí. Pobyt v nich je dobrovolný, založený na spolupráci dítěte. Smyslem výchovných středisek je zachytit první signály problémů v psychickém vývoji dítěte, poskytnout radu nebo odbornou péči a tím předejít vážným problémům (kriminalita, závislosti). Pomoc je poskytována dětem ve věku 6–18 let formou služeb ambulantních, celodenních nebo internátních. Střediska výchovné péče (SVP) poskytují všestrannou preventivní speciálně-pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem, okamžitou pomoc v krizové situaci dítěte, na útěku z domova, dále konzultace, odborné informace a pomoc osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům předškolních zařízení a škol. Ve vztahu k rodině mají podpůrnou funkci, výchovu pouze doplňují, korigují. „Při střediscích výchovné péče může být zřízeno azylové oddělení, poskytující pomoc v akutní životní krizi či bezvýchodné životní situaci, maximálně po dobu tří dnů. Tato pomoc může přejít v ambulantní nebo internátní péči.“¹⁴⁶ V Brně patří k nejznámějším Středisko výchovné péče při DÚM Brno – Veslařská, při DDÚ Hlinky na detašovaném pracovišti Kamenomlýnská a HELP ME. Další blíže situovaná střediska nalézáme ve městech Zlín (SVP Domek), Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem nebo Uherské Hradiště.

¹⁴⁶ PROCHÁZKOVÁ, Marie, in VÍTKOVÁ, Marie. 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. Paido, 2004, s. 378-379.

SVP Veslařská

Poskytuje preventivně výchovnou a podpůrnou péči dětem a mládeži. Je určeno pro ty, kteří se rozhodli aktivně řešit své problémy. Důležitý je kontakt s rodinou a školním prostředím klienta, přičemž služby zajišťují psychologové, etoped, učitelé, sociální pracovníci a odborní vychovatelé. Má formu ambulantní i internátní. Pobyť v internátní části je osmítýdenní, realizován na základě smlouvy mezi SVP, zákonným zástupcem a klientem.

SVP HELP ME

Středisko výchovné péče HELP ME poskytuje krátkodobou i dlouhodobou poradenskou intervenci v krizových a náročných výchovných situacích ambulantním i internátním způsobem. Terapeutická práce probíhá formou individuální, skupinové a podle potřeby rodinné terapie. Odbornou práci zajišťují psycholog, etoped a sociální pracovník. Do internátní části jsou umísťováni klienti, jejichž ambulantní péče se nedaří nebo je málo efektivní. Internátní preventivní pobyt trvá zpravidla dva měsíce a jeho cílem je především zvýšit motivaci klienta pro nastartování pozitivních změn v jeho chování a prožívání. Činnost SVP HELP ME je zaměřena na pomoc dětem do 18 let, resp. do ukončení přípravy na povolání, formou internátního pobytu, ambulantní část – děti a mládež s výukovými a výchovnými problémy a děti experimentující s drogou. Náplní práce je pedagogicko-psychologická diagnostika, poradenská činnost pro klienty, rodiče či pedagogy a krizová intervence v naléhavých případech (např. reaktivní útěk, experiment s drogou, krizové situace v rodině). Mimo tyto služby je poskytována individuální či rodinná psychoterapie. Ve školním roce 2011/2012 bylo umístěno v internátní části střediska 74 klientů ve věku 10-17 let, z toho 18 dívek. Používané metody směřují ke kvalitnímu osobnostnímu rozvoji klientů s akcentací takových osobnostních kvalit jako je například: rozvoj sebevědomí, schopnost sebereflexe a konstruktivní kritiky, kultivovaná komunikace s vrstevníky i autoritami, respektování hranic a pravidel, zodpovědnost za důsledky vlastního jednání, osvojení pozitivních pracovních a školních návyků, ale také kreativita, nalezení radosti ve volnočasových a sportovních aktivitách, rozvoj celkového kulturního i sociálního povědomí. Preventivní protidrogový program probíhá formou dramaterapie, besed a prožitkových

lekci. Funguje ve spolupráci se sdružením Podané ruce, kam pravidelně klienti dochází jednou za čtrnáct dní a kde s nimi pracují odborní pracovníci centra.

SVP Kamenomlýnská

Spadá pod DDÚ Hlinky, kde nabízí pomoci školám nebo rodičům s dětmi, se kterými si neví rady, s problémovým chováním nebo podezřením z užívání drog, psychickými problémy nebo týranými dětmi. Středisko poskytuje všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mladistvým s negativními projevy chování, pokud nejsou důvody pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy ve speciálních výchovných zařízeních. Snažíme se reagovat na aktuální úkoly v oblasti sociální prevence a prevence sociálně patologických jevů mezi dětmi a mladistvými. „Nezletilí nebo mladiství provinilci, kteří nebyli předáni do péče převýchovné instituce a setrvávají nadále takzvaně na svobodě, vyjevují obvykle tyto specifické poruchy chování: zarputilý negativismus, záškoláctví, krádeže, vandalismus, šikanování slabších, agresivitu, dále neochotu podřídit se rodičovským, pedagogickým nebo jiným autoritám.“¹⁴⁷

4.4.1. Útěky

Z organizovaného převýchovného procesu by se nikdo z provinilců neměl svévolně vymaňovat, aby se vyhnul jeho mnohdy nepřijemným zákonitostem nebo aby tímto způsobem získal příležitost k dalšímu proviňování. Útěk z převýchovných institucí bývá následně nutně potrestán, čímž je převýchovný proces značně narušen. Motivy jsou totiž mimořádně silné, byť většinou iracionální a emotivní, kdežto trest za útěk je nutně pragmatický, takže jen vzácně probudí pocity viny. „Útěku obvykle nezabrání mříže ani bytelné dveře, neboť představuje kromě jiného také vysvobození z nesnesitelné bezvýchodnosti. Útěk povětšinou symbolizuje chyby či selhání převýchovného systému a jen zřídkakdy jej lze svést na selhání provinilce.“¹⁴⁸

¹⁴⁷ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, Liberec : Dialog. 2006, s. 55

¹⁴⁸ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, Liberec : Dialog. 2006, s. 59

4.5. KONCEPCE PREVENCE KRIMINALITY MĚSTA BRNA

Oblastí prevence kriminality a protidrogové politiky se statutární město Brno zabývá systematicky od první poloviny devadesátých let dvacátého století. K tomuto účelu zřídilo Koordinační centrum prevence kriminality a založilo Městskou radu prevence kriminality. Od roku 2008 se v Brně realizuje Městský program prevence kriminality pod metodickým vedením konzultantky Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR pro město Brno, přičemž je určen koordinátor prevence kriminality a protidrogový koordinátor.

Koordinační centrum prevence

Zabezpečuje Program prevence kriminality ve městě Brně, posuzuje projekty zaměřené na prevenci kriminality s žádostí o schválení státní účelové dotace, zabezpečuje úzkou a vzájemnou součinnost odborů MMB a úřadů městských částí, městského ředitelství Policie ČR, preventivně informačních skupin Policie ČR, Městské policie Brno, nestátních neziskových organizací v oblasti prevence kriminality, vytváří informační systém v oblasti prevence kriminality, zpracovává podklady pro rozhodnutí samosprávných orgánů v oblasti přidělování finančních prostředků z rozpočtu města na projekty protidrogové prevence, zajišťuje veškeré činnosti v rámci působnosti oddělení, plynoucí z ustanovení zákona č.379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, zajišťuje protidrogovou politiku města a je odvolacím orgánem u přestupků na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomániemi a souvisejících správních deliktů.

Strategie protidrogové politiky města Brna

Pilíře Strategie protidrogové politiky města Brna jsou v souladu s Národní strategií protidrogové politiky a Krajskou strategií a to:

- **Primární prevence**

Odradit od prvního kontaktu s návykovou látkou, naučit odmítat návykovou látku, nabídnout smysluplné využívání volného času. Zvláštní pozornost je zapotřebí indikované primární prevenci pro ohrožené skupiny dětí (neorganizované a neorganizovatelné děti a mládež se specifickými problémy). Primární prevence vychází z podpory v těchto oblastech:

- vytváření povědomí a informovanosti o drogách a o možných nepříznivých zdravotních a sociálních důsledcích s užíváním drog spojených
- podporu protidrogových postojů a norem
- posilování prosociálního chování v protikladu zneužívání drog
- posilování jednotlivců i skupin v osvojování osobních a sociálních dovedností potřebných k rozvoji protidrogových postojů
- podporování zdravějších alternativ, tvořivého a naplňujícího chování a životního stylu bez drog.

Prvním činitelem v oblasti prevence by měla být rodina, kde dítě získává své postoje k udržování zdraví, k toleranci zdraví a život ohrožujících návyků a v neposlední řadě i oblibu (či neoblibu) sportu a různých koníčků.

- **Léčba a resocializace/reintegrace – sekundární a terciární prevence společně**

Zahrnuje léčbu problémového uživatele návykových látek v zařízeních vybudovaných ve městě Brně. Prioritou je léčba a následná komplexní péče v cílové populaci děti do 15 roků. Specializovaná ambulance. Dětský detox. Střednědobá léčba. Resocializace/reintegrace. Rodinná terapie. Rezidenční péče formou dlouhodobého léčebně-rehabilitačně/resocializačního pobytu v terapeutické komunitě. Střednědobá a dlouhodobá lůžková odborná péče v zařízeních typu terapeutická komunita, obvykle v délce 6-18 měsíců. Podle „stávající zákonné úpravy je poskytována postpenitenciární péče založena na bázi dobrovolnosti.“¹⁴⁹

- **Snížování rizik**

Snížit a mírnit škody z užívání návykových látek u problémových klientů. Motivovat klienta ke změně životního stylu .

- **Snížování dostupnosti drog**

Všemi prostředky (likvidace varen pervitinu, prodej návykových látek na černém trhu, likvidace pěstíren marihuany, dovoz a prodej netolerovaných drog). Touto činností se zabývá systematicky policie.

¹⁴⁹ ČERNÍKOVÁ, V. et al. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 228

Nevýhody preventivního programu

Řadíme k nim zejména nevyužívanou vymahatelnost spolupráce rodičů problémových uživatelů návykových látek dle zákona o sociálně právní ochraně dětí (§ 12, 13) a zákona o rodině (§ 43). V praxi je zřetelná minimální možnost motivace k léčbě v cílové populaci děti a mládež se specifickými problémy a nárůst v počtu uživatelů drog z řad dětí, jakožto i v dospělé populaci.¹⁵⁰

Důležité organizace pro resocializaci mladistvých ve městě Brně

Po listopadu 1989 vzniklo velké množství sdružení, iniciativ které ve svých programech uváděly aktivity směřované do oblasti sociální prevence a resocializace. „S odstupem času se ukazuje, že efektivní fungování a poskytování sociálních služeb určitého druhu pro sledovanou klientelu nelze odvíjet jen od nadšení a aktivity, jsou nepostradatelné odborné znalosti a sociální dovednosti navazování kontaktu s klienty – odborné vedení sociální péče a sociální pomoci, tedy profesionalita poskytované sociální péče.“¹⁵¹

V současné době (rok 2013) je v Brně činných více než 250 organizací a občanských sdružení, která poskytují různé formy preventivních programů, podílí se na resocializaci rizikových klientů a poskytují různé formy sociálního ubytování, ale i poradenství, šatstvo, jídlo, osobní hygienu a integrativní program. Tyto organizace pomáhají lidem, kteří se ocitli v krizové životní situaci, která může mít u mladistvých tyto atributy:

- problematická finanční situace (život dlouhodobě na hranici životního minima, uložená exekuce, dlouhodobá nezaměstnanost, zadlužení, nedostatečný příjem atd.)
- nevyhovující bytová situace (život v sociálně vyloučené lokalitě, nevyhovující prostory pro bydlení atd.)
- riziková historie rodiny (problémy s alkoholem, domácí násilí, opakované umístění dětí v zařízení ústavní výchovy, rodič/e vyrůstal/i v zařízení ústavní výchovy atd.)

¹⁵⁰ Zdroj: Strategie protidrogové politiky města Brna na období 2011 – 2014, MMB

¹⁵¹ ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s.225.

- závažný zdravotní stav některého z rodičů (úrazy, psychiatrická diagnóza-deprese, apod.)
- nižší stupeň vzdělání rodiče/ů (např. nedokončené vzdělání, chybějící vztah ke vzdělávání, a to vlastnímu i svých dětí, obtíže při zajišťování potřeb rodiny atd.)
- dítě začne být vnímáno jako komplikace ve vedení způsobu života, kterým by rodiče chtěli žít (např. nechtěné rodičovství, životní styl rodičů neslučující se s výchovou dětí)

Důležitým aspektem některých z nich je přítomnost nízkoprahových center. V praxi tento termín znamená, že služby v nich poskytované jsou dostupné všem, kdo je potřebují. Proto jsou nabízeny zdarma a vždy je zaručena anonymita a důvěrnost.

V roce 2011 město Brno finančně podpořilo 29 projektů sociální prevence, situační prevence a informovanosti občanů o možnostech ochrany a obrany před trestnou činností. Celková hodnota vybudovaného díla za rok 2011 činila 7 504 444,- Kč. Od počátku realizace jednotlivých typů programů prevence kriminality ve městě Brně v roce 1996 se už realizovalo celkem 378 projektů a celková hodnota vybudovaného díla činí 201 248 309,39 Kč. Některé z nejúspěšnějších organizací si nyní představíme.

Ratolest Brno

Toto občanské sdružení navázalo na velmi úspěšný projekt LATA, který je v naší společnosti známý jako propagátor a průkopník alternativních trestů. Z činnosti sdružení chci poukázat na **Sociálně aktivizační program (SAP)**, který pomáhá rodinám v tíživé životní situaci, kvůli které hrozí odebrání dítěte z domova do ústavní péče. Rodiče si neví rady s výchovou dětí, nemohou najít práci, nemají dostatek peněz, trápí je nemoc, dluhy nebo špatná bytová situace. Základem úspěšné činnosti je úzká spolupráce se sociálními pracovníky odborů sociálně právní ochrany dětí v brněnských městských částech. V průměru stráví v programu jedna rodina jeden rok. Dětem je poskytnut dobrovolník jako kamaráda pro trávení volného času, vykonávají volnočasové akce a hry i pobytové akce mimo Brno. Rodičům je k dispozici ambulantní poradenství a terénní práce přímo v rodinách, doprovod při jednání s úřady a institucemi, asistence při řešení právních a finančních problémů a nácviky zvládání základních výchovných situací. Posláním programu je prostřednictvím odborné pomoci a dlouhodobého vedení rodiny zajistit, aby děti mohly vyrůstat se svými rodiči v bezpečném a podnětném prostředí.

Dalším programem je nízkoprahový **klub Likusák**, určený dětem a mladým lidem od 12 do 26 let vyrůstajícím na brněnských sídlištích Líšeň, Vinohrady, Nový Lískovec a dalších, kteří se někdy vlastní a jindy cizí vinou dostávají do těžkých situací, kteří nevědí, jak trávit svůj volný čas, řeší problémy s rodiči, se školou nebo v partě, jsou ohroženi drogami, kriminalitou nebo nezájmem svého okolí. S klienty se pracuje v klubu, v ulicích a na internetu, mluví se s nimi, radí se jim, předávají se jim informace a taky společně zahání nudu. Cílem je minimalizovat nežádoucí jevy v těchto oblastech: návykové látky, konfliktní chování, fyzické a duševní zdraví, sexuální chování, sociální zdatnost, rodina, škola, práce a brigády, parta a vrstevníci, volný čas a rekreace, rasismus, xenofobie, subkultura. Považuji za nezbytné zmínit dle mého názoru velmi příkladný projekt Podmořský svět - legální graffiti, který přinesl výrazné zkrášlení průchodů a ploch u zastávek MHD v Brně. Jednalo se o projekt zaměřený na nahrazení různých pokoutných a často velmi nehezkých graffiti novou výmalbou graffiti, kterou vykonali zkušenější sprejeři v anonymitě. Nehezké vzory tak nahradila současná „špička“ pouličního street artu velmi kvalitními malbami, které přináší pohled na graffiti ze zcela jiného úhlu. V nabídce Ratolesti jsou také některé speciální preventivní programy **Změnit směr, Křižovatka** a **Aristoteles**, určené dětem a mladým lidem od 12 do 24 let, kteří spáchali trestný čin, nebo se pohybují na hraně zákona. Programy úzce spolupracují s Probační a mediační službou ČR. Probační program Změnit směr může být mladistvému nařízen také soudem jako alternativní forma trestu. Náplní jsou:

- individuální rozhovory klienta s psychologem, sociálním pracovníkem
- skupinová setkání klientů a rozvoj sociálních dovedností
- třídenní zážitkové akce mimo Brno
- pomoc s uplatněním mladého člověka na trhu práce, diagnostika vhodného oboru
- poradenství, přednášky a společná setkání pro rodiče.

Program **Aristoteles** je preventivním programem pro nezletilé do 15 let, kteří se dostali do konfliktu se zákonem, zatímco Změnit směr má obdobný obsah u věkové kategorie mladistvých (15-18 let). Probační program Změnit směr je realizován dvakrát ročně v bězích o délce 4 měsíců. Skládá se z individuálních setkání (8 po 1,5hod.), skupinových setkání (8 po 2 hod.) a závěrečného výjezdu mimo Brno. Projekt Křižovatka navazuje a rozšiřuje program Změnit směr. Klade si za cíl preventivně působit proti sociálně patologickým jevům, zejména kriminalitě mladistvých a mladých dospělých ve věku 15 až 24 let, se záměrem zmírnit negativní dopady konfliktu se zákonem na nezletilé klienty, snížit riziko opa-

kování jejich trestné činnosti a působit preventivně proti rozvoji sociálně patologických jevů, zejména posilováním fungování klientů v běžných sociálních situacích.

Klub **Pavlač** je určen dětem a mladým lidem ve věku od 3 do 21 let, kteří žijí v sociálně vyloučené lokalitě v centru Brna. Jejich dětství a dospívání je ovlivněno špatnou sociální a finanční situací rodin, ale také riziky danými prostředím jako jsou zvýšená kriminalita, drogy nebo nezaměstnanost. Tyto osoby mají často potíže při hledání školy, práce nebo bydlení, stávají se obětí rasismu a diskriminace. Řešíme s nimi jejich problémy a zároveň jim dlouhodobě pomáháme začlenit se lépe do společnosti. Formy pomoci jsou například pomoc s hledáním práce nebo bydlení, doprovod při jednání s úřady a institucemi nebo dispozice s PC místností, s cílem překonávat handicapy způsobené prostředím, ve kterém klienti žijí a aktivně je zapojit do pozitivního ovlivňování vlastní životní situace.

DROM

Jedná se o středisko v nízkoprahovém pojetí pro děti a mládež, umístěné v centru vyloučené lokality romského etnika na ulici Bratislavské. Nabízí četné aktivity, například klub Brána pro mládež ve věku od 12 do 20 let se zaměřením na kariérové poradenství, ale též vzdělávací a volnočasové aktivity. Vedle kurzu pro zvyšování počítačové gramotnosti nechybí ani taneční dílna, ze které už dříve vzešel soubor Piroš Rouža, mající přibližně dvacet stálých členů. Aktuální terénní programy jsou zaměřeny do oblasti předlužení a zaměstnanosti. Celospolečenské trendy odrážející se v rostoucím zadlužování, nesplácení úvěrů a vzrůstajícím počtu nově nařízených exekucí v rámci celé ČR (936 000 v roce 2011 oproti 702 000 v r. 2010) začaly být jedním z nejhlubších sociálně patologických jevů. Dluhy nejčastěji vznikají nesplácením spotřebitelských úvěrů, z pokut za neuhrazené jízdné v MHD a na službách od mobilních operátorů. Další cílovou oblastí je zaměstnanost, kdy středisko pomáhá při hledání zaměstnání nabídkou základních školicích aktivit v dovednostech potřebných pro získání zaměstnání (základy práce na PC, sepsání životopisu, nácviku telefonátu zaměstnavateli nebo nácviku pohovoru u zaměstnavatele) a poskytuje rekvalifikační kurzy v oborech pečovatelka v přímé péči, cukrářka, základy práce s PC.

Vedle těchto služeb DROM realizuje program Asistence prevence kriminality a projekty „Komplexní práce v sociálně vyloučených lokalitách města Brna“ nebo „Šanci dětem!“ Policie dlouho využívala tzv. asistentů prevence kriminality. Námětem pro tuto aktivitu,

kterou hodnotím ze svého profesionálního hlediska poměrně velmi pozitivně, spočívala zejména v tom, že v sociálně vyloučené oblasti působí vyškolení specialisté, kteří například dovedou poskytnout asistenci lidem při trestních oznámeních a dalším jednání na úřadech, jsou tlumočníky různých povinností a nařízení, ale na druhou stranu i pozitivně informují o plánovaných a realizovaných změnách v oblastech, které nejsou těmto občanům běžně zpřístupněny. Výborným pomocníkem jsou asistenti při poskytování součinnosti orgánům činným v trestním řízení například informativním potenciálem, stejně jako schopností, konkrétní občany vyhledat. Bohužel celkový koncept asistentů je dnes, dle mého názoru, vysloužilý a jeho znovuoživení je v nedohlednu.

Statistické výsledky práce DROM, romského střediska (výroční zpráva za rok 2011)

<i>Typ problému</i>	<i>Počet intervencí</i>
<i>Zaměstnání</i>	2775
<i>Dluhové poradenství</i>	1078
<i>Bydlení</i>	860
<i>Důchody, sociální dávky</i>	167
<i>Rodina</i>	47
<i>Trestní právo</i>	13
<i>Zdraví+ jiné</i>	198
CELKEM	5140

SOS dětské vesničky

Od listopadu 2012 působí v Brně – Židenicích Komunita mládeže pro dospívající z SOS dětské vesničky v Brně – Medlánkách. Komunitní pojetí je realizováno tím, že klienti žijí ve třech bytech, ve kterých je velký prostor pro společná setkávání s pedagogickým týmem pracovníků, kteří pomáhají v nalezení správné životní cesty, se studiem i při řešení osobních problémů. Důraz je kladen na zodpovědnost a vlastního rozvoj.

Kontinuální sociální práce za využití širokého spektra metod sociální pedagogiky významně přispívá k naplnění regulativní a sociálně integrativní funkce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

5.1. PROJEKT VÝZKUMU

Teoretická východiska

V současné době vyspělé komputery, rozvoje světové informační sítě, jakožto i informačních povinností státních institucí, stejně jako z dostupné odborné literatury, statistických přehledů a dalších kvalifikovaných zdrojů, máme k dispozici obrovské množství snadno dostupných dat k provedení tématických kvantitativních studií. Oblast kriminality mládeže není v pojetí kvantitativního výzkumu žádným nováčkem, naopak je neustále pod drobnohledem badatelů, kteří se snaží, zpravidla sběrem rozsáhlých dat a jejich výzkumem formou dotazníku a podobnými o podchycení problematiky a navrhnou řešení. Přitom se velmi často zapomíná na sociální a kulturní konstrukce, které užívané proměnné bezpochyby obsahují. Jsem přesvědčen, že v sociálních vědách, natož pak v sociální pedagogice či sociální práci, nemůžeme vycházet při našich výzkumech z povrchních údajů, které nám předkládá kvantitativní výzkum. Nicméně, dle mého názoru, bude vždy forma kvantitativní upřednostňována, neboť je názorná, vypovídající a poměrně jednoduchá. Přesto i hlubším badatelům může přinést pozitivní zdroje informací, kterými jsou jí verifikované údaje, které lze využít jako východiska našeho zkoumání metodami kvalitativními.

Mohu souhlasit s Gavorovým pojetím výzkumu, jež je „systematický způsob řešení problému, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva. Výzkumem se potvrzují nebo vyvracejí dosavadní poznatky nebo se získávají nové poznatky. Výzkum snižuje nevědomost lidstva a má korekční schopnost.“¹⁵² Proč jsem se rozhodl zvolit výzkum kvalitativní? Ztotožňuji se s tvrzením Silvermana, který uvádí, že „metody využívané kvalitativními výzkumníky jsou příkladem společenského přesvědčení, že mohu zprostředkovat hlubší pochopení společenských jevů než čistě kvantitativní data. Toto údajně hluboké porozumění vzniká tím, že se výzkumníci dokázali vcítit také do teritorií jako jsou vnitřní proží-

¹⁵² GAVORA, O. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2000, s. 11.

vání, jazyk, kulturní významy nebo formy společenské interakce.¹⁵³ V rámci kvalitativního výzkumu preferujeme data kvalitativní povahy, což jsou spíše analýzy slov a obrazů než čísel, preferujeme spíše významy než chování, preferujeme spíše induktivní přístup, někdy spojený s generováním hypotéz, než testování hypotéz. Přednost dáváme přirozeně dostupným údajům, raději volíme nestrukturovaný než strukturovaný rozhovor a také raději pozorování než experiment.

Metody

Vycházím z funkcionalistického modelu, který zkoumá mimo jiné funkce společenských institucí, spolu s prvky behaviorizmu, který definuje všechno chování v pojmech podnětu a reakce. Koncept sociálních funkcí, který plyne z funkcionalismu, je základovým východiskem. Při realizaci výzkumu bude využito těchto pěti přípravně – teoretických okruhů:

a, chronologie – měla by zodpovědět, sběrem dat v čase, jaké změny procesů se odehrávají.

b, kontext – zjistí, jak jsou zkoumané oblasti zasazeny do kontextu v konkrétních sociálních procesech, prostředí a souborech zkušeností.

c, porovnávání – na základě tohoto přístupu zjišťujeme, jak lze naložit s anomáliemi ve zkoumaném vzorku. Jestliže nejsou zjištěny vyhraněné anomálie, je vhodné najít způsob, jak rozdělit zkoumaná data do menších skupin. Porovnávání je základní vědeckou metodou.

d, důsledky – jakým způsobem mohou má zjištění souviset se širší škálou otázek (širšími sociálními procesy), které nebyly vyřčeny.

e, laterální myšlení - podporuje různorodost přístupů ke zkoumání.

Zvolenou metodou je obsahová analýza textů a dokumentů, kombinovaná s prvky pozorování a nestrukturovaného rozhovoru. Analýza dokumentů, což jsou produkty vyprodukované za účelem chování a předání informací, je metoda, využívající osobních i veřejných

¹⁵³ SILVERMAN, D. *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook/Ako robíť kvalitatívny výskum. Praktická příručka*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 101-102.

materiálů pro sociologický výzkum. Analýze předchází deskripce, která bude obsahovat množství detailů o sociálním prostředí a osobě provinilců. Cílem analýzy může být pouhé získání určitých informací, zahrnutých v dokumentech, či může jít o analýzu spojenou se snahou pochopit význam znaků, které jsou v dokumentech identifikovány. Zvolené kvalitativní analytické metody ve společném důsledku přináší možnosti porozumět nejen chování a prožívání, ale také kulturním a sociálním charakteristikám, ve kterých se mladiství delikventi a jejich okolí nacházejí. Cílem nebude přesná obsahová analýza, která by zajistila sestavení kategorií souborů a potom by se jednoduše spočítala jejich četnost, metodami podobnými kvantifikačnímu schématu. Cílem je porozumět sociálním aspektům, které vedou mladistvé k páchání trestné činnosti a pochopit, jak se podílejí na konkrétní trestné činnosti a to ve vztahu k širším společenským souvislostem, na případech méně závažných až těch nejzávažnějších, jako jsou vraždy, znásilnění, těžké ublížení na zdraví či loupež. Proto je užíváno nejen analýzy obsahu, ale také diskursivní analýzy, který se zabývá smyslem a významem jevů. Je pokusem o interpretaci a odvození souvislostí.

Cíle

Cílem výzkumu je hloubková deskriptivní studie na skutečných případových studiích konkrétních deliktů, vycházející ze sociální sféry kriminality mladistvých na území města Brna a jižní Moravy. Sociální aspekty, které se na kriminalitě mladistvých dlouhodobě negativně projevují, jsou všeobecně známy. V předkládaných informacích teoretického charakteru lze vyzorovat vzácnou, nekonzistentní, shodu různých autorů (domácích i zahraničních) v určení nejvýznamnějších příčin ovlivňujících kriminalitu mládeže. Zpravidla je mezi nimi zahrnuto narušení harmonie rodinného prostředí, vliv vrstevníků, nedostatečné působení školy, nevhodné trávení volného času, závislosti a samotné složitosti dospívání jedince. Z těchto bezpochyby kvalifikovaných zdrojů si můžeme vytvořit ucelený názor na determinaci hlavních kriminogenních faktorů ovlivňujících mládež při její každodenní činnosti, edukaci a růstu. Badatelé obvykle přidávají různě členitou strukturu dat, které se týkají kriminality dětí a mladistvých. Ta je ovšem vždy, právě u mladistvých a dětí ve věku do 15 let, zásadně ovlivněna mírou objasněnosti trestné činnosti. Statistika kriminality, vedle údajů o kriminalitě jako sociálním jevu, zobrazují výsledky činnosti orgánů činných v trestním řízení. Latentní kriminalita, o jejíž velikosti můžeme vést nekonečné diskuze, jakožto reálný a tvrdý fenomén, v nich obsažena přitom nikdy nebyla. Cílem mého výzkumu není zkoumat kriminalitu latentní, ale naopak zjištěnou, s odhalenými a pravomoc-

ně odsouzenými pachateli, a to na konkrétních případech v přesně vymezených situacích a kontextech. Tímto pojetím se poněkud liší od běžně předkládaných případových studií, které nejsou příliš konkrétní, o samotné kriminalitě nehovoří a zabývají se převážně osobností pachatele, jeho anamnézou a dalšími fakty.

Cílem výzkumu je zjistit, analýzou případů různé právní síly, od běžných majetkových deliktů, až po nejzávažnější provinění, zda a v čem se liší osobní a rodinná anamnéza mladistvých pachatelů a jaký má vliv na páchanou trestnou činnost. Dále si výzkum klade za cíl objasnit, jakou měrou jsou u případů různé právní síly zneužívány návykové látky a jak jejich abúzus ovlivnil jednání provinilců. Třetím okruhem výzkumných cílů je zjistit, zda společnost mohla oddálit procesu páchaní trestné činnosti u mladistvých delikventů nebo mu zamezit a zda by toto oddálení, spolu s dalšími opatřeními, mohlo významně snížit dopady kriminality v sociální sféře.

5.2. REALIZACE PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ

V kvalitativním výzkumu je dle Maňáka¹⁵⁴ „důležitá podrobná kvalitativní analýza jevů, přičemž během výzkumu je výzkumník se zkoumanými jedinci v blízké interakci.“ Vzhledem k variabilitě forem kvantitativního i kvalitativního výzkumu nemohu s Maňákem zcela souhlasit, ale bezpochyby lze připustit, že při hlubší analýze se nevyhneme osobnímu kontaktu se zkoumaným jedincem, zatímco některé kvantitativní studie vychází spíše z čísel než z konkrétní znalosti osob a jevů.

Předmětem mého zkoumání je mladistvý provinilec, který spáchal trestný čin, tedy přečin nebo zločin, někdy i zvlášť závažný zločin, což je takový čin, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.¹⁵⁵ Dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou trestné činy mladistvých nazývány provinění.¹⁵⁶ (§ 6 zák. č. 218/2003 Sb.) Výběrový vzorek je ohraničený místně a časově. Již v teoretické části práce bylo naznačeno, že výzkum bude směřovat do oblasti města Brna, avšak vzhle-

¹⁵⁴ MAŇÁK, J. et. al. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2004

¹⁵⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 14.

¹⁵⁶ ŠÁMAL, P., et.al. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2007, s.48.

dem k tomu, že výzkum si klade za cíl zkoumat sociální aspekty i těch nejzávažnějších provinění, bylo z uvedeného důvodu přistoupeno k rozšíření výběrového vzorku i na oblast mimobrněnskou, na teritorium jižní Moravy. Trestní problematika tedy zasahuje úroveň Krajského ředitelství Policie České republiky, správy Jihomoravského kraje. Z obdobného důvodu nezahrnuje výzkumný vzorek pouze nové delikty, nýbrž je rozprostřen na časové ose let 2008-2012. Reprezentativnost výběrového souboru je tudíž ve smyslu specifčnosti, ve vztahu k místu, věku pachatele a dalším společným faktorům.

Ke zkoumání jsem získal celkem deset trestních spisů spadajících nejen pod 11. Odbor obecné kriminality SKPV v Brně, kde působím jako vyšetřovatel, ale také z Odboru hospodářské kriminality Brno – venkov, 1. Odboru obecné kriminality v Brně (závažná násilná činnost) a 2. Oddělení obecné kriminality Krajského ředitelství Policie ČR, správy Jihomoravského kraje (nejzávažnější trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži). Ačkoliv třeba Hammersley a Atkinson upozorňují, že „člověk by si neměl osvojit naivně optimistický názor, že nahromadění dat z různých zdrojů bez problémů přispěje k vytvoření ucelenějšího obrazu,¹⁵⁷ při současné specializaci policejních činností v prostředí Jihomoravského policejního ředitelství nelze získat komplexnější dokumentaci jinak než z většího množství zdrojů. Výběr typických kazuistik ze všech uvedených článků je pro mé zkoumání velmi důležitý a cenný. Připouštím ovšem, že má i slabé stránky v podobě omezenějšího obeznámení i s jinými delikty na úrovni předmětných oddělení a tím pádem možným komparativním úskalím. Na druhou stranu dokumentace u případů vyšší úrovně je bohatější, komplexnější, podpořena zkoumáním znalců z odvětví pedopsychiatrie, pedopsychologie, případně sexuologie, čímž se riziko nedostatečného vhledu významně snižuje. Pro práci sociálně pedagogického pojetí tvoří znalecká zkoumání velmi cenné informační jádro. Chci zde zdůraznit, že mladiství pachatelé byli ve všech případech za svá jednání pravomocně odsouzeni, přesto celá procedura výzkumu, tedy zajišťování, shromažďování, analýzy a zpracování údajů bude činěna v souladu se zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který příkazuje, že informace vůči totožnosti nezletilých a mladistvých pachatelů není možné zveřejnit, ani prezentovat informace, na základě kterých by

¹⁵⁷ In: SILVERMAN, D. *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook/Ako robíť kvalitatívny výskum. Praktická príručka*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 199.

mohl kdokoli identitu takového pachatele ustanovit. Jména pachatelů z řad mladistvých byla záměrně změněna, popis skutků byl zjednodušen.

PŘÍPADOVÉ STUDIE:

Delikt 1) Znásilnění – Marek

Podstata deliktu:

V květnu a červnu roku 2012 se v Břeclavi uskutečnily dva příklady znásilnění, dílem dokonané, dílem nedokonané. Nejprve mladistvý Marek oslovil pod legendou hledání jízdního kola ve dvoře bytového domu v Břeclavi dítě mladší 15-ti let Honzu V., kterého vylákal do sklepních prostor, kde mu zakryl rukou ústa, aby nekřičel, se záměrem vykonat orální, případně anální pohlavní styk. Když začal nezletilý plakat a křičet, překryl mu ústa kusem koberce, napřahoval proti němu ruku a vyhrožoval, že ho zabije. Poškozený si dřepl na zem a držel si nohy, když chtěl utéct, zatáhl ho zpět, ale poté byl Marek vyrušen náhodným chodcem a jednání zanechal. O měsíc později pod legendou potřeby odnosu věci oslovil jiné dítě mladší 15-let, nezletilého Jana B., kterého vylákal do blízkého areálu tržnice se záměrem vykonat anální a orální pohlavní styk. Zde mu rukou překryl ústa, povalil ho na zem, jednou rukou ho osahával a poté, co mu stáhl kalhoty a trenky i na holém přirození, na zemi ho přidržoval kolenem, sál mu jeho pohlavní úd, požadoval po něm orální sex, zasouval mu prsty do konečnicku, pokusil se o anální pohlavní styk, což se mu nepodařilo, protože se poškozený pokálel. Následně masturboval nad poškozeným do vyvrcholení.

Právní kvalifikace a trestní opatření:

Znásilnění § 185/1,2 a), 3 a) tr. zákoníku, dílem dokonané, dílem nedokonané ve stadiu pokusu dle § 21/1 tr. zákoníku, za které byl odsouzen k úhrnnému trestnímu opatření odnětí svobody v trvání 30 měsíců, dle § 99/2 a) odst. 4 tr. zákoníku bylo uloženo ochranné ústavní sexuologické léčení.

Rodinná a osobní anamnéza:

Marek se narodil do úplné rodiny, ale když byl malý, rodiče se rozvedli. Vlastní otec Markovi zemřel, otce viděl naposledy ve 13 letech, matka (35 let) pracuje v zemědělství, syn je na ni vázán, přesto mu neposkytuje dostatečnou citovou saturaci a pro syna není autoritou. Nevlastní otec (42 let) je řidičem TIR. Má dva nevlastní sourozence, se kterými vyrůstá.

Rodina žije v břeclovské čtvrti zvané Bronx, vedou domácnost s hygienickými problémy, nepořádkem, s podezřením na zanedbávání dítěte, řešily se i neúměrně přísné fyzické tresty ze strany matky, Markův otec žádá jiný byt, ze strany otce direktivní přístup vůči rodině a dětem. Matčini sourozenci byli závislí na toluenu, byla řešena jejich trestná činnost a jeden byl ve výkonu trestu. Nikdo v rodině netrpěl duševní chorobou nebo poruchou.

Na základní škole míval z chování dvojky či trojky, zlobil, tělesně je zdravý, z učebního oboru byl vyhozen, protože páchal trestnou činností a byl vzat do vazby. Marek kouří marihuanu denně od svých devíti let, dále kouří 20-30 cigaret denně, abúzus alkoholu připouští jen občas. Jeho IQ 71 se pohybuje v pásmu slabého průměru. Od 2004 zjištěna hyperaktivní porucha chování, rozvíjející se disociální porucha osobnosti, fyzicky napadl nezletilce. Marek je nekritický, má nevhodné vazby na kamarády, nese známky slabého zakotvení v sociálních vztazích, je impulzivní, má jen slabě osvojené etické normy, je sociálně nezralý, nese maladaptivní formy chování, vyznačuje se plošší emotivitou, nerovnoměrně rozvinutými intelektovými schopnostmi. V roce 2006 byl šetřen pro krádež Policií ČR formou spolupachatelství. Ředitelka základní školy žádala o výchovné opatření pro pokus mladistvého o sebevraždu. V roce 2007 byl zadržen při spáchání dvou krádeží, následně dobrovolně nastoupil do střediska výchovné péče, ale pobyt nebyl úspěšný, porušoval režim zařízení a tak byl jeho pobyt předčasně ukončen. Rovněž hospitalizace v dětské psychiatrické léčebně nebyla úspěšná. V roce 2010 neúspěšné civilní učiliště. Na základě předběžného opatření Okresního soudu Břeclav byl umístěn do Dětského diagnostického ústavu v Brně, následně přeložen do Výchovného ústavu Moravský Krumlov, kde docházel do SOU. Byl mu uložen dohled probačního úředníka, doporučeno přerazení do VÚ Střílky. Při pobytu ve VÚ Střílky opakované útoky s recidivou páchaní trestné činnosti. Vychovatelé si stěžovali na časté poruchy chování, u Marka byla zajištěna opakovaně marihuana, na dovolenku si ho brala babička. Na pobyt ve VÚ se adaptoval dobře, později byl pasivní, odmítavý, zjištěna závislost nikotin, po častém užívání marihuany gradovalo zhoršené chování. S matkou byl v častém telefonickém kontaktu, při kontaktu s vrstevníky byl uzavřený.

Již 5 x stál před soudem, v roce 2011-2012 to bylo za neoprávněné užívání cizí věci (§ 207/1), omezování osobní svobody (§ 171/1), vydírání (§ 175/1), loupež (§ 173/1), za kterou dostal podmínku na 36 měsíců a byla mu uložena ochranná výchova, dále krádež (§ 205/1 a,b,d.), porušování domovní svobody (§ 178/1), maření výkonu úředního rozhodnutí

a vykázání (§ 337/1 i) – nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody na 4 měsíce, vydírání (§ 175/1,2c) a pohlavní zneužití (§ 187/1), za které byl potrestán trestním opatření odnětí svobody na 36 měsíců nepodmíněně s podmíněným odkladem na 3 roky, za vyslovení dohledu, uloženo ochranné sexuologické léčení ve formě ambulantní. Dále má 4 záznamy v evidenci přestupků na MÚ v Břeclavi, vše od roku 2011.

Ze znaleckých posudků odvětví psychiatrie, sexuologie a psychologie vyplývá, že Marek vyrůstá v doplněné rodině, rodinné prostředí je nepodnětné, citově nesaturující. Mladistvý má snížené volní složky, v péči pedopsychiatrů a etopedů je od dětství. Bylo zjištěno, že již měl uloženo ochranné léčení sexuologické ve formě ambulantní, které však nevykonával. Doba koitarché (1. sexuální styk) ve 12 letech, velmi urychlená, nadprůměrné sexuální libido, nezdrženlivý a konzumní přístup k sexualitě, čin má podobný modus operandi jako z roku 2010 (neznámá osoba přepadená zezadu a odvedená na skryté místo).

Mladistvý netrpěl v době činu duševní poruchou či chorobou, ale trpí nesocializovanou poruchou chování a disharmonickým vývojem osobnosti. Škodlivě zneužívá kanabinoidy, prozatím bez syndromu závislosti. Z pedopsychiatrického pohledu mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání a jeho ovládací schopnost byla jen nepodstatně snížena. Ml. trpí patologickou sexuální agresivitou homosexuálně pedofilně zaměřenou. Pobyt mladistvého na svobodě je vysoce nebezpečný pro riziko recidivy, pro již prokázanou sexuální deviaci a patologicky strukturovanou osobnost. Zabezpečovací detenci znalkyně nenavrhla, neboť vzhledem k věku mladistvého je třeba mu dát šanci k podrobení se ochranné léčbě a teprve při jejím neúspěchu navrhnout zabezpečovací detenci. Jeho schopnost resocializace je velmi nízká, na stupních 1-5 hodnocena zn. 4. Nesnáší autoritu, svéhlavý, tvrdohlavý, neumí se podřídít, odklon od lidského světa, plochá emotivita, zvýšená agresivita u všech druhů psychiatrických testů. Pervitin užívá snad od 15 let jednou týdně. Šňupal ho. První partnerky byly vždy holky, první myšlenky na kluky přišly v 15-16 letech. Na PPG vyšetření – na obrázcích – se mu líbili kluci před pubertou. Vyjma reaktivity na dospělé ženy. PPG záznam svědčí o naznačené homosexuálně pedofilní reaktivitě se sexuálně agresivní komponentou. Marek: „*Mám potřebu se sexuálně uspokojit, nejlépe na mladém muži*“

Jeho schopnost resocializace je velmi nízká, jedná se o typ tzv. psychopatického pachatele se zvýšenou agresivitou s patologickou sexualitou, lehce nezralý, zákon porušuje bez pocitů viny, je anetický. Při jednání před soudem se k oběma proviněním doznal, k prvnímu

činu uvedl, že byl pod vlivem pervitinu, u druhého případu očividné známky ovlivnění drogami potvrdil náhodný svědek.

Delikt 2) Vražda - Miroslava

Podstata deliktu:

V prosinci roku 2009 v obci Kopřivnice po předchozí rozepři zaútočila Miroslava na svého otce M. kuchyňským nožem délky 27 cm, s délkou čepele 16 cm, kterým ho bodla do břicha nalevo od střední čáry, těžce zraněného otce nechala ležet na podlaze, nepřivolala pomoc ani mu pomoc neposkytla a z bytu odešla, ačkoliv poškozený podle závěru znalců přežíval několik desítek minut a včas přivolanou pomocí mohl být zachován při životě.

Právní kvalifikace, uložené trestní opatření:

Vražda, § 219/1 tr. zákona, trestní opatření uloženo v délce 4,5 roku odnětí svobody, mladistvá vykoná odděleně od ostatních odsouzených, a to ve zvláštní věznici pro mladistvé nebo ve zvláštním oddělení pro mladistvé s uplatněním vnitřní diferenciaci.

Rodinná a osobní anamnéza:

Miroslava vyrůstala v úplné, avšak disharmonické rodině. Celá rodina měla potíže s alkoholismem. Rodiče se rozváděli, původní byt prodávali a bydleli oba v podnájmech. Děti zůstaly bydlet se svým otcem, matka se odstěhovala do podnájmu do jiného města. Rodiče se před rozvodem hádali, otec matku fyzicky opakovaně napadal po ovlivnění alkoholem, nedokázal se kontrolovat. Dceři chodil po ovlivnění alkoholem vysvětlovat večer k posteli, že se špatně chová, mluvil na ni hodiny, přeháněl to. Miroslava se toulala, konzumovala alkoholické nápoje, nedodržovala příkazy otce a nechodila do školy. Již v 9/2006 vykonala diagnostický pobyt v Kelči. Do 5. třídy se učila průměrně, v 6. propadla, měla 7 pětěk a trojku z chování, dali ji na praktickou školu. SOU na servírku ji nebavilo a na svoji žádost skončila. Pak se stala chovankyní VÚ Moravský Krumlov, kde do školy chodit musela, vybrala si učební obor kuchařka. Pravidelně byla pouštěna na víkendové vycházky, jen jednou se dopustila útěku. V minulosti zkoušela marihuanu, začala mezi 14-15 rokem, kouřila každý den. Zkušenosti s jinými drogami jen na bázi experimentu. Uvádí, že před činem byla možná trochu zhulená. Venku se stýkala s nevhodnými lidmi a partami. Piv dokáže vypít až 15, vína 2 litry, tvrdého alkoholu půl litru. Jak je doma z VÚ,

pije každý den. Vztah k pravdě je pro ni zcela nezávazný, ale o patologickou lhavost se nejedná. Abúzus alkoholu je přesto bez atributů závislosti, polyvalentní abúzus návykových látek s převahou kanabinoidů je rovněž bez atributů závislosti. Planý pokus o pořežení zápěstí byl povahy manifestační.

Psychologické vyšetření

Mladistvá netrpěla a netrpí duševní chorobou nebo poruchou, ovládací schopnosti mohly být snižené v důsledku požití alkoholu, ale nikoliv vymizelé. Intelektové schopnosti v pásmu normy, patrná je výuková zanedbanost. Osobnost je deprivovaná, disharmonicky se vyvíjející disociálním směrem. Rysy emoční nestability, jedná impulzivně, bezohledně, agresivně. Je egocentrická a vyžaduje respekt, nedá se odklonit od svých záměrů, nenechá se omezovat, prosazuje se bezohledně. Je schopna jen povrchní vazby. Vztah k otci byl povrchní, neresppektovala ho, nebyla ochotna akceptovat jeho otcovskou roli. Výpovědi často mění. Je schopna resocializace, ale ta se jeví nepříznivě vzhledem ke kontinuu poruch chování a osobnostní disharmonii. Lze hovořit o agresi afektivně motivované. Osobnost extrovertovaná, nezralá, nevyvážená, deprivovaná podněťově i emočně, impulzivní a bezohledná, emotivně plochá, deprivačního typu. Že byla též pod vlivem marihuany dodává na poslední chvíli (alkohol ani drogy nelze vyhodnotit, byla chycena později). K matce je pozitivní, ač povrchní citová vazba. Intelektové schopnosti v pásmu normy. Je schopna resocializace. Ta se však jeví prognosticky nepříznivě vzhledem ke kontinuu poruch chování osobnostní disharmonii, která se v současnosti profiluje disociálně. Z medicínského hlediska není pobyt na svobodě nebezpečný. Policie v rodině několikrát zasahovala. V květnu 2009 oznámila Miroslava, že do ní otec strkal a dal jí facku, otec byl zjevně pod vlivem alkoholu. V březnu otec napadl matku, škrtil ji a bil rukama, děti ji ochránili, matka 2 promile, otec přes 3. Byl vykázán na 10 dní a odvezen na PZS. Mladistvá byla soudem svěřena matce a nad její výchovou byl stanoven dohled. Mladistvá umístěna do DÚM v Brně, následně přemístěna do VÚ Moravský Krumlov. OSPOD ji eviduje od roku 2005(13 let), pro opakované výchovné problémy s přizpůsobením se režimu zařízení, s plněním různých povinností, byla vulgární. Fyzicky napadla spolubydlící. S kamarádkou se opily. V minulosti již 1 x soudně trestána, rozsudkem OS v Novém Jičíně pro krádež, byla ji uložena výchovná povinnost spočívající v úplném zákazu užívání alkoholu a jiných návykových látek. Výchovnou povinnost neplnila.

Delikt 3) Znásilnění - Petr

Podstata deliktu:

V Brně v prosinci roku 2010 mladistvý Petr spolu s dvěma dětmi do 15 let v Brně chytily a povalili na zem M.M., kterou znali a věděli, že jí není 15 let. Následně ji drželi za ruku a nohy a postupně ji vysvlékli kalhoty, kalhotky a boty. Mladistvý Petr na ni potom nalehl a rukou ji zakrýval ústa, aby nekřičela. Přes její slovní a fyzický odpor, kdy se poškozená snažila křičet, kopala, držela nohy u sebe, ji nohy roztáhli a opakovaně ji zasouvali do přirození prsty. Pro nedostatek erekce k zasunutí penisu do pochvy poškozené nedošlo. U poškozené propukla posttraumatická stresová porucha.

Právní kvalifikace:

Znásilnění § 185/1, 2 a), 3 a) tr. zákoníku, trestní opatření pro mladistvého bylo odnětí svobody v délce trvání 2 roků s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 2 roků, mladistvému se ukládá dohled probačního úředníka na dobu 2 roků.

Rodinná a osobní anamnéza:

Petr se narodil mimo manželství, matka nesezdaná žila s jeho otcem, zaměstnána jako uklízečka, otec není duševně zdravý, ale nikde se neléčí, ve 14 letech se Petra zřekl. Matka uvádí, že o Petrových problémech nic neví, rodiče spolu žili asi 10 let, pak od sebe odešli. Petrův otec má 46 let a je v invalidním důchodu, byl ve vězení za ublížení na zdraví a krádeže. Petr má jednu vlastní sestru a mladšího polovlastního bratra. Vlastní otec se s Petrem nemá rád, je agresivní, vídá se s ním jen o svátcích, když byl mladší, na výchově se podílel. Vychováván byl za absence autority. Petr byl svěřen do výchovy matky, na výchově se později podílel současný manžel matky. Pro zhoršující vzájemné vztahy na jeho výchovu rezignoval. Měl odklad školní docházky kvůli problémům s výslovností, na prvním stupni průměr, na druhém stupni čtyřky, učí se v Bosonohách za truhláře, v dětství při lokálním umrtnění vyoperován kus klacku zapíchnutý do hlavy. Petr neukončil z důvodu prospěchu 9. tř. základní školy. Navštěvuje 1. ročník SOU – truhlář, řezbář, hodnocen jako žák slabší úrovně – malá účast na výuce, nezájem. V evidenci orgánu péče o dítě je od roku 2008, kdy byl přistižen při krádeži mobilního telefonu. Tentýž rok absolvoval dobrovolný pobyt ve Středisku výchovné péče HELP ME v Brně, je stále v péči psychiatrické ambulance. Byl klasifikován 3. stupněm z chování. Předán do péče DÚM Veslařská. Dosud soudně netrestán, v př. komisi 1 x přestupek (obč. soužití).

Petr spontánně uvádí, že s nevlastním otcem se furt hádá. Startuje na otce, je agresivní. Se sourozenci vychází dobře. Pravidelně pije alkohol – vodku a kouří marihuanu, říká, že ve škole „hulí“ úplně všichni. Každý den se v parku stýká s kamarády. Vůči dívkám je stydlivý, před vrstevníky dělá blázna, předvádí se. Je nezvladatelný, dělá si, co chce. V jeho výpovědích se objevují velké rozpory, zejména co se týče vztahu k děvčatům, pohlavnímu styku a stydlivosti. Petr neví, jestli může někoho přepadnout a co je to znásilnění.

Od 4 let veden psychologem PPP (pedagogicko psychologické poradny), který diagnostikoval poruchu chování a ADHD, na ZŠ kradl se spolužákem, potíže s učením. V 7. třídě matka navrhla SVP HELP ME. Ve škole drzý, nespolupracuje. Matka se před dvěma lety znovu vdala, má syna s novým manželem. Nový partner je puntičkář, ale velice hodný člověk. Dává se dohromady s podobnými vrstevníky. Když je doma s maminkou, nikam nechodí, s nevlastním otcem se nebaví. Zjištěn disharmonický vývoj na perinat. a genet. podkladě, ADHD syndrom s poruchami chování. Od roku 2009 zařazen do programu Změnit směr, který pořádala Ratolest Brno. Nabídnuta možnost zařazení do Sociálně aktivizačního programu, který zprostředkovává setkávání dobrovolníka staršího 18 let s klientem a vede k vytvoření přátelského vztahu, návrhu nevyužil. Rodině byla nabídnuta pomoc prostřednictvím rodinné terapie v Ratolesti, čehož rodina nevyužila. Matka si přeje umístění do DÚM. Od listopadu 2011 diagnostikována socializovaná porucha, selhává v rodině i mimo, ve škole vyrušuje, domů chodí pozdě večer, experimentuje s kanabinoidy. Doporučeno zařadit do SVP Veslařská.

Psychologické vyšetření

Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace dětská a dorostová psychiatrie konstatoval rozvoj posttraumatické stresové poruchy u poškozené, z důvodu následného vychloubání pachatelů, šikanování ze strany vrstevníků za to, co se dostalo na veřejnost. Na ml. vypracován posudek – klinická psychologie, pedopsychiatrie a sexuologie. V době spáchání činu netrpěl duševní chorobou nebo poruchou ve smyslu psychózy nebo jinou forenzně významnou duševní poruchou. Nebyly shledány příznaky sexuální preference typu patologická sexuální agresivita či sadismus. Pobyt Petra na svobodě není nebezpečný, nevyžaduje uložení léčení. Trpí socializovanou poruchou chování na ADHD terénu. Dochází do dětské psychiatrické ambulance a užívá léky. Je v psychoterapeutické péči SVP HELP ME. Pobyt na svobodě nevyžaduje uložení ochranného sexuologického léčení. Rozumové schopnosti v pásmu podprůměru až v pásmu hra-

ničním čili v pásu širší normy. Všeobecné vědomosti spadají až do pásma lehké mentální retardace. Osobnost ve vývoji není dokončena. Rysy extroverze, emoční nestálosti, nezdrženlivosti, je anetický, zvýšené jsou agresivní tendence verbální i fyzické. Je povrchní, sebestředný, tendence se vyvinovat se, prognóza resocializace je spíše slabší. Muže považuje za sociálně dominantní a vůdce, touží po síle a mužnosti. Zneužívání návykových látek je bez závislosti. Svědkyni K. se k jednání přiznal, chlubil se jí, že poškozenou osahávali a prstili ji, když se na ni střídali. Kluci se s tím začali chlubit ve škole. Petr byl již předtím řešen za zvláštní chování ve škole. Docházelo k osahávání tří dívek, osahával je přes oblečení na prsou a někdy i v rozkroku, tiskl se k nim. Věc byla s Petrem projednána, bez recidivy ve školním prostředí. Ze správy SVP vyplývá, že má nízké sebehodnocení, snahu na sebe strhávat pozornost nevhodným způsobem, platí na něho jednoznačný a stálý tlak na změnu chování a pozitivní motivaci.

Delikt 4) Vražda - Martin

Podstata deliktu:

V květnu roku 2008 v obci Lednice v rodinném domě obývaném jeho bývalou přítelkyní H. H. vyrazil za použití dřevěné kulatiny vchodové dveře a vnikl do pokoje poškozené v 1. patře, vybaven loveckým nožem, tzv. tesákem, v úmyslu usmrtit jejího přítele D. D., kterého napadl opakovanými bodnutími do hrudníku, břicha, zad, čímž mu způsobil 18 bodně řezných a řezných ran na trupu, horních a dolních končetinách, zasáhl vnitřní orgány, v důsledku čehož poškozený na místě zemřel, poté v přízemí domu, kam seběhla poškozená H.H. aby přivolala telefonem pomoc, tuto za použití téhož nože vícekrát bodnul a řezal do nohou, čímž jí způsobil 7 bodných a řezných a 2 povrchové rány na dolních končetinách, kdy dalších poranění byla ušetřena tím, že se schovala pod pevně přimontovaný stůl, kdy následně z místa odešel.

Právní kvalifikace:

Vražda dle § 219/1, 2 písm. a) tr. zákona, porušování domovní svobody § 238/1,2 tr. zákona, trestní opatření odnětí svobody uloženo na dobu 8 let a 9 měsíců, náhradu škody 40.000,-Kč VZP, 248.000,-Kč matce poškozeného za usmrcení dítěte a 241.000,-Kč otci poškozeného za usmrcení dítěte.

Rodinná a osobní anamnéza:

Matka Martina je dělnice, zaměstnána ve výrobním závodě, otec pracoval jako ostraha ve státním objektu v Poštorné, dříve otec pil, matka nikdy, sestra dochází do 8. třídy a své školské povinnosti zanedbává. Martinův prospěch na ZŠ byl průměrný, chování bezproblémové, na střední školu začal chodit na učiliště, obor kuchař, číšník, ale to ho nebavilo a učení ukončil. Od září 2008 přešel na učiliště v Mikulově, obor zámečnick. Doma hrál neustále PC hry, kde byl velmi zručný, manuálně doma rád pomáhal. Ve škole měl stovky neomluvených hodin, vykazoval nespolehlivost, problémy s uznáváním autorit, průměrnou inteligenci, morálně volní vlastnosti jsou na nízké úrovni. V jeho chování dominovala impulzivnost, zneužívání návykových látek, páchání majetkové kriminality, ve škole byl hodnocen negativně, zjištěna snížená resocializace. Rodiče se asi před dvěma lety začali rozvádět, pořád se hádali. Martin pil často alkohol, víno, pivo. Občas se opil. Kouřil marihuanu, tak každý druhý až třetí den. Jednou zkusil pervitin, zkoušel lysohlávky. Po rozchodu s H.H. se pokusil o demonstrativní sebevraždu. Před deliktem vypil velké množství alkoholu společně s poškozenou H.H. a několika kamarády v parku, měl marihuanu a cigarety.

Psychologické vyšetření

Osobnost Martina je emotivně oploštělá, převažuje negativismus, snížená spontaneita, popření, vytěsnění – obranné mechanismy, pokus o suicidium byl demonstrativní. Osobnost se vyvíjí disharmonicky, má rysy maladaptivity, nezdrženlivosti, rysy anetické, asociální. Intelektové schopnosti v mezích širší normy. Celkové IQ je 114. Má extrapunitivní postoje, bez zájmu o pocity druhého. Má za sebou historii neuspokojivých sociálních vztahů, lidem se vyhýbá a trpí tzv. syndromem popáleného dítěte. Podezřavý, žárlivý, dogmatický a kritický k druhým, ne k sobě. Pasivně agresivní, závislý, depresivní styl a sebenejistý, taktika zapomínání, otálení, odklady, mívá obavu, že bude opuštěný. Sklon k sexuální závislosti na partnerce. Zvýšená je verbální i fyzická tendence k agresivnímu chování a jednání. Vyrůstal v úplné rodině. Otec s ním nemluví roky, od té doby, co vyloupil hospodu. Osobnost silně akcentovaná až s rysy poruchy, převažují rysy pasivně agresivní, závislé, emotivita je labilní a afektivita výbušná, má agresivní postoje i neutralizační techniku, která mu umožňuje akt zabití akceptovat. Násilí vyrůstá z příběhu, který spolu oběť, milenka a násilník prožili. Nelze vyloučit LMD v dětství. V minulosti byl Martin již 2 x soudně trestán. Orgánem péče o dítě byl sledován od 16 let, kdy byl podezřelý z porušování domovní svobody, krádeže a poškozování cizí věci. Podmíněně zastaveno dle § 307 tr. řádu.

V přestupkové komisi dostal pokutu 300 Kč za napadení spolužáka. V 17 letech byl vyslýchán za krádeže, odsouzen na 5 měsíců VTOS s podmíněným odkladem na 15 měsíců, následně další krádeže, trest zvětšen na 15 měsíců VTOS s podmíněným odkladem na 30 měsíců, dostal uložené výchovné opatření – dohled probačního úředníka na dobu 1 roku. Deliktu předcházelo vyhrožování smrtí.

Delikt 5) Krádež - Roman

Podstata deliktu:

V srpnu roku 2009 vnikl v Brně, zřejmě přes okno pootevřené na ventilaci, do nadzemního bytu, který prohledal a následně odcizil notebook Dell, pánské hodinky a šperky v hodnotě 13.300,-Kč.

Právní kvalifikace:

Porušování domovní svobody § 238/1 tr. zákona, krádež § 247/1a,b) tr. zákona účinného do 31.12.2009, soud od uložení trestu upustil, neboť mladistvý byl ve výkonu trestu za závažnější provinění. Zajímavostí je, že tato trestná činnost byla objasněna dodatečně, po znaleckém zkoumání daktyloskopických otisků získaných na místě činu (porovnáním v databázi Kriminalistickým ústavem v Praze). Roman se dopustil nejméně 15 obdobných krádeží věcí z bytů, převážně v romské komunitě v okolí bydliště.

Rodinná a osobní anamnéza:

Narodil se mimo manželství v romské rodině. Matka byla dlouhodobě zajišťována dávkami st. sociální podpory do životního minima, pracovala jako dělnice v Modřicích, poté jako pokojská v Moulin Rouge, následně opět bez zaměstnání. Narodeno 6 dětí. Od roku 1993 v rodině gradovalo fyzické napadání matky ze strany druha. Děti byly umístěny v kojeneckém ústavu, po uklidnění situace nařídil MS v Brně soudní dohled nad výchovou dětí. Matka byla poté opakovaně vyhazována z bytu, po zklidnění situace se vracela, děti umístěny v DD Vranov u Brna a DD Voroněžská. Situace se často opakovala. Od 1999 děti umístěny v DD v Senožatech a KÚ v Brně. Po zklidnění se navracely do rodiny. Děti pobývaly při dalších konfliktech v krizovém centru na Hapalové. Děti měly problémy se záškoláctvím. Otec zemřel 2004. Ani po smrti otce nedošlo k pozitivní změně v chování dětí. Děti selhávaly, dopouštěly se závadového jednání a spolu se vzrůstajícím věkem

vzrůstala i závažnost a agresivita tohoto chování. Nebyly schopny uspět v běžné škole. Po umístění do ústavních zařízení se jejich chování zpočátku upravilo. Bohužel u starších chlapců se se vzrůstajícím věkem objevovaly závažné poruchy chování i v ústavních zařízeních. Matka byla trestním příkazem odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 6 měsíců za ohrožování mravní výchovy dítěte. 10/2010 nastoupila do výkonu trestu (VTOS), po propuštění si nezajistila žádnou práci, bydlela na ubytovně pro bezdomovce na ul. Podnásepní, krátkodobě u příbuzných. Nevykonala trest OPP a koncem roku 2012 další výkon trestu. Rodina původně bydlela v 1+1 IV. kategorie v nájemném bytě v sociálně vyloučené lokalitě. Nájemné neplatili, soud rozhodl o vystěhování bez náhrady. Jedná se o rodinu s nízkou sociokulturní úrovní. Trvale problematické je rodinné zázemí, neustálé konflikty a fyzické napadání rodičů a zejména neustálá změna výchovného a školního prostředí.

Marek měl nařízenou ústavní výchovu, do ústavního zařízení nenastoupil. Do zletilosti pobýval u babičky. Marie byla přeřazena do programu zvláštní školy, od 2005 nastoupila do internátní základní školy v Ořechově, posléze ZŠ Sekaninova. Od 2007 umístěna do Dětského domova v Předklášteří, od 2011 umístěna společně s bratry do DDŠ Jihlava. René měl na škole kázeňské přestupky. Od 2006 členem závadové party, probíhalo několik řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Opakovaně stanoven dohled probačnického úředníka. Přemístěn do DD se školou Jihlava, od 2008 trvale na útěku. Fakticky se zdržoval u příbuzných v Brně. 2009 dobrovolně nastoupil DÚM Veslařská na rediagnostiku. Věnoval se zneužívání návykových látek (intravenózně pervitin a heroin) a trestné činnosti majetkového charakteru. Propuštěn z VTOS byl na amnestii prezidenta republiky v lednu 2013. Ladislav byl na ZŠ problémový, nevyrovnaný, zlý, agresivní ke spolužákům. Stanoven dohled probačnického úředníka za loupež. Hospitalizován v Dětské psychiatrické léčebně Opařany. Umístěn v DDŠ Jihlava, následně VTOS, propuštěn na amnestii.

Roman – od roku 2000 ZŠ Vranovská, problémy s chováním, od roku 2005 se opakovaně dopouštěl trestné činnosti zejména majetkového charakteru. MS Brno byl stanoven dohled probačnického úředníka. Nastoupil do internátní ZŠ v Ořechově. Začal se toulat, utíkat z domu, následně umístěn do DD Budkov, do rodiny docházela asistentka. Dopustil se loupeže, přestal plnit povinnou školní docházku, matka neměla na jeho nedocházení žádný vliv. Od 2006 umístěn v DDÚ Brno Hlinky, nařízena ústavní výchova v DDŠ v Jihlavě, několik řízení dle zákona ve věcech soudnictví mládeže, opakovaně uložen dohled, zpřís-

něný dohled a ochranná výchova. Trestné činnosti se dopouštěl i během dovolenek, matka dokonce stíhána za podílnictví. Od září 2008 zhoršené chování v DDŠ Jihlava, útěky, konflikt s dalšími dětmi (až na hranici šikany) a vychovateli. V roce 2009 odsouzen za krádež na osobě, nastoupil do VÚ Střílky, hned vzápětí utekl. Přemístěn do VÚ Višňová. Stýkal se s olašskými romy, podílejícími se na distribuci návykových látek. Je biologickým otcem V.Ž. Její maminka zneužívala návykové látky a trpí hepatitidou C. Rovněž Roman má hepatitidu C. Podmíněné tresty, propuštěn z vazby na svobodu. Uloženy souhrnné tresty v délce 9 měsíců nepodmíněně. Rovněž uloženy OPP ve výměře 150 hodin. Od 2011 pobyt ve VÚ Višňová, bez potíží, v listopadu se dopustil útěku, na kterém byl vzat opět do vazby, z té propuštěn a převezen do VÚ Višňová. V prosinci odsouzen ke společnému úhrnnému trestnímu opatření odnětí svobody v délce 17 měsíců. 7/2012 zletil. Dosavadní pobyt ve vězení Romanovi pomohl zbavit se drogové závislosti, po propuštění by se hned mohl začít věnovat zajištění práce, bydlení a všech běžných záležitostí. OSPOD doporučil, aby jeho pobyt ve vězení nebyl příliš dlouhý, aby si tam neosvojil další patologické formy chování. Jako klient PMS není veden. V přestupkové komisi byl projednáván jednou za narušování občanského soužití a 3 x za krádeže.

Delikt 6) Podvod - Miloš

Podstata deliktu:

V červenci roku 2012 se ze svého počítače v Kuřimi zaregistroval na internetových stránkách Sbazar.cz jako uživatel amikro2@seznam.cz a v inzerci nabízel nové mobilní telefony zn. iPhone 3 GS za cenu 16.500,-Kč, ačkoliv věděl, že tento mobilní telefon nedodá, kdy v úmyslu získat částku 33.000,-Kč zaslal zájemci o 2 ks mobilních telefonů I.M. zásilku na dobírku, která obsahovala bezcenný mobilní telefon zn. Nokia, kupující zásilku převzal a zaplatil, věc následně oznámil Policii ČR, finanční prostředky byly odňaty České poště a následně vráceny kupujícímu a v úmyslu získat částku 16.500,-Kč bez adekvátního protiplnění v témže měsíci zaslal zájemci o koupi mobilního telefonu E.P. prostřednictvím pošty v Kuřimi zásilku, která měla obsahovat mobilní telefon iPhone 3 GS v hodnotě 16.500,-Kč, avšak místo něho vložil do zásilky pouze papírové letáky, kupující zásilku odmítla převzít a faktická škoda tak nevznikla.

Právní kvalifikace:

Podvod dle § 209/1 tr. zákoníku, věc podmíněně zastavena usnesením státního zástupce OSZ, ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání se osvědčil.

Rodinná a osobní anamnéza:

Vyrůstá s matkou samoživitelkou (44 let). Otec žije v nové rodině, na původní rodinu nemá čas, vídají se cca 1 až 2 x ročně, zpravidla na Vánoční svátky a narozeniny. Vztahy jsou napjaté, otci vyčítá odstěhování a založení nové rodiny. Dva starší sourozenci žijí samostatným způsobem života mimo jejich bydliště. Je studentem gymnázia v Tišnově. Ve škole dosahuje průměrných výsledků, abúzus drog nebyl zjišťován, alkohol neguje, na psychiatrii se neléčil. Matka si stěžuje, že syn tráví volný čas hraním PC her a komunikací na sociálních sítích, o okolí nejeví zájem, ani nevychází do společnosti. S vrstevníky udržuje kontakt pouze přes on-line hry. Ještě nikdy nebyl řešen Policií ČR nebo orgánem péče o dítě. Motivem trestné činnosti byla zvědavost, získané prostředky chtěl použít na zakoupení nového PC. Možnost resocializace lze hodnotit jako vysoce pravděpodobnou.

Delikt 7) Těžké ublížení na zdraví – František, Robin a spol.

Podstata deliktu:

V lednu 2010 v Mikulově vedli mladiství František a Robin slovní rozepři s poškozenými O.T. a T.F a poté mladiství nepravdivě informovali osoby I.B. a D.R., že byli poškozenými fyzicky napadeni, a společným jednáním ve čtyřech osobách napadli poškozené úderem dlaní do tváře, kopy do hýždí a zad, poté vytáhli z vozidla dřevěnou tyč a s těmito máchali proti poškozeným, ml. František tyčí udeřil poškozeného O.T. 3 x do oblasti hlavy, dalšího jednání zanechal, neboť poškozený měl u sebe teleskopický obušek a ten použil na svoji obranu, následně incident pokračoval, když na místo dojeli přivolaní D.Z., J.Z. a jejich otec F.Z. Všech 7 mužů společně napadlo poškozené v úmyslu jim fyzicky ublížit, poškozené shodili na zem, kde je fyzicky napadli nejméně 15 úderů rukama do hlavy a nejméně jedním kopem do zad, mladistvý Robin kopl poškozeného O.T. nejméně 4 x do zad a ml. František ho kopl jednou silně zepředu do hlavy, bezvládného O.T. nechali ležet na zemi a všichni pronásledovali poškozeného T.F., když ho dostihli byl udeřen vícekrát rukou do hlavy, opakovaně napadán kopy do hlavy, mladistvý Robin ho kopl do ramene, v důsledku fyzického napadení utrpěl O.T. tržně – zhmožděné rány, které ho omezily v běžném způsobu života na dobu 5-6 dnů, zatímco T.F. utrpěl otřes mozku lehkého stupně, zlomeninu nos-

ních kústek, poškození zubů a oděrky, kdy byl omezen v obvyklém způsobu života po dobu 3-4 týdnů.

Právní kvalifikace a uložené trestní opatření:

Jen u mladistvých: František se provinil výtržnictvím dle § 358/1 tr. zákoníku a pokusem provinění těžkého ublížení na zdraví podle § 21 odst. 1 tr. zákoníku k § 145 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zákoníku a § 6 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb., ve formě spolupachatelství dle § 23 tr. zákoníku, mladistvý Robin se provinil výtržnictvím dle § 358/1 tr. zákoníku a pokusem provinění těžkého ublížení na zdraví podle § 21 odst. 1 tr. zákoníku k § 145 odst. 1, odst. 2 písm. a) tr. zákoníku a § 6 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb., ve formě spolupachatelství dle § 23 tr. zákoníku. Za uvedené přečiny byli František i Robin odsouzeni k úhrnnému trestnímu opatření odnětí svobody na 3 léta, přičemž výkon uloženého trestního opatření odnětí svobody byl podmíněně odložen, se zkušební dobou na 3 léta za současného vyslovení dohledu nad obžalovaným mladistvými.

Rodinná a osobní anamnéza:

V osobě Robina se jedná o extroverta, živého vystupování, byl vždy zvědavý, se smyslem pro humor, avšak temperament nedovedl správně krotit a vyrušoval. Vykonával funkci předsedy třídy, byl oblíbený. Robin bydlí společně s rodiči a starším bratrem v RD v Mikulově, matka i otec jsou zaměstnáni ve firmách v Mikulově. Rodina je romské národnosti, avšak dobře socializovaná životem na malém městě, obklopena majoritní společností. Otec J. Z. v minulosti odsouzen za výtržnictví a těžké ublížení na zdraví. Dle vyjádření matky je Robin doma bezproblémový, zajímá se o tanec, sport, hudbu. Spis na orgánu péče o dítě vedou od roku 2005, kdy odcizil jako nezletilý 12 krabiček cigaret a 4 časopisy. OS v Břeclavi pro mládež upustil od uložení opatření. V dubnu 2010 byl ml. kontrolován policií v Mikulově a dechovou zkouškou bylo naměřeno 1.28 promile alkoholu v krvi. ZŠ navštěvoval v Mikulově, pátou třídu ukončil se čtyřmi dvojkami a trojkou z českého jazyka, byla mu udělena pochvala tř. učitelky za reprezentaci školy ve sportu a v pěvecké soutěži. Navštěvoval sportovní kroužek, počítačový kroužek a pohybové hry. V 5. ročníku uděleno napomenutí tř. učitelky za neplnění domácích úkolů, důtka tř. učitelky za zcizení mobilního telefonu a špatnou přípravu na vyučování. Devátý ročník ukončil se šesti čtyřkami. V každém ročníku měl napomenutí třídního učitele a kromě 7. ročníku i důtku tř. učitele. V kolektivu sebejistý, oblíbený, zastával se i slabších spolužáků. Nastoupil na Obchodní aka-

demii v Brně, patřil k průměrným, spíše horším studentům, ze dvou předmětů nebyl klasifikován. Měl zameškaných 150 hodin, z toho 14 neomluvených a dostal důtku tř. učitelky. V pololetí přešel na SOU Mikulov. Má optimistickou, přátelskou a nekonfliktní povahu. Vyrušuje v hodinách. Spolupráce s rodinou je hodnocena jako velmi dobrá, absenci žáka hlásí do školy. Přesto je absence velmi vysoká, rodiče pozváni do školy k pohovoru. Užívání drog nebylo zkoumáno, příjem alkoholu udává příležitostně.

František je rovněž Rom. Bydlí společně s rodiči a bratrem v bytě v Mikulově, otec nezaměstnaný, matka uklízečka. Navštěvoval ZŠ v Mikulově, během docházky se u něho projevilo jednání povahy kázeňského přestupku, dostával napomenutí, důtky i snížené známky z chování. Problémy byly s docházkou do školy, množství neomluvených hodin. Při jednání se spolužáky byl spíše tichý, pasivní, občas drzý, věnoval se hudbě. Nastoupil na SOU v Mikulově, obor zednické práce. Má množství neomluvených hodin, sníženou známku z chování, nerespektuje pokyny vyučujících, staví se do opozice a není přístupný domluvě. Do školy se nepřipravuje a nenosí pomůcky. Chlapec je již plnoletý a odmítá pohovory s výchovným poradcem. Vztahy se spolužáky jsou chladné. Rodiče mají zájem, aby se syn vyučil, ale nejsou schopni ovlivnit přítomnost žáka ve třídě. Podle rodičů není problémový, doma pomáhá, zajímá se o sport, hudbu, PC, pomáhá při opravách aut. Spis na orgánu péče o dítě byl založen 2006, kdy se projevila neomluvená absence ve škole. Užívání drog nebylo zkoumáno, příjem alkoholu udává příležitostně. Incident vyvolali poškození, nevhodnými a nepřijatelnými protiromskými poznámkami a hajlováním ze strany později poškozeného O. T. Byl to projev machrování, který prorostl ve vzájemný konflikt a vyvolal nepřiměřenou reakci.

Delikt 8) Výtržnictví, ublížení na zdraví - Miroslav, Jiří, Jaroslav

Podstata deliktu:

V lednu 2012 v Brně po společné dohodě napadli spolužáka L.V. tím způsobem, že jej Jiří nejprve znehybnil objetím kolem těla a pokusil se ho přenést a hodit do rybníka, vzdáleného asi 3 metry, což se mu nepodařilo, k poškozenému přistoupil Miroslav a udeřil ho nejméně jednou zavřenou pěstí na pravou lícní kost, kdy od dalšího jednání je vyrušila projíždějící hlídka Policie ČR, následně v napadání pokračovali v parku, Miroslav jej napadl minimálně jedním úderem zavřenou pěstí levé ruky do obličeje, Jaroslav pak úderem do pravé ruky a Jiří dřevěnou tyčí ve tvaru baseballové pátky udeřil poškozeného do

levého ramene, levého stehna a levého předloktí a poté jej uhodil do levé části zad, poškozenému řekl, že to je jen varování, kdy následkem násilí bylo způsobeno poškozenému zranění, které ho omezilo v obvyklém způsobu života na 14 dnů.

Právní kvalifikace:

Provinění výtržnictví dle § 358/1 tr. zákoníku, ublížení na zdraví dle § 146/1 tr. zákoníku ve formě spolupachatelství dle § 23 tr. zákoníku. Mladiství Miroslav a Jiří dostali trestní opatření odnětí svobody na 6 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 16 měsíců, zatímco Jaroslav za sbíhavé provinění krádeže dle § 205/1 a) tr. zákoníku trestní opatření odnětí svobody na 10 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 18 měsíců.

Rodinná a osobní anamnéza:

Miroslav – je studentem SŠ v Brně, kde vykazuje vysoké absence, neodůvodněné, ale dodatečně matkou omluvené. Neprospěl ze tří předmětů. Z opisu rejstříku trestů (RT) plyne, že nebyl soudně trestán ani řešen za přestupky. Orgán péče o dítě uvádí, že se toulá po venku, stýká se s nevhodnými kamarády, nerespektuje svoji matku, jeho chování je agresivní, dokonce matku fyzicky napadl, vícekrát doma odcizil peníze rodičům. OSPOD vede jeho spis od roku 2002 z důvodu úpravy výchovy a výživy. Žije s matkou a babičkou v Mikulově. Starší bratr bydlí jinde. 11/2007 oznámila matka odcizení peněz z bydliště ze strany syna na MÚ Mikulov. Na ZŠ projednáván výchovnou komisí, neboť si sám zapisoval omluvenky za absence a neoprávněně odebíral obědy v jídelně. Matka si stěžuje na toulání syna, kouření cigaret, braní peněz, neplnění příkazů, velkou vinu mají nevhodní kamarádi. OSPOD vykonával pravidelné návštěvy, ve škole přijali kázeňské opatření. 2010 opakovaně napadal mladšího spolužáka a zastrašoval ho, neomluvené absence pokračovaly. Kurátorkám se přiznal ke krádežím peněz a dalších věcí. V roce 2011 propadl ze dvou předmětů, vykonal opravné zkoušky. Na SŠ měl 288 hodin absence, z toho 40 neomluvených, absence jsou neodůvodněné. Matka jej stále dodatečně omlouvá, na výchovu syna nemá žádný vliv. Neprospěl ze tří předmětů. Druhý a třetí stupeň z chování, podmíněčně vyloučen. Ml. odnáší z domu prášky na praní, šampony, notebook, oblečení a toto prodává, bere peníze. Matka nevyužila nabízené řešení cestou orgánu péče o dítě. Otec nemá na syna žádný vliv.

Jiří – Narodil se v úplné rodině, má dva již zletilé sourozence. Je studentem stejné SŠ, obor truhlář, s velmi podprůměrnými studijními výsledky, k chování nejsou vážnější připomínky. V rámci kontaktu s OSPOD měl nastoupit probační program Změnit směr, ovšem absolvoval pouze dvě individuální setkání, program nedokončil. Byl několikrát řešen přestupkově a jedenkrát soudně trestán za provinění krádeže dle § 205/1a) tr. zákoníku k trestnímu opatření obecně prospěšných prací ve výměře 60 hodin. PMS uvádí, že při rozhovorech klient jednání značně bagatelizuje, bere ho jako legraci, doznává se, ale není schopen se vcítit do role poškozeného a neuvědomuje si závažnost svého jednání. Formálně se omluvil poškozenému v dopise. Vše nasvědčuje tomu, že se jednalo o stupňující se šikanu. Mladistvý uvedl, že se již zapojil do programu Změnit směr (Ratolest Brno o.s.) ovšem byl vyloučen z důvodu častých absencí. Souhlasil se zapojením do programu Křížovátka. Na úvodní konzultaci programu Křížovátka se nedostavil. Má dlouhodobé výchovné problémy a není schopen náležité reflexe činů, dochází do zaměstnání na dohodu o provedení práce v zahradnictví Čtyřlístek, práce v zahradnictví ho baví, chce přejít na obor zahradnictví. Kurátorka doporučuje, aby bylo s mladistvým soustavně pracováno a byl systematicky veden k získání náhledu na své jednání, ke změně hodnot, postojů a vzorců chování. Ve škole je klidný, slušný, za 1. pol. měl však 126 hodin absence. Má sklon k radikálnímu jednání, obhajuje svá řešení a svůj názor, v kolektivu není výrazný typ, dostal důtku ředitele školy za svévolný odchod z výuky a druhý stupeň z chování za porušení školního řádu v dílnách při praktickém výcviku. Žije v úplné rodině. OSPOD založil jeho spis v roce 2005 pro výchovné problémy ve škole. Ve škole podprůměrný, k chování nejsou závažnější připomínky. V roce 2007 napadl nezletilého pěstí do obličeje, roku 2008 šetřen za krádeže formou spolupachatelství, uloženo výchovné opatření terapeutický program SVP HELP ME, z pobytu vyloučen pro porušení vnitřních pravidel. 2009 šetřen PČR za napadení spolužačky, měl ji bouchnout hranou rukou do spánku. Vyřešeno jako přestupek. V roce 2010 odcizil zboží v drogerii, dostal pokutu. Od září 2010 v Novém Městě studoval obor mechanizátor, v prosinci řešila Policie ČR, že si zakoupil se spolužáky několik lahví alkoholu a ty na místě zkonsumovali. V krvi se prokázala i přítomnost marihuany. Za přestupek byl vyhozen ze školy. Rodiče nemají peníze mu platit internát, přešel do Brna. Zde v dubnu 2011 uložena BP městskou policií za znečišťování veř. prostranství. 6/2011 ho městská policie šetří pro rušení nočního klidu, domluvou. 6/2011 šetřen z podezření z propíchnutí pneumatik sousedů Svobodových, nepodařilo se prokázat. 11, 12/2011 šetřen za znečištění veřejného prostranství.

Jaroslav je rovněž studentem stejné SŠ, obor truhlář. Prospěch je velmi slabý, čtyři nedostatečné. Jsou patrný projevy agresivního chování, napadl spolužáka, dosud nebyl soudně trestán. Ze zprávy PMS byl proveden výchovný pohovor zaměřený na reflexi jednání, během hlubšího pohovoru se byl schopen nad svým jednáním zamyslet a zhodnotit možné následky. Zkontaktována matka klienta, projevila zájem o osobní konzultaci. Klient se dostavil k osobní konzultaci za přítomnosti otce. Byly projednány možnosti nápravy. Byli poučeni o jednotlivých probačních programech. Mladistvý při hlubší reflexi byl schopen jen částečně zhodnotit negativa a možné následky svého jednání. OSPOD vede spis od 2008, kdy napadl nezletilého B. Napadá spolužáky v prostorách sídliště. Matce doporučena návštěva HELP ME na ul. Bořetická. Jaroslav byl umístěn do SVP HELP ME za agresivní chování a špatný prospěch. Závěr pobytu OK, docházel na ambulantní kontakt do SVP, již nedochází. Ven moc nechodí, volný čas tráví doma, hraje na počítači a někdy chodí hrát fotbal. Doporučena návštěva SVP HELP ME. Absence žáka ve škole je vzorná, prospěch ovšem velmi podprůměrný, má 3.93, neprospěl ze 4 předmětů. Mentálně zůstal na úrovni ZŠ. Důtka a dvojka z chování za neplnění povinností a nevhodné chování ke spolužákům. Bydlí u matky, otec má jiné bydliště. Po poškozeném ve škole házeli všichni delikventi gumu, na praxi mu dal Jiří hoblík na břicho, kladívkem mu klepal do výrobků, ničili i jiné výrobky, provokovali ho. Šikana probíhala celý půlrok, bál se chodit do školy. Poškozený chlapec je psychicky infantilní, emočně a sociálně nezralý, úzkostný, vyrůstá v péči matky, chyběly mu mužské vzory, odmítá agresivitu.

Delikt 9) Loupež - Jan, Vladimír (+Josef)

Podstata deliktu:

V lednu roku 2012 v prostoru zastávky MHD přistoupili mladiství Jan a Vladimír společně s mladistvým Josefem (jehož jednání je však řešeno samostatně) a další neustanovenou osobou, k poškozeným L.N. a J.V., které obstoupili, aby nemohli utéci, ml. Josef se jich zeptal, jestli u sebe mají něco drahého, kdy poškození sdělili, že nemají, proto provedl Josef kopy směrem do jejich obličeje a pak je vyzval k vydání mobilních telefonů, nebo je zapíchnou nebo zastřelí. Ze strachu o život vydali poškození každý svůj mobilní telefon, ze kterého si mohli vytáhnout SIM kartu, od jednoho z poškozených vzali mladiství pachatelé ještě 100,-Kč bankovku a následně z místa odešli, před odchodem poškozeným mladiství pachatelé sdělili, že pokud zavolají policii, tak jim ublíží.

Právní kvalifikace a trestní opatření:

Loupež § 173/1 tr. zákoníku ve formě spolupachatelství dle § 23 tr. zákoníku. Jan dostal trestní opatření odnětí svobody v trvání 14 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 20 měsíců, na tuto dobu dohled probačního úředníka. Vladimír dostal trestní opatření odnětí svobody v trvání 14 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu v trvání 14 měsíců, na tuto dobu dohled probačního úředníka.

Rodinná a osobní anamnéza:

Jan žije přes týden ve VÚ ve Střílkách. Narodil se z družského soužití, má 6 dalších sourozenců. Vykonává 9. rok povinné školní docházky, průběžně jsou s ním řešeny méně závažné kázeňské obtíže. Matka na mateřské (malí sourozenci), otec zedník, žijí v RD společně. Docházka do školy problematická, je drzý, vulgární, verbálně napadá učitele, zesměšňuje je až šikanoje. Zavadově se chová k ostatním dětem, uráží je, napadá je a šikanoje. Hodnocení chování trojkou je mu jedno. Jedné spolužačce způsobil zranění v šatnách, hodil ji proti skříni, šetřeno jako přestupek, že chodí do školy pod vlivem alkoholu potvrzeno orientačním dechovým testem. Spolupráce s rodiči velmi špatná, do školy nechodí ani na výzvy, syna omlouvají. Škola vyčerpala všechny možnosti k nápravě. Rodiče pochopili závažnost, syn jde ráno z domu, ale do školy nedochází, souhlasili s umístěním v ústavním zařízení. Umístěn v DDÚ Hlinky, v normě, od září umístěn do VÚ Střílky, jeho tendence k agresí se dají zvládat speciálně pedagogickými metodami. Má dohled probačního úředníka, nařízena ústavní výchova. Škola je zajišťována ve VÚ Střílky, kde dokončuje ZŠ, ve výuce aktivní, ale se sklony k fyzickému vyřizování účtů, sociálně velmi zdatný, průměr 2.38, z chemie nedostatečná. Přistižen při užívání marihuany. Později při čichání – propanbutanu spreje. Jezdí na dovolenky, ale spolupráce s rodinou je chabá. Útěky již několikrát.

Zprvu Vladimír popřel účast na loupeži. Po poradě se svou kurátorkou začal docházet do programu Křižovatka. Napsal poškozeným omluvné dopisy, které jim odeslala kurátorka. Na středisku s ním bylo probráno uložení výchovného opatření – dohled probačního pracovníka a probační program Změnit směr. Je student SOŠ managementu a práva. Zákonnými zástupci jsou jeho prarodiče, kteří mají v péči další 2 nezl. děti. Vladimír se narodil mimo manželství, matka byla nezletilá, otec nechtěl uznat otcovství, matka sama problémová, pouštěla se opakovaně do delikventního jednání. Zneužívala návykové látky. Péči o dítě zajišťovala hlavně babička. Nezl. svěřen do péče prarodičů, žije s prarodiči a tetami v

pavlačovém bytě 2+1. Rodina je zajištěna dávkami hmotné nouze. Matka opakovaně ve VTOS. Rodiče se o děti nezajímají. Vladimír navštěvoval ZŠ, ale o docházku se nezajímal, motivován prarodiči nebyl, neprospěl z předmětu a musel opakovat 8. ročník. Od té doby v evidenci kurátora pro mládež. Stýká se ze závadovými osobami v místě bydliště, konzumuje alkohol, potuluje se, kouří marihuanu, v partě se dopouští drobných deliktů, např. jízda v automobilu některého z rodičů, způsobili už i dopravní nehody. Noc tráví hraním PC, přes den spí. Docházení na OSPOD se vyhýbá. Bylo navrženo zapojení do sociálně aktivizačního programu Ratolest, kam ale nechodil. Pracovník Ratolesti alespoň zařídil přihlášku na SOU, kam také chodit nezačal. Od října roku 2011 byl žákem SOŠ managementu a práva, kam chodí jen občas. Dosahuje výukového průměru 2.31. Nežije řádným způsobem života, prarodiče nejsou autoritou, jako opatření navržen dohled PMS a absolvování probačního programu. Ve škole má ředitelské důtky, špatnou docházku, jinak je snaživý, dobrý student, avšak není motivován rodinou. S mladistvým bylo provedeno několik schůzek ve středisku PMS. Navrhují dohled prob. úředníka a probační program Změnit směr. Podezřelému M.V. nebyl skutek prokázán, jeho trestní stíhání bylo zastaveno, třetí obviněný Josef byl stíhán zvlášť, neboť se dopustil prokazatelně dalších loupeží.

Delikt 10) Loupež - Lukáš, Zdeněk a Leonardo

Podstata deliktu:

V červenci 2012 v Brně po předchozí domluvě obestoupili poškozeného – dítě ve věku do 15 let - V.T., Leonardo ho chytil za tričko a řekl mu, že nikam nepůjde, znemožnil mu nastoupit a odejít, mezitím se mezi sebou cikánsky domlouvali, po chvíli požádal Lukáš o vydání jeho pásku zn. Ferrari, což poškozený ze strachu učinil, škoda činí 1500,-Kč, dále v červenci 2012 Leonardo se třemi neustanovenými mladíky přistoupil v Brně k poškozenému F.G., dítěti ve věku do 15 let, se kterým si plácl a současně mu pravou ruku, kterou měl celou dobu skrytou v rukávu, přitisknul na břicho a zeptal se: „kolik máš u sebe?“, takže v poškozeném vzbudil obavu, že v ruce může držet pistoli, proto F.G. ze strachu vytáhl z kapsy kalhot 50,-Kč a tyto vydal. V září roku 2012 v Brně při nastupování poškozené do náhradní autobusové linky využil situace, kdy poškozená (ročník 1945) nemohla dávat pozor a ani se na prudkých schodech bránit, chytil ji zezadu za řetízek ze žlutého kovu, který měla na krku, který byl v hodnotě 11.500,-Kč, za tento několikrát razantně trhnul, čímž poškozenou táhnul ven z autobusu, nestačila se zachytit, ztratila rovnováhu a vypadla na zem, kde ji Leonardo opakovaně značnou silou tahal za řetízek, až došlo k jeho přetržení,

avšak neodcizil jej, neboť mu vyklouzl z ruky a zapadl poškozené do výstřihu, přičemž poškozené způsobil naražení zad a lokte, které si vyžádalo lékařské ošetření a v říjnu 2012 v Bílovicích nad Svitavou pod záminkou pomoci s taškami, což poškozená odmítla (ročník 1956), se postavil k poškozené A.Š. zepředu, prudkým pohybem rukou ji strhl řetízek ze žlutého kovu o délce 45 cm a šířce 0.5 cm a z místa utíkal, byl však zadržen manželem poškozené a předán Policii ČR, jednáním způsobil škodu 1.950,-Kč.

Právní kvalifikace a trestní opatření:

Lukáš a Zdeněk se dopustili loupeže dle § 173/1 tr. zákoníku spáchané formou spolupachatelství dle § 23 tr. zákoníku, Leonardo loupeže dle § 173/1 tr. zákoníku spáchané formou spolupachatelství dle § 23 tr. zákoníku a provinění krádeže dle § 205 odst. 1, písm. d) tr. zákoníku (ad bod 4). Trestní opatření Lukáši a Zdeňkovi uloženo nebylo, státní zastupitelství případ v jejich věci podmíněně zastavilo. Leonardo byl vazebně stíhán za 15 útoků provinění loupeže dle § 173/12 tr. zákoníku, uloženo trestní opatření trest odnětí svobody v trvání 24 měsíců, pro jehož výkon byl zařazen do věznice se zvláštním oddělením pro mladistvé.

Rodinná a osobní anamnéza:

Lukáš pochází z devíti sourozenců. V roce 2009 soud stanovil nad jeho výchovou dohled, neboť už před 15. rokem života se dopouštěl činů jinak trestných. Soudem byla stanovena ochranná výchova. Umístěn v DDŠ Jihlava, kde plní povinnou školní docházku. Probíhají nejméně dvě trestní stíhání na policii v Jihlavě. V dětském domově problémové chování, drzé a vulgární vystupování, ale ve škole je pracovitý, aktivní, na vysvědčení má pouze dvě trojky, jinak dvojky a jedničky. V rejstříku dosud nemá záznam. Všichni starší sourozenci, i Lukáš, mají problémy s drogami. Rodina žije ve stísněných nevyhovujících podmínkách. Soudní dohled z důvodu protiprávních jednání a zneužívání návykových látek. Z DDŠ neutíká, hraje na hudební nástroje, s rodinou udržuje kontakt a rodiče o něho projevuují zájem.

Zdeněk je bratrem Lukáše, nyní již zletil. Pro četné závadové jednání mu byl uložen dohled probačního úředníka, později byla nařízena ústavní výchova. Pro tuto byl umístěn ve VÚM Višňové, ústavní výchova skončila zletilostí. Má dva záznamy pro přestupky. V rejstříku trestů rovněž dva záznamy. K těmto odsouzením však nelze s ohledem na amnestii prezidenta republiky přihlížet jako k přítěžující okolnosti.

Leonardo byl svěřen do pěstounské péče babičky, rodiče o něj nejeví zájem. Nyní žákem 8. třídy ZŠ, speciální třídy. Počátkem 2012 nastoupil do střediska výchovné péče HELP ME, avšak zde se adaptoval těžce a pobyt ukončil útekem. Prospěch ve škole velmi špatný, téměř samé nedostatečné. V RT nemá žádný záznam, ale založen rozsudek rozsáhlé trestné činnosti, pro kterou byl odsouzen na odnětí svobody nepodmíněně v trvání dvou let se zařazením do věznice pro mladistvé. Kouří marihuanu. Abúzus dalších drog nelze vyloučit. Leonardo napadá spolužáky, především kopy směřovanými do hlavy.

5.3. PRŮBĚH VÝZKUMU

Zpracovatel při sběru informací chtěl využít ve větší míře možností nestrukturovaného, případně strukturovaného rozhovoru, k čemuž má rovněž náležité vysokoškolské vzdělání a potřebnou praxi, nicméně záhy musel konstatovat, že tato forma sběru dat je nejslabší stránkou výzkumu. Není to dáno osobností zpracovatele nebo mladistvého delikventa, nýbrž vztahem, který mezi sebou zpracovatel a provinilec mají. Je to vztah policejního orgánu, jakožto represivní složky a pachatele, který nemá k policistovi důvěru, na pokládané otázky odpovídá neochotně a povrchně, záměrně produkuje nepravdivé odpovědi, neboť se obává, že by mohly být použity proti němu v tomto nebo budoucím trestním řízení. Proto jsem musel velmi brzy přehodnotit míru využití rozhovoru jako metody vlastní výzkumné činnosti a používal jsem ho jako prostředek doplňující data již získaná z analýzy dokumentů ze spisového materiálu. S některými respondenty, např. vrahy, nebylo možné ani tuto formu využít, neboť se nachází ve věznicích. Cenným zdrojem informací o pachateli, jeho motivech, sociálním zázemí, osobní a rodinné anamnéze a dalších sociálních aspektech jsou jeho vlastní výpovědi a ještě významnějšími zdroji jsou výpovědi rodičů, kamarádů a dalších svědků. Odborný rámec, vycházející z plné profesionalizace se zaměřením na mladistvé pachatele, ve spisových materiálech zastřešují zejména znalecká zkoumání pedopsychiatrů, dětských psychologů, znalců oboru zdravotnictví, odvětví sexuologie nebo soudního lékařství, zprávy probační a mediační služby a orgánu sociálně právní ochrany dětí. Zejména u nejzávažnějších deliktů vypracované znalecké posudky poskytují velmi ucelený a důležitý zdroj k našemu zkoumání. Nedocenílná je též informační báze orgánu sociálně právní ochrany dětí, ze které je zřetelná hluboká znalost prostředí mladistvých v nejširších souvislostech. Tyto zdroje považuji ze nejsilnější prvky zvoleného výzkumu.

Výzkum proběhl tedy zejména obsahovou a diskursivní analýzou spisových materiálů obsahujících protokoly o trestním oznámení (poškození, oznamovatelé), záznamy o zadržení osoby podezřelé dle § 76 tr. řádu, úřední záznamy o podaném vysvětlení dle ust. § 158 odst. 6 trestního řádu (svědci, prvotní výslech podezřelého), protokoly o ohledání místa činu, náčrty, fotodokumentace, usnesení o zahájení trestního stíhání dle ust. § 160 odst. 1 trestního řádu či záznamy o sdělení podezření dle ust. § 179 odst. 3 písm. b) trestního řádu, protokoly o výslechu obviněného či protokoly o výslechu podezřelého, ustanovení obhájce, zprávy z příslušného úřadu městské části, orgánu sociálně právní ochrany dětí, zprávy z příslušných vzdělávacích a výchovných institucí (základní školy, střední školy, odborná učiliště, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, střediska výchovné péče), znalecká zkoumání, výpisy z rejstříku trestů, závěrečné zprávy – návrh na podání obžaloby, zprávy o výsledku zkráceného přípravného řízení či meritorní rozhodnutí, podmíněné zastavení trestního stíhání, rozsudek, nařízené ochranné opatření, odvolací rozsudek a další.

Vlastnímu průběhu praktického výzkumu předcházelo obeznámení s literaturou v teoretické rovině, která se danou problematikou zabývá, poznání názorů, tvrzení a výsledků výzkumů, které byly mezi mladistvými již získány. Výsledky ze získaných typických kauzistik během praktického řešení v dané oblasti výzkumu byly poté komparovány s předchozími výzkumy a s další odbornou tematickou literaturou. Zvolená metoda studia dokumentů a komparace získaných kauzistik předložila cestou obsahové a diskursivní analýzy potřebné informační zdroje k rozboru příčin, za kterých dochází ke vzniku sociálně patologických jevů, zejména trestního jednání různé právní síly, se snahou charakterizovat vazbu kriminality mládeže na obor sociální pedagogika a pokusit se formulovat možnosti sociální pedagogiky v oblasti snižování důsledků kriminality mladistvých a jejím předcházení.

5.4. ANALÝZA VÝSLEDKŮ KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Výzkumné cíle jsou rozděleny do tří oblastí, s důrazem na komparativní analýzu kriminálních deliktů různé právní síly, od drobných majetkových provinění až po znásilnění či vraždy, spáchané mladistvými provinilci.

Okruh 1 si klade za úkol provést analýzu, zda a v čem se liší osobní a rodinná anamnéza mladistvých pachatelů a jaký má vliv na páchanou trestnou činnost napříč kriminálními

delikty různé právní závažnosti. Jde tedy o vymezení sociálních aspektů, které předcházely páčání trestné činnosti.

Analýzou případů vražd, loupeží, znásilnění, ublížení na zdraví a drobné majetkové kriminality bylo zjištěno:

U vražd:

Miroslava je prvopachatelem, vyrůstajícím v úplné, avšak disharmonické rodině, která měla vleklé potíže s alkoholem, otec matku fyzicky napadal, četné konflikty i s dcerou, mladistvá se stala chovankyní VÚ, svěřena do péče matky, která se však z města odstěhovala. Venku se zdržuje se závadovou mládeží. Kvůli situaci v rodině se dopustila manifestačního pokusu o pořezení zápěstí (suicidium). Martin vyrůstal rovněž v úplné rodině, ale rodiče se před dvěma lety rozvedli, pořád se hádali, otec pil alkohol, doma hrál neustále PC hry a ve škole měl stovky neomluvených hodin. Po rozchodu s H.H. se pokusil o manifestační sebevraždu.

U loupeží:

Jan se narodil z družského soužití, matka se stará o mladší sourozence, s otcem žijí společně, avšak chybí pevná ruka, rodiče souhlasili s umístěním ve VÚ, závadově se chová k ostatním dětem, uráží je, napadá a šikanuje, opakují se útky z VÚ Střílky, spolupráce s rodinou slabá. Vladimírova matka je sama problémová, často VTOS, zneužívá návykové látky, vychováván je u prarodičů, výchovu zajišťuje babička, která nemá významný vliv, žije v mnohačetné rodině v malém pavlačovém bytě. Vyhýbá se docházení na OSPOD, do sociálně aktivizačního programu Ratolest nedocházel. Lukáš pochází z devíti sourozenců, soud stanovil dohled, protože již před 15. rokem života se dopouštěl činů jinak trestných. Byl umístěn do DDŠ. Jeho bratr Zdeněk má obdobně četné závadové jednání, umístěn ve VÚM Višňová. Leonardo svěřen do pěstounské péče babičky, rodiče o něho nejeví zájem, z SVP HELP ME utekl.

U znásilnění:

Když byl Marek malý, rodiče se rozvedli, vlastní otec záhy zemřel, nevlastní otec není autoritou, je vázán na matku, která mu však neposkytuje dostatečnou citovou saturaci a zcela nepřiměřeně ho fyzicky trestá, matčini sourozenci byli závislí na toluenu. Petr se narodil mimo manželství, vlastní otec není duševně zdravý, ale neléčí se, vychován byl za absence autority, s nevlastním otce se nebaví, startuje na něho, již od čtyř let je veden psychologem PPP.

U ublížení na zdraví:

Robin žije společně s rodiči a starším bratrem v RD, rodina romské národnosti je dostatečně socializovaná životem na malém městě, otec v minulosti odsouzen za násilnou tr. činnost. František byl problémovým žákem, nyní dochází na SOU, nemá zájem o pohovory s výchovným poradcem, pochází z romské rodiny, otec je nezaměstnaný, matka uklízečka. Miroslav žije s matkou a babičkou, matku opakovaně fyzicky napadá, nerespektuje ji, ve škole vysoké absence, neprospívá ze 3 předmětů, matka nevyužila nabízené řešení cestou orgánu sociální právní ochrany dětí. Jiří se narodil do úplné rodiny, pro svoji trestnou činnost měl absolvovat probační program Změnit směr, ale ten po dvou schůzkách nedokončil. Dochází do zaměstnání formou brigády a to ho velmi baví, uvažuje o změně oboru na SOU. Z dalšího nabídnutého docházení do SVP na jiné programy pro absence vyloučen. Často hraje na počítači, bydlí jen s matkou, otec pobývá jinde.

U drobné majetkové kriminality:

Roman se narodil mimo manželství v romské rodině. Matka opakovaně odsouzena za ohrožování mravní výchovy mládeže, často měnili bydlení, přespávali na ubytovně pro bezdomovce, když žili rodiče ještě spolu, často docházelo k fyzickému napadání mezi rodiči, děti neustále přecházeli mezi rodinou a institucionálním umístěním, selhávaly a dopouštěly se závadového jednání. Miloš vyrůstá se matkou samoživitelkou a dvěma bratry. Otec žije v nové rodině a s dětmi z původní rodiny se téměř nestýká, volný čas tráví hraním PC her.

Okruh 2 si klade za cíl, objasnit, jakou měrou jsou u případů různé právní síly zneužívány návykové látky a jak jejich abúzus ovlivnil jednání provinilců.

U vražd:

Miroslava v minulosti zkoušela marihuanu, začala mezi 14-15 rokem, kouřila každý den, zkušenosti s jinými drogami zůstaly na bázi experimentu. Uvádí, že před činem byla „zhulená“, polyvalentní abúzus návykových látek s převahou kanabinoidů je bez atributů závislosti. Abúzus alkoholu je značný, přesto bez prokázané závislosti. Dokáže vypít až 15 piv, 2 litry vína nebo 0.5 l tvrdého alkoholu. Martin pil často alkohol, marihuanu kouřil každý druhý až třetí den. Jednou zkusil pervitin, zkoušel lysohlávky.

U loupeží:

Jan chodí do školy často pod vlivem alkoholu, což bylo potvrzeno orientačním dechovým testem, byl přistižen při užívání marihuany, později při čichání spreje na bázi propanbutanu. Vladimír konzumuje často alkohol, potuluje se a kouří marihuanu. Lukáš má stejně jako všichni starší sourozenci, včetně spolupachatele Zdeňka, problémy se závislostí na OPL, zneužívají heroin. Leonardo kouří marihuanu, abúzus dalších drog nelze vyloučit, ale znalecky nebyl zjišťován.

U znásilnění:

Marek kouří marihuanu denně od svých 9 let, dále kouří 20-30 cigaret denně, abúzus alkoholu připouští jen občas. Později připouští, že při páchání trestné činnosti byl pod vlivem pervitinu. Petr pravidelně pije alkohol, vodku, a kouří marihuanu, říká, že ve škole „hulí“ úplně všichni.

U ublížení na zdraví:

Robin i František jsou příležitostnými konzumenty alkoholických nápojů, užívání drog nepotvrdili. Zkoumání v této oblasti provedeno nebylo. Jiří byl šetřen Policií ČR, že s několika spolužáky zakoupili lahve alkoholu, který zkonzumovali, v krvi se u něho prokázala i přítomnost marihuany. U Jaroslava prohřešek s užíváním návykových látek nezjištěn, šetření v této oblasti provedeno nebylo.

U drobné majetkové kriminality

U Miloše abúzus drog nebyl zjišťován pro povahu deliktu, sám ho neguje, stejně jako užívání alkoholických nápojů. Ovšem volný čas tráví v jiné subzávislostní normě – hraním PC her a elektronickou komunikací na sociálních sítích. Roman byl závislý na užívání OPL, zneužíval heroin, má rovněž hepatitidu typu C. Dosavadní pobyt ve vězení mu pomohl se zbavit drogové závislosti.

V okruhu 3 byl stanoven výzkumný cíl, zda společnost mohla oddálit procesu páchání trestné činnosti u mladistvých delikventů nebo mu zamezit, jaké jsou možnosti resocializace mladistvých pachatelů.

U vražd:

Miroslava měla s otcem dlouhodobé neshody, když byl podnapilý, jeho chování vůči ní bylo nevyzpytatelné. Svůj hněv si vybíjel na matce Miroslavy. Po rozvodu rodičů byla Miroslava svěřena do výchovy matce, ta se však odstěhovala a Miroslava přespávala o

víkendech u otce. Vznikaly tak velmi konfliktní a vypjaté situace, zvláště když byl otec pod vlivem alkoholu. Vyvrcholením neřešené situace byla vražda otce po předchozí rozeprá. Martinovo násilí vyrostlo z příběhu, který spolu oběť, milenka a násilník prožili. Vražděnému jednání předcházelo vyhrožování smrtí, Martin vlastnil některé sečné a bodné zbraně, panovala obava o život, která nebyla adekvátně řešena. Možnosti resocializace obou pachatelů vzhledem k výši trestu nelze odhadnout.

U loupeží:

Hlavním motivem ke spáchání provinění byla snaha o získání finančních prostředků z důvodu závislosti Lukáše, Zdeňka a Leonarda na OPL – heroinu, násilí na spolužácích nebylo adekvátně řešeno, pobyt ve SPV HELP ME skončil z důvodu nezájmu a společnost nenašla jiný mechanismus, jak se vypořádat s agresivními, závislými, jedinci. U Zdeňka skončila ústavní výchova zletilostí a byl ponechán svému osudu, bez zajištění bydlení, zaměstnání, atd. Lukáš je pod soudním dohledem z důvodu zneužívání OPL, z DDŠ neutíká. Jestliže budou závislí na OPL, jejich resocializace je v plné podobě nemožná. U Jana se daří agrese zvládat speciálně pedagogickými metodami, pobytem ve VÚ Střílky, možnost resocializace je vysoká. Vladimír se navrženého sociálně aktivizačního programu neúčastnil, nejeví o pobyt zájem, přemlouván je k probačnímu programu Změnit směr. Jako dítě problémové matky to nemá jednoduché. Patří do generace adolescentů, kteří pocházejí od rodičů, kteří se plně nacházejí v problémech současné společnosti. Vidina resocializace není nejlepší.

U znásilnění:

Marek již v roce 2004 napadl nezletilce a od té doby problémy reprodukuje, uložené ochranné sexuologické léčení formou ambulantní nevykonal, přesto, že se dopustil znásilnění již v roce 2010, společnost nenašla účinný recept na zamezení recidivy, provedené stejným modem operandi. Pobyt mladistvého na svobodě je z důvodu recidivy vysoce nebezpečný. Před tímto činem byl již 5 x soudně trestán, nikdy nebyl ve VTOS. Petr byl zařazen do programu změnit směr, nabídku k zařazení do dalšího aktivizačního programu odmítl, rovněž rodina odmítla pomoc cestou rodinné terapie. Znalci nehodnotí pobyt Petra na svobodě jako nebezpečný, jeho pobyt na svobodě nevyžaduje dle znalců ani ochranné sexuologické léčení. V jeho případě se jedná o socializovanou poruchu chování na ADHD terénu, dochází do dětské psychiatrické ambulance a bere léky. Aby nedošlo k recidivě, je doporučen jednoznačný a stálý tlak na změnu chování a pozitivní motivaci.

U ublížení na zdraví:

Útočníci Robin i František byli z počátku obětí protiromských poznámek, kdy incident vyvolali poškození, kteří na ně nevhodně pokřikovali a zřejmě i hajlovali, ale z kamerového záznamu je zřetelné, že hajlování nemohli útočníci vidět. Nadávky přerostly ve vážný konflikt, do kterého se zapojilo pět dalších členů z příbuzenstva mladistvých romských útočníků, sami poškození jeden den před touto událostí spáchali v Brně loupež, přičemž také u nich to byl jejich první známý prohřešek vůči zákonům. Možnost resocializace Robin a Františka jsou vysoké. Miroslav napadl ve škole mladšího spolužáka a zastrašoval ho, za což byl kázeňsky řešen. Také Jiří napadl pěstí do obličeje nezletilého (rok 2007), od roku 2008 šetřen za krádeže, uloženo výchovné opatření terapeutický program SVP HELP ME, avšak z pobytu byl vyloučen pro porušení vnitřních pravidel. Jaroslav v minulosti napadl nezletilého B. Napadá i jiné spolužáky v prostorách sídliště. Za agresivní chování byl umístěn do SVP HELP ME, docházel ještě na ambulantní kontakt, ale ten přerušil. Všichni tři útočníci šikanovali poškozeného po dobu nejméně 6 měsíců, během této doby se bál chodit do školy. Vidina jejich resocializace není příznivá.

U drobné majetkové kriminality:

Také za Romanovými činy stojí závislost na drogách. V jeho rodině téměř všichni užívají nitrožilně heroin. I jeho matka byla stíhána za podílnictví při Romanově odhalené trestné činnosti. Finanční prostředky z trestné činnosti používal na nákup nových drog. K jeho resocializaci může přispět pobyt ve vězení, který vykonává, během kterého se zbavil závislosti. Miloš si chtěl spíše vyzkoušet, zda lze získat snadno finanční prostředky, vymyslel internetový podvod, o jehož modu operandi se dočetl na internetu. Faktickou škodu svým jednáním nezpůsobil a nemusí tak nahrazovat žádnou škodu. Jeho možnost resocializace je vysoká.

5.5. VYHODNOCENÍ A SHRUTÍ PRŮZKUMU

Německý sociolog Max Weber začátkem 20. století zdůraznil, že „každý výzkum je do určité míry kontaminovaný hodnotami výzkumníka. Jen na základě těchto hodnot je možné

určité problémy identifikovat a zkoumat určitými způsoby.¹⁵⁸ Výzkum byl rozdělen do tří okruhů, s důrazem na komparativní analýzu kriminálních deliktů různé právní síly, spáchané mladistvými provinilci. Komparativní analýza případů vražd, loupeží, znásilnění, ublížení na zdraví a drobné majetkové kriminality přinesla tato zjištění:

V prvním výzkumném okruhu jsem si stanovil za úkol zodpovědět, zda a v čem se liší osobní a rodinná anamnéza mladistvých pachatelů a jaký má vliv na páchanou trestnou činnost napříč kriminálními delikty různé právní závažnosti. Provedenou analýzou jsem dospěl ke zjištění, že osobní a rodinná anamnéza má podstatný vliv na závažnost páchaných kriminálních deliktů. V nekompletních či doplňovaných rodinách se nacházeli téměř všichni mladiství a život v úplné rodině byl zaznamenán jen výjimečně. Toto zjištění neznamená, že všichni adolescenti z neúplných rodin jsou potenciálními delikventy, ale naznačuje to jinou souvislost. *Děti vyrůstající v rozhádaných, závadových rodinách nebo v péči prarodičů, postrádají ve výchově nezbytnou autoritu a chybí jim vzor. V jejich již tak svízelné cestě životem nemají žádný zachytný bod, o který by se mohli opřít. Stávají se nevladatelnými, problémovými bytostmi, jejichž vývoj osciluje na hraně společnosti a je otázkou času, kdy se dostanou za pomyslnou čáru oddělující povolené od zakázaného.* Děti zanedbávají školní docházku a mají množství omluvených i neomluvených hodin. Ve škole se projevují různě, ale převažují projevy drzosti, nezájmu a agrese, rovněž bez bližšího vlivu dle páchané trestné činnosti. Překvapivě mnoho mladistvých delikventů navštěvuje nějakou střední školu, někdy jako součást výchovného ústavu, což přináší pozitivní obraz o snaze společnosti poskytnout vyšší vzdělání a následně lepší pracovní uplatnění všem občanům. Intenzitu násilného jednání mohly velmi lehce podpořit často hrané nevhodné PC hry, avšak jejich vliv nebyl vzhledem ke komplexnosti zvoleného souboru již dále zkoumán. Zanedbané rodinné vazby, stýkání se s problémovými jedinci ve volném čase a další nevládnuté sociální aspekty významně zvyšují riziko závažnějšího kriminálního chování.

Ve druhém výzkumném okruhu jsem určil za cíl objasnit, jakou měrou jsou u případů různé právní síly zneužívány návykové látky a jak jejich abúzus ovlivnil jednání provinilců. Výsledky zkoumání v této oblasti nemohou být komplexní, neboť vzhledem k povaze jed-

¹⁵⁸ In: SILVERMAN, D. *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook/Ako robiť kvalitatívny výskum. Praktická příručka*. Bratislava : Ikar, 2005, s. 215.

nání nebyly u čtyř mladistvých provedeny příslušná šetření. I přesto mohu konstatovat značné znepokojení nad velmi rozšířeným zneužíváním drog a alkoholu u mladistvých pachatelů. Nezbyvá než konstatovat, že kouření marihuany nebo zneužívání tvrdých drog se stalo pro současnou závadovou mládež běžným životním standardem. U pachatelů nejzávažnějších deliktů je užívání marihuany, často v kombinaci s alkoholem, formou životního stylu. Hned vzápětí následuje zneužívání heroínu či pervitinu, které je příčinou páchaní majetkových deliktů různé právní síly. Ačkoliv znalci u adolescentů nehovoří o fyzické, nýbrž o psychické, závislosti, z provedených rozhovorů s mladistvými delikventy a jejich pozorování jednoznačně vyplývá, jak těžké dopady abúzus drog a alkoholu na nich zanechává. Společnost by měla podniknout všechna opatření, jak zneužívání návykových látek omezit. U pachatelů méně závažných deliktů se projevuje užívání omamných a psychotropních látek zvýšenou četností protiprávního jednání.

Ve třetím výzkumném okruhu byl stanoven výzkumný cíl, zda společnost mohla oddálit proces páchaní trestné činnosti u mladistvých delikventů nebo mu zamezit a jaké jsou možnosti resocializace mladistvých pachatelů. Na případech vražd bylo komparativní analýzou prokázáno, že složitost osobního a rodinného života může vést k nejtěžším proviněním. Oba mladiství vrahové vyslali společnosti kolem sebe varovný signál, neboť se pokusili o demonstrativní sebevraždu. Tato událost měla aktivovat rodiče a známé k přijmutí recipročních opatření, avšak to se nestalo. Podobně neúčinně odpovědní pracovníci zasahovali v případech šikany a následného ublížení na zdraví. V případech, že máme prokazatelně pod svým dohledem adolescenty se zvýšenou agresivitou, měli bychom postupovat důsledněji právě v odhalování takových jednání, která bývají v kolektivu velmi častá. Naprosto nedůsledně se pak společnost staví k sexuálním delikventům. Ačkoliv léčbu nevykonávají nebo zanedbávají, mohou žít vedle nás a vyčkávat na recidivu své již prokázané deviace. Zde plně souhlasím s názory některých odborníků, zveřejněné například v Kriminologickém sborníku, které volají po důrazném dohledu nad sexuálními devianty. Recidiva jejich jednání je velmi často spojena s příjmem návykových látek (alkohol, drogy), která by při povinnosti docházet na periodické kontrolní návštěvy mohla být snadno odhalena. Takovým osobám by měl soud také zakázat užívání návykových látek, po kterých se zvyšuje riziko recidivy. U mladistvých pachatelů se pak v této oblasti jedná o první známky podchycené deviace, tedy jejich kontrola a léčba by měla být pro společnost o to prioritnější. Na páchané trestné činnosti mladistvých je zřetelné, že se dopouštějí jen

málo promyšleného jednání, často pod vlivem situace. Zarážející je, že si mnohdy neuvědomují, že se dopouští trestné činnosti a to velmi závažného charakteru. Velmi vysoké sankce jsou za loupeže, a přesto adolescenti podstupují riziko, pro pár korun zisku, že stráví mnoho měsíců ve vězení. Pro osoby závislé na drogách může mít vězení formu odvykání od OPL, což je důležitým předpokladem pro následnou resocializaci. Pobyt ve vězení by ale neměl být dlouhý, aby si mladiství neosvojili patologické normy chování. Se vzrůstající závažností deliktů se snižuje možnost resocializace delikventů. Zatímco po spáchání podvodu nebo krádeže se lze poměrně dobře začlenit do majoritní společnosti, vidina obdobné resocializace u Martina, který byl za vraždu odsouzen k trestnímu opatření na téměř 9 let, s povinností zaplatit rodičům za usmrcení dítěte přes půl milionu korun (s náhradou škody VZP), je zcela jiná. Přibližně polovina provinilců byli prvopachatelé a druhá část juvenilní recidivisté. I z hlediska jednání ve skupině či jako jednotlivci lze pachatele rozdělit na obdobně velké jednotky.

Výzkum prokázal přímou souvislost mezi závažností způsobeného jednání, osobností jedince a jeho životním prostředím. Varovným mementem života rizikové mládeže je abúzus kanabinoidů, pervitinu, heroinu nebo alkoholu, rozšířený s překvapující samozřejmostí napříč celým spektrem pachatelů provinění všech úrovní. Společnost nedokáže adekvátně reagovat na mnohé podněty směřující k trestné činnosti, což se projevilo zejména u vražd, kde by včasný zásah mohl uvedenému jednání zamezit. Nejmarkantnější jsou rozdíly v možnostech resocializace provinilců, které mají směrem k nejzávažnějším proviněním klesající tendenci. Limitujícím faktorem mezi nabídkami společnostmi a nastoupením na správnou cestu mladistvých delikventů je jejich motivace, která velmi často chybí. Společnost dosud nevyužila všechny možnosti k resocializaci juvenilních delikventů. Sociální aspekty kriminality by měly zůstat dále předmětem našeho zkoumání, abychom mohli efektivně reagovat na budoucí problémy.

ZÁVĚR

Diplomová práce z komplexního hlediska zmapovala aktuální problematiku kriminality mladistvých, se zaměřením na brněnskou mládež. Pro svoji komplexní povahu může být velmi dobře využitelná pro specializované i nesespecializované příslušníky Policie České republiky, pracovníky probačních a mediačních služeb, kurátory, sociální a speciální pedagogy, studenty i pracovníky neziskových organizací, kteří s ohroženou mládeží pracují. Vzhledem k tomu, že v práci je blíže popsána sociální patologie s jejími destruktivními dopady na osobnost mladého člověka, lze prostřednictvím ní implementovat účinné poselství ve vztahu k dnešní mládeži.

V empirické části diplomové práce byla podána velmi zevrubná analýza sociálních aspektů, které mladistvé delikventy přivádějí k realizaci různých forem trestné činnosti. Na základě provedeného kvalitativního zkoumání byla s ohledem na zvolené téma diplomové práce provedena obsahová a diskursivní analýza dokumentů a komparace získaných kauzistik, podpořená dalšími prvky kvalitativní metodologie. V práci bylo čerpáno z obsahů zpřístupněných trestních spisů úrovně Krajského ředitelství Policie ČR v Brně. Cílem bylo nalezení odpovědí na trojici výzkumných okruhů. Bez ohledu na výsledky výzkumu se domnívám, že již samotná deskripce deliktů, osobnostní a rodinné anamnézy, znalci, policejním orgánem a výzkumníkem zjištěných informací o případech a jejich pachatelích, přenáší na recipienta sdělení memento hodné zvláštního zamyšlení.

Zkoumány byly případy různé závažnosti, od běžných majetkových deliktů přes ublížení na zdraví, loupeže a znásilnění až po vraždy, ve snaze objasnit, jak se podílí rodinná a osobní anamnéza a abúzus návykových látek na závažnosti trestné činnosti, zda společnost mohla jednání zamezit nebo snížit jeho dopady a na možnosti resocializace delikventů. Výzkum objasnil, že osobní a rodinná anamnéza má podstatný vliv na závažnost páchaných kriminálních deliktů. Značné znepokojení vyvolalo zjištění o velmi rozšířeném zneužívání drog a alkoholu u mladistvých pachatelů. Zdá se, že kouření marihuany nebo zneužívání tvrdých drog se stalo pro dnešní provinilce každodenním životním standardem. Zejména u pachatelů nejzávažnějších deliktů je užívání marihuany, často v kombinaci s alkoholem, formou životního stylu. Hned vzápětí následuje zneužívání heroinu či pervi-

tinu, které je příčinou páchání majetkových deliktů různé právní síly, avšak významně zvýšeného počtu realizovaných činů a tím pádem i četnějších dopadů na společnost. Výzkum dále objasnil, že společnost mohla pravděpodobně zabránit vzniku nejzávažnějších deliktů, neboť vždy byly přítomny jasné prvky patologie, což se týká obou vražd, násilnění i ublížení na zdraví. Předcházely jim projevy násilí, pokusů o sebevraždu, výhrůžek, fyzických konfliktů, nevykonávání ochranné sexuologické léčby nebo dlouhodobá šikana, které se v kombinaci s návykovými látkami a osobnostními dispozicemi projeví v plné síle. Rovněž prognóza úspěšné resocializace je u pachatelů závažnějších deliktů značně snižena.

Společnost dostává signály, které mohou vést k nejzávažnější kriminalitě. Měli bychom ovšem přehodnotit, jak s takovými signály naložit. Některé chyby se dvakrát udělat nedají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ZÁKONY A MEZINÁRODNÍ NORMY:

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
 Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
 Zákon č. 218/2008 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
 Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
 Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.
 Úmluva o právech dítěte (rezoluce OSN 44/25, přijatá 20.11. 1989), sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.
 Zákon č. 200/1990 Sb. O přestupcích

LITERÁRNÍ PRAMENY:

- BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. et al. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno. Institut mezioborových studií, 2010, 186 s. ISBN 978-80-87182-12-3.
 ČAČKA, O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno : Doplněk, 2000, 377 s. ISBN 80-72390-60-0.
 ČERNÍKOVÁ, V. et al.: *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
 ČÍRTKOVÁ, M. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Alois Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-86-4.
 FENWICKOVÁ, E., FR. SMITH, T.: *Kniha o dospívání pro rodiče a děti*. Bratislava : Vydavatelství INA, 1994, s. 286.
 GALBAVÝ, L., *Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou*. In: Truhlářová, Z., Smutek, M.: *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006, 210 s. ISBN: 80-7041-044-2
 GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 4. rozšířené vydání. Bratislava : Vydavatelství UK, 2008, 269 s. ISBN 978-80-223-2391-8.
 GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
 GECKOVÁ, A.: *Rodinné prostredie a výchovne problémové správanie adolescentov*. Psychológia a patopsychológia dieťaťa. 1998, s. 320.
 HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
 HENDL, J. *Kvalitativní výzkum – základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha : Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
 HRONCOVÁ J., et al. *Sociálna patológia*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2004, s. 191, ISBN 80-8055-926-0.
 CHMELÍK, J., *Trestná činnosť mládeže a páchaná na mládeži*, 2. vydání Praha: Policie České republiky, 1998. (pro vnitřní potřebu)
 JEDLIČKA, R. et al.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : Themis, 2004, 480 s. 80-7312-038-0
 JELÍNEK, J. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. Kriminalistika, Praha : Linde 2003.
 KALINA, K., et. al. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Úřad vlády České republiky, vydáno o.s. Filia Nova pro Radu vlády ČR - Meziresortní protidrogovou komisí, 2001, ISBN 80-238-8014-4
 KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-022-6.
 KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005, 79 s. ISBN 80-7254-662-7.
 KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 1. vydání. Hradec Králové : Gaudeamus, 1998, 165 s. ISBN 80-7041-841-9.

- KRAUS, B. *Sociální patologie*. 1. vydání. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007, 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. 216s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KUCHTA, J., et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C.H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 152 s. ISBN 80-7178-945-3
- LABÁTH, V., a kol. *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 157 s., ISBN 80-85850-66-4.
- LACA, S. *Vybrané kapitoly sociálnej pedagogiky pre sociálnych pracovníkov*. Brno : IMS, 2011. (pro vnitřní potřebu)
- LIETAVA, J.: *Drogy v dejinách ľudstva*. Bratislava : 1997, ISBN 80-85313-38-3
- MACEK, P. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha : Portál, 1999, 207 s. ISBN 80-7178-348-X
- MAŇÁK, J. et. al. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2004. 80 s. ISBN 80-7315-078-6
- MAREŠOVÁ, A. et al. *Sociálně pedagogické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. ISBN 80-86008-34-7.
- MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Aktualizované vydání. Praha : Portál, 2011, 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
- MUSIL, J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2.vyd. Praha : C.H.BECK, 2004, 608 s. ISBN 80-7179-878-9.
- MERGEN, A. *Die Kriminologie. Eine systematische Darstellung*, 3. Auflage, München : Verlag Vahlen, 1995. 359 s.
- MÜHLPACHR, P., *Sociopatologie*, 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, 194 s. ISBN: 978-80-210-4550-7.
- MÜHLPACHR, P.: *Sociální patologie*. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 104. ISBN 80-210-2511-5
- NEŠPOR, K. - CSÉMY, L.: *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha : 1997, 128 s. NOVOMESKÝ, F.: *Drogy. História – medicína – právo*. Martin : 1996
- NOVOTNÝ, O., et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. s. 80. ISBN 80-7357-026-2.
- NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*, Liberec : Dialog. 2006, s. 64. ISBN 80-86761-45-2
- ONDREJKOVIČ, P.: *Sociálna patológia*. Bratislava : 2000, 272 s. ISBN 80-224-0616-3
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky. 2. rozšířené a přepracované vydání*. Brno : Paido, 2006. 157 s. ISBN 80-7315-120-0
- SAK, P. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- SILVERMAN, D. *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook/Ako robiť kvalitatívny výskum. Praktická příručka*. Bratislava : Ikar, 2005, 330 s. ISBN: 80-551-0904-4.
- SVATOŠ, R. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009. ISBN 978-80-86708-81-2.
- ŠÁMAL, P. et.al. *Trestní řád. Komentář*. 5. Vydání. Praha : C.H.Beck 2005, 1422 s., ISBN: 80-7179-405-8.
- ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2007, 1227 s. ISBN: 978-80-7179-375-5
- ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*, 1. Vydání. Praha : Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a upravené vydání. Praha : Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VEČERKA, K., a kol. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha : MV ČR, 1997, 159 s. ISBN 80-85821-48-6.
- VEČERKA, K., et al., *Mládež v kriminologické perspektivě*, Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 130 s. ISBN – 978-80-7338-079-3
- VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. Paido, 2004, 463 s. ISBN 80-7315-071-9

ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha : Policejní akademie České republiky, 2002, 184 s. ISBN- 80-7251-103-3.

ZOUBKOVÁ, J. et al., *Kriminalita mládeže*, Praha : PA ČR, 2001, 165 s. ISBN 80-7251-070-3

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov : Aleš Čeněk, 2002, 232 s. ISBN 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, J., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*, 1. vydání Praha, Ar-mex, 2004, 148 s. ISBN ISBN 80-86795-05-5

ČASOPISY:

Kriminalistický sborník

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Směrnice z 12. Kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justici v roce 2010 [cit. 2011-12-18]. Dostupné na internetu<:<http://www.ok.cz/ikspdocs/377.pdf>>

Statistické přehledy kriminality MVČR [cit. 2012-01-19]. Dostupné na internetu<:<http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>>

[Http://www.sme.sk/c/6704057/klaus-schvalil-legalizaciu-konope-na-liecebne-ucely.html](http://www.sme.sk/c/6704057/klaus-schvalil-legalizaciu-konope-na-liecebne-ucely.html)

Koncepce prevence kriminality ve městě Brně na léta 2013–2016 - „*Městský program prevence kriminality v Brně*“, in: <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna>

[Http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/dokumenty](http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/dokumenty)

[Http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/dokumenty](http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/dokumenty) : Protialkoholní záchytná stanice, PL Černovice Brno

[Http://www.dum-brno.cz](http://www.dum-brno.cz)

Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky, Ministerstvo vnitra České republiky 2004-2012, dostupné z www.mvcr.cz

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Slovník použitých zkratk:

PČR	Policie České republiky
MP	Městská policie
SKPV PČR	Služba kriminální policie a vyšetřování Policie ČR
PMS ČR	Probační a mediační služba ČR
OSPOD	Orgán sociálně – právní ochrany dětí
DD	Dětský domov
DDŠ	Dětský domov se školou
DÚM	Diagnostický ústav pro mládež
DDÚ	Dětský diagnostický ústav
OPL	Omamné a psychotropní látky
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
KÚ	Kojenecký ústav
SŠ	Střední škola
SOU	Střední odborné učiliště
OSZ	Okresní státní zastupitelství
MSZ	Městské státní zastupitelství
MHD	Městská hromadná doprava
O.S.	Občanské sdružení

SEZNAM PŘÍLOH

PI Trestná činnost mladistvých v ČR za roky 2001-2010

Trestná činnost mladistvých (věk od 15 do 18 let)

Trestná činnost mladistvých v roce 2010

Zj. číslo: 5 339

Tj. % z objas. celkem: 4,1 %

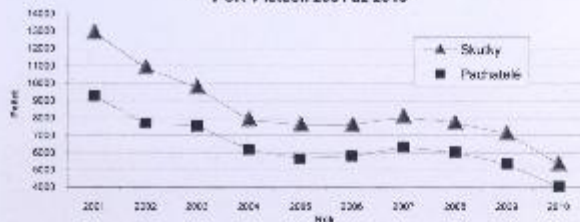
Stíháno a vyšetřováno osob

celkem: 4 010

muži: 3 612, tj. 90,1 %

ženy: 398, tj. 9,9 %

Vývoj trestné činnosti mladistvých
v ČR v letech 2001 až 2010

Vývoj počtu trestných činů spáchaných mladistvými v ČR dle jednotlivých druhů kriminality

Druh kriminality	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vraždy celkem:	12	2	4	10	6	5	4
Loupeže	611	543	450	460	454	411	311
Úmyslné ublížení na zdraví	355	327	295	356	285	298	298
Vydráždění	152	114	93	116	79	95	72
Násilné činy :	1 341	1 149	990	1 082	958	969	810
Mravnostní činy :	161	190	175	184	155	174	166
Kr. vl. do věk. chat soukr. osob	227	193	165	159	159	148	125
Krádeže vloupáním :	1 778	1 722	1 572	1 472	1 426	1 412	1 277
Krádeže mot. voz. dvoustopých	578	589	456	414	428	368	247
Krádeže věcí z automobilů	476	587	359	235	267	220	206
Krádeže prostě :	2 580	2 674	2 333	2 238	2 163	1 847	1 537
Majetkové činy :	4 701	4 643	4 159	3 966	3 844	3 472	3 033
Výtržníci	215	196	192	211	152	150	156
Neč.výr. a d.psych.l. a jedů	207	223	193	128	164	146	118
Šíření toxikomanie	26	26	23	11	10	4	1
CELKOVÁ KRIMINALITA:	7 886	7 614	7 605	8 079	7 728	7 123	5 339

Vývoj počtu stíhaných a vyšetř. osob-mladistvých v ČR

a jejich podílu na stíhaných osobách celkem dle vybraných druhů kriminality

Druh kriminality	2008	tj. %	2009	tj. %	2010	tj. %
Vraždy celkem:	7	3,6	8	4,4	4	2,2
Loupeže	384	13,8	398	15,8	287	13,1
Úmyslné ublížení na zdraví	281	6,4	297	7,3	293	7,2
Násilné činy :	857	7,0	897	7,4	744	5,8
Mravnostní činy :	146	12,5	166	14,4	151	12,6
Kr. vl. do věk. chat soukr. osob	138	14,0	104	12,7	73	9,3
Krádeže vloupáním :	1 052	12,1	1 002	11,9	891	9,8
Krádeže věcí z automobilů	114	6,1	113	6,0	95	3,3
Krádeže prostě :	1 439	7,3	1 242	6,4	1 086	5,9
Majetkové činy :	2 718	8,3	2 469	7,4	2 183	6,7
Výtržníci	169	6,4	148	5,8	144	5,3
Neč.výr. a d.psych.l. a jedů	146	6,4	142	5,9	113	4,9
CELKOVÁ KRIMINALITA:	6 014	4,9	5 339	4,3	4 010	3,6

TRESTNÁ ČINNOST MLADISTVÝCH V ČR ZA ROKY 2001-2010